

katternö

2 • 2025 Ett österbottniskt magasin

Tjugoförsta årgången

**Christinas liv
bland björn
och varg**

**Vad händer
om allt plötsligt
blir svart?**

**Martin,
fattiggubbsmästare**

Zeppelinaren som störtade

Till kunderna hos
Esse Elektro-Kraft,
Herrfors, Kronoby Elverk,
Nykarleby Kraftverk
och Vetelin Energia.

Tre frågor...

Andrew Smart

MÅRTEN MICKOS
Entreprenör och företagsledare baserad på USA:s västkust. Född i Grankulla och delvis uppvuxen i Jakobstad. Var vd för MySQL, ett system för databashantering baserat på öppen källkod, som såldes för en miljard dollar. Har även lett HackerOne, specialiserat på att hitta säkerhetshål i datasystem. Diplomingenjör från Tekniska högskolan, teknologie hedersdoktor.

Vad betyder Österbotten för dig?

Österbotten betyder en envis initiativrikedom. Om man vill få något gjort, så sätter man i gång. Österbottingarna är utåtriktade och åker hellre över havet än in i landet. Det finns en klassmedvetenhet, men samtidigt en alldaglig och stark likvärdighet. Man respekterar varandra och är redo att hjälpa till där det behövs.

Vilka lärdomar kan vi dra av den tekniska utvecklingen just nu?

Artificiell intelligens kommer att hjälpa oss att lösa problem som vi tidigare inte klarat av. Att ta i bruk AI är lika revolutionerande som det var att ta i bruk elektricitet i slutet av 1800-talet. AI sprids dock mycket snabbare, och världen är större nu. Därför blir effekterna också större.

Hela livet, samhället och industrin förändras. Många ser utmaningar och hot med AI och det är en klok försvarsmekanism. I framtiden kommer vi ändå att se tillbaka på allt och tycka att AI var lika nyttigt som elektrifieringen – eller till och med ännu viktigare. Och nyttigare.

Med hjälp av AI kommer vi att kunna mäta och förstå universum i smått och stort. Som människor kommer vi att kunna lära oss saker snabbare. Vissa tycker att AI bara är det senaste som software-industrin kommit fram med, men dess betydelse är ofantligt mycket större.

Vad innebär livskvalitet för dig?

För att vara riktigt ärlig är jag ingen vän av ordet livskvalitet. Det låter som en omständighet man måste uppnå, eller kanske något som omgivningen bjuder på. Någoting man kan tappa.

För mig handlar livet i stället om att göra det bästa av situationen, att hitta någonting fint i alla lägen. De flesta vill ha det bra, men alla människor utsätts för svåra situationer. Om man hittar meningen med det som sker, och kan vara tacksam både för det och för dem som man har omkring sig, då kan allt kännas som en uppfyllelse.

I verkligheten kan det förstås vara svårt att se en mening i allt, och då kan man bli sur och tvär och uppgiven. Men om man för det mesta lyckas se en ljusglimt, då har man det ganska bra.

Innehåll

Privat

Den nya fattiggubben i Esse är på plats.

Onödig rädsla eller realistiskt hot ... 4

Goda grannar ger tåliga elsystem ... 5

I Martins verkstad får gubbarna liv ... 6

Fattiggubbarnas förlovade land ... 12

Heimspråtji: Storjetari och flaskstji:taren ... 16

Livet växer fram genom att levas ... 22

Christina lever där världarna möts ... 24

En dagboksskrivare och hans äventyr ... 30

Blir Kronoby säte för största elanvändaren? ... 38

Hur kunde elsystemet bara bryta ihop? ... 40

Här behövs flera tankar i huvudet samtidigt ... 44

Snart enklare påverka elpriset ... 46

Släkt historier: Mannen bakom Apple ... 50

Fokus natur: Vildsvinen på stark frammarsch ... 52

Katternö 2 • 2025 Ansvarig utgivare Roger Holm, Herrforskoncernen, Köpmansgatan 10, 68600 Jakobstad, tel. (06) 781 5300, roger.holm@herrfors.fi, www.herrfors.fi
Adressändringar Amanda Hägglund, tel. 044 781 5351, amanda.hagglund@herrfors.fi
Projektledare Svenolof Karlsson, www.storkamp.com **Redaktörer** Svenolof Karlsson, Sonja Finholm, Susanne Strömberg **Layout** Gun-Marie Wiis **Pärmbild** Karl Vilhjálmsson
Tryck Forsberg Printed Communication, 2025

Gamla nummer av tidningen kan läsas på www.herrfors.fi. Fram till och med 2024 finns Katternötidningen också i en nätversion, se www.katternodigital.fi.

Verkligheten och prognoserna

HÖSTEN ÄR STRATEGIUPPDATERINGARNAS TID, så också hos oss på Herrfors liksom i många av de bolag där vi är delägare. Utöver de allmänna megatrenderna i vårt samhälle just nu, såsom geopolitisk osäkerhet, AI och digitalisering, förändringar i demografi och sociala värderingar samt hållbarhet, finns flera trender som specifikt påverkar utvecklingen i den finländska energibranschen.

En sådan trend, som varit aktuell i snart ett decennium, är hur den gröna omställningen driver på elektrifieringen av industri och samhälle. Detta har länge gett upphov till prognoser om en kraftig ökning av elförbrukningen. Hittills har tillväxtprognoserna emellertid skjutits fram varje år, och elförbrukningen har tvärtom varit i en sjunkande trend de senaste fem åren.

Även Fingrid är mer försiktigt i sin senaste prognos. I ett scenario baserat på att alla i dag gjorda elanslutningsavtal även leder till investeringsbeslut, ökar elförbrukningen från dagens 85 TWh till 104 TWh år 2035, det vill säga 22 procent. Ökningen består främst av datacenter, elpannor som ersätter biobränsle i fjärrvärmeproduktionen samt elbilar, en trend som redan varit i full gång i flera år.

FINGRIDS ANDRA SCENARIO bygger på att också en mindre del av de annonserade stora vätgasbaserade projekten förverkligas. I så fall ökar förbrukningen till 159 TWh år 2035, en ökning med hela 87 procent. Fingrid påpekar att scenariot förutsätter att en stor del av den nya förbrukningen är flexibel och kan köras ner under perioder då vindkraften inte levererar, alternativt att industrianläggningarna själva bygger reservkraft. Därtill kommer övriga flexibilitetskomponenter i elsystemet.

Elproduktionen för dessa större projekt (elförbrukning över 1 TWh per år) är tänkt att till stor del byggas med ny vindkraft, där varje projekt köper in el via PPA-avtal (bilateralt elavtal över lång tid). För att nya vindparker skall byggas, måste prisnivån på PPA-avtalen vara tillräckligt hög.

Här sker den första utsällningen: projekt som räknat med orealistiskt låga elpriser faller bort.

DE MER SERIÖSA av de stora projekten har i dagsläget nått det skede där nästa steg är detaljerad anläggningsplanering. Samtidigt är det projektets första eldprov: nu behövs den första större kapitalinsatsen. Hittas finansiering för denna? I Finland krävs inte många fingrar för att räkna dem som tagit sig förbi detta steg.

Efter denna utgallring återstår ett betydligt mer krävande prov, investeringsbeslutet. Lönsamhet måste finnas och risken vara kvantifierbar. Långa bindande avtal både på inköp- och säljsidan måste vara på plats.

Inget investeringsbeslut har ännu fattats i Finland. I Sverige däremot har både SSAB och den nya aktören Stegra tagit beslut om var sin fabrik för fossilfri stålproduktion. Debatten om när och hur dessa projekt kan bli lönsamma har varit livlig – vi följer utvecklingen med spänning och önskar bolagen lycka till.

ROGER HOLM, vd, Herrfors

Är du beredd på ett stort elavbrott?

BRAGE NYLUND, NYKARLEBY

"Vi tänker mer på det nu efter att Putin startade kriget. Vi har till och med haft en egen generator, men för tillfället är vi utan eftersom den gick sönder. Jag skulle gärna investera i en ny, men de är ganska dyra. Men med vår öppna spis och en kamin kan vi hålla värmen i huset och i nödfall också laga mat. Jag kollade just att de senaste konserverna vi köpte håller sig till 2027. Vintern fixar vi nog, men i vår ålder är det nästan mer bekymmersamt om vi inte kan hålla huset svalt under sommarens värmeböljor."

SARA LASSFOLK, KÅLLBY

"Jag tror att vår generation överlag är sämre förberedd än både våra föräldrar och våra barn. Själva har vi inte funderat så mycket, men våra svärsöner har till exempel olika överlevnads-kit hemma. Vi har en öppen spis, mycket ved och en del torrvaror, men inte mer än så. Det är ofta först när något händer som man blir påmind, som när vi nyligen hade en inbrottsvåg i byn, först då började vi låsa alla våra dörrar."

Eva-Stina Kjellman

PETRA TAPPHORN, KRONOBY

"Vi är egentligen ganska oförberedda. Vi har en spis som vi kan elda i ifall strömmen går, men annars har vi inte tänkt så mycket på det. Vi har lyckligtvis inte heller upplevt några längre elavbrott, men inser förstås att det kan hända. Nu i sommar har det ju till exempel varit en del mer omfattande elavbrott både i Nedervetil och Terjärv."

VICTOR HAYFORD, NYKARLEBY

"Inte alls. Jag har tidigare bott i Villmanstrand och där var vi en gång utan el ett bra tag, men här i Nykarleby har jag ännu inte upplevt något elavbrott. Jag gillar att laga mat och att handla ingredienser vartefter, vilket betyder att jag inte har några förråd att tala om. Så med andra ord är jag nog ganska oförberedd. Jag tänker att det kanske inte är så bra ifall det blir ett långt elavbrott mitt i vintern..."

Onödig rädsla eller realistiskt hot?

Det är över femtio år sedan sist. Ändå måste vi förbereda sig på en situation där en stor del av Finland skulle slås ut i mörker, skriver Fingrids vd Asta Sihvonen-Punkka.

STATISTIKEN VISAR att elanvändarna i Finland drabbas av färre stora störningar än förr, och störningarnas varaktighet har blivit betydligt kortare sedan toppåren på 1970-talet. Rikstäckande storskaliga störningar, där en stor del av stamnätet varit spänningslöst, har inte inträffat på över femtio år.

Stormar eller materialfel som orsakar regionala störningar i distributionsnäten har ibland lett till avbrott också för större grupper elanvändare, men även sådana störningar har tack vare förbättrad leveranssäkerhet minskat avsevärt under de senaste tio åren. Under sådana avbrott har stamnätet fortsatt vara i normal drift.

På andra håll i världen inträffar storskaliga störningar då och då, men någon tydlig statistik över utvecklingstrenden finns inte. Ett av de allvarligaste avbrotten på senare år var storskaliga störningen i Spaniens och Portugals stamnät, vars grundorsaker fortfarande utreds.

Otillräckligt samarbete och brister i datasystem har identifierats som förklaringar till att vissa störningar

vuxit till storskaliga avbrott. Även olika mänskliga misstag har bidragit till sådana störningar. På Fingrid upprätthåller vi ett säkerhetssamarbete genom tydliga driftavtal och gemensamma utbildningstillfällen med inhemska aktörer samt de systemansvariga i Norden och Estland.

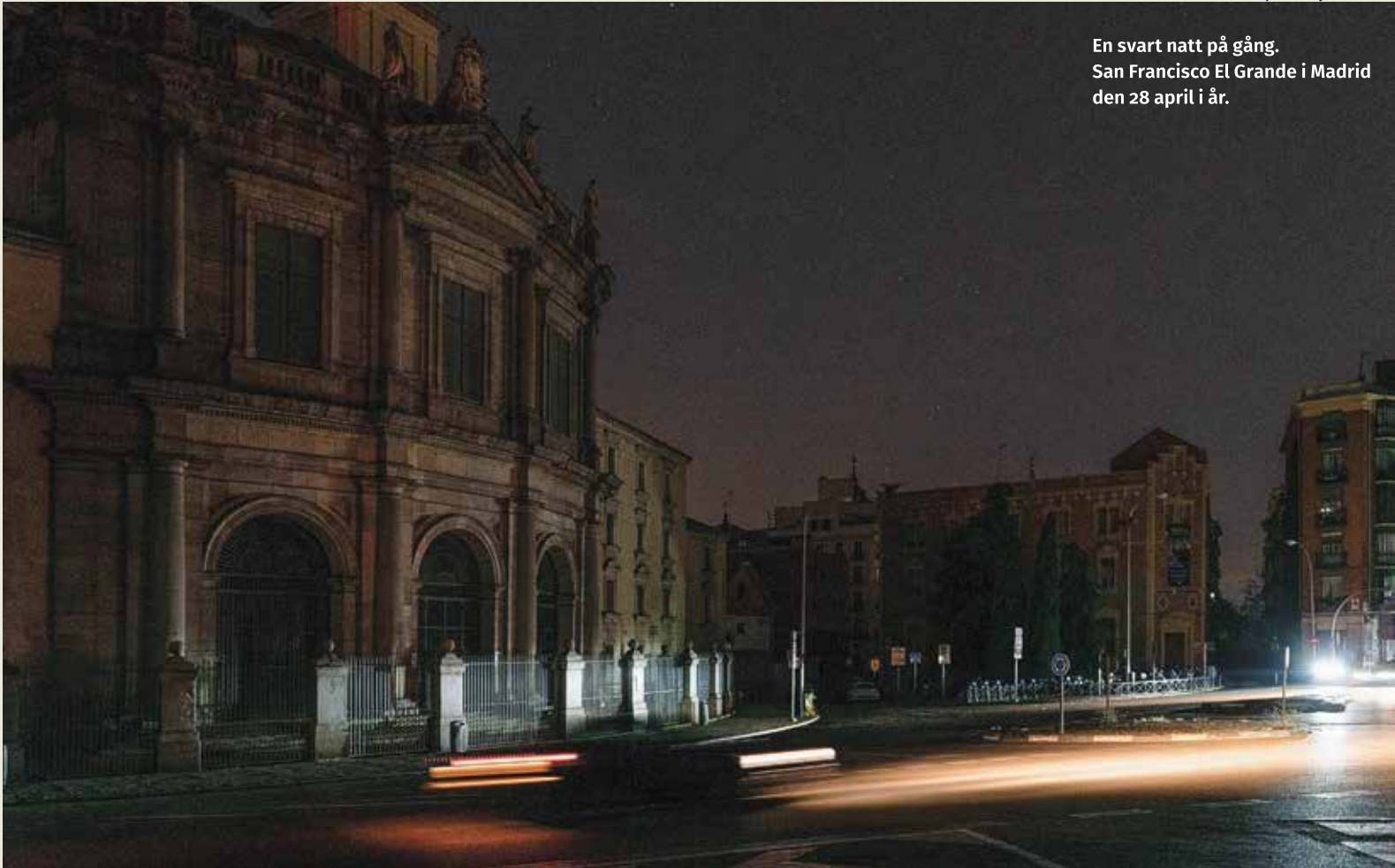
ATT DE STORSKALIGA störningarna i Finlands stamnät har blivit färre betyder inte att de inte längre kan inträffa. Men nätet har stärkts under årtiondena, vilket gjort störningarna mer osannolika och därför också mer sällsynta.

En storskalig störning skulle sannolikt kräva att flera fel inträffar nästan samtidigt i en situation där en stor del av överföringskapaciteten utnyttjas. Omfattande stormar och andra väderfenomen, risken för mänskliga misstag eller fel i skydds- och datakommunikationssystem kan i så fall vara bidragande orsaker.

Allvarliga fel i hårt belastade gränsförbindelser – eller i de nät som matar dem – kan ha samma effekt som plötslig bortkoppling av ett stort kraftverk eller ett förbrukningsområde, med följd att störningen ytterligare eskalerar. Å andra sidan ger de ständigt utvecklade beräkningsalgoritmerna allt mer exakt besked om vilken mängd el som kan överföras. Detta samtidigt som driftövervakningssystemen blir allt effektivare.

I sin verksamhet och planering förbereder sig Fingrid kontinuerligt på att en storskalig störning, som omfattar hela Finland eller en stor del av landet, kan inträffa. Fingrids driftpersonal och stödjande enheter övar med hjälp av en träningssimulator årligen på att återställa elsystemet efter ett rikstäckande avbrott.

OM EN STORSKALIG störning verkligen inträffar, inleds återställningen i norra Finland, genom att spänning kopplas på söderut del för del av elnätet. I första hand sker detta från Sverige till norra Finland. För den händelse att detta inte lyckas, har Fingrid avtalat om så kallad kallstart (black-start), där vattenkraft-

En svart natt på gång. San Francisco El Grande i Madrid den 28 april i år.

verken i Kemijoki kan startas upp.

Under återställningen synkroniseras eventuella regionala så kallade ö-driftsområden runt om i nätet in i helheten i takt med att spänningen återkommer.

Återställningen efter en storskalig störning innebär en utmanande situation, eftersom det inte går att säga säkert hur snabbt den lyckas; det kan gå fort, men det kan också ta timmar. Om felsökningen av någon orsak drar ut på tiden, blir tillgången på batterikraft till datasystem och datakommunikation avgörande, eftersom systemen under avbrottet är helt beroende av batterier.

Fingrid försöker i samarbete med telebolagen säkerställa att batterierna räcker för el- och datakommunikationsutrustningen i flera timmar.

Vid en storskalig störning får medieinformationen en roll central, och därför har Fingrid utarbetat en särskild kriskommunikationsplan där ansvariga personer har tydliga roller och placeringar. Även sådan kriskommunikation tränar vi på regelbundet.

De totala kostnaderna för ett rikstäckande storskaligt avbrott skulle för samhällsekonomin ligga på hundratals miljoner euro.

ASTA SIHVONEN-PUNKKA,
vd, Fingrid

Goda grannar ger tåligare elsystem

tåligare, men det är en ständig avvägning vi behöver göra. Hur robust det ska vara avgörs av Svenska kraftnäts dimensioneringskriterier. Om vi för säkerhets skull tar till alltför stora marginaler, innebär det att kraftsystemet inte används effektivt och det blir också för kostsamt för medborgarna.

JAG JOBBADE SJÄLV i kontrollrummet senast när en storstörning inträffade i Sverige. Det är drygt 20 år sedan och den gjorde södra Sverige och östra Danmark strömlöst. En och en halv miljon människor var utan ström i upp till fem timmar, vissa betydligt längre.

Först föll elproduktionen vid Oskarshamnsverkets tredje reaktor bort. Strax därefter inträffade ett fel i ett ställverk, vilket gjorde att två av Ringhals kärnkraftsaggregat kopplades bort. Med det var storstörningen ett faktum.

Vi kunde hantera vart fel för sig, men inte när flera fel uppstod och dessutom så tätt inpå varandra.

Det kommer att inträffa fler storstörningar. Vad som kommer att orsaka dem vet vi inte. Det vi vet är att vi lär oss massor varje gång det inträffar.

Storstörningen i Sverige 2003 lärde oss bland annat att det finns en risk med att bygga ställverk alltför kompakta. Det problemet har vi byggt bort.

Nu väntar vi med stort intresse på slutrapporten från storstörningen på den iberiska halvön. Vi är många som är imponerade av hur snabbt Spanien lyckades återstarta systemet. Det ska bli intressant att ta del av hur det var möjligt.

Redan nu vet vi att man fick hjälp av sina grannländer att spännsätta systemet, och att det var en mycket viktig faktor. Det är något vi i Norden också kan hjälpa varandra med, om samma sak skulle hända här.

VI ARBETAR STÄNDIGT med att förbättra våra system för att undvika störningar och för att bättre kunna

hantera dem, och det sker i hög grad just genom samarbete med grannländerna. Det blir säkrare, billigare och effektivare när vi gör så.

I ett nordiskt perspektiv ligger Sverige inklämt i mitten. Det innebär att vi kommer att bli påverkade den dag Finland, Danmark eller Norge drabbas av en störning. Det gör också att vi både kan ge och få stöd, om vi eller våra grannländer drabbas av trubbel. Att vi som land har så många grannlandsförbindelser är en styrka. När ledningsprojektet Aurora Line norr om Bottenviken nu snart är klart, knyts Sverige och Finland ännu närmare varandra.

För att vara säkra på att vi har ett stabilt system, måste vi också träna för de fel som kan uppstå. Därför genomför vi övningar tillsammans med våra nordiska grannländer. Personalen i kontrollrummen går igenom olika scenarier och ser hur man kan undvika att störningar sprids.

Det kan handla om att öva på att koppla bort förbrukning, för att inte riskera att ett ännu större område drabbas, eller att bidra så att det drabbade området får så bra stöd som möjligt av kraftreserver eller fysiska apparater.

Vi övar också på att återstarta systemet. Det är viktigt att varje land har förmåga att göra det. När man byggt upp elsystemet till en viss nivå, kan man koppla ihop sig. Systemet blir starkare när vi jobbar tillsammans.

ERIK EK,
strategisk driftschef,
Svenska kraftnät

Erik Ek

I Martins verkstad får gubbarna liv

Långt bortom annan bosättning i Birkalands urgamla kulturbygd har en övergiven bondgård fått nytt liv. Här förverkligar det tidigare Purmoparet **Martin Johansson och Hanna Sahla** sin stora dröm. Välkommen in i världens enda fattigubbsverkstad!

Martin Johansson mejslar försiktigt fram den nya Essegubbens fötter och ben.

Ryktet om de skickliga hantverkarna spred sig.

Karl Vilhjálmsson

I Hannas och Martins vardagsrum växer fattiggubbens karaktär långsamt fram ur den stora douglasgranstocken.

”I bland när jag kör in på gården rycker jag till, när jag ser en gubbe stå i vardagsrummet. Men så kommer jag på vem det är. Fattiggubben.”

Målaren Hanna Sahla och hennes partner och kompanjon Martin Johansson har inte bara en fattiggubbe i sitt vardagsrum, utan två. Dels den ursprungliga gubben, som i generationer tagit emot allmosor till förmån för mindre bemedlade människor i Esse, dels en nästan färdig ny kopia. Han ligger ännu på rygg, utan händer och med ett grovt tillmejslat ansikte.

”Händerna är svårast, de brukar Hanna få göra. Hon är den mer konstnärliga av oss. Ansiktet är också en utmaning, men det ska jag snart ta mig an. Jag brukar göra det sist av allt”, säger Martin Johansson.

I väntan på en verkstad i uthuset får vardagsrummet agera snickarbod. Det doftar trä, golvet är täckt av spån och längs vägar-
na finns långa rader av gamla fönster som väntar på att rustas upp och få nytt liv hos hugade husrenoverare.

ATT ÄVEN FATTIGGUBBEN från Esse nu finns i parets vardagsrum beror på att Martin och Hanna för tillfället är de enda hantverkarna, vad de känner till, som tar sig an slitna gubbar.

Det började med att Martin i egenskap av purmobo blev tillfrågad om han kunde åta sig uppdraget att restaurera fattiggubben i Purmo, som sommaren 2017 hade blivit rejält misshandlad. Ansiktet var trasigt och förövarna hade slagit ett stort hål i hans bröstorg för att komma åt de några slantar som fanns inuti.

Nu står en kopia åter på sin plats nedanför kyrkstapeln, medan det restaurerade originalet från 1845 finns inne i kyrkan. Även fattiggubbskopian utanför Pedersöre kyrka har tillverkats av Martin och Hanna.

Ryktet om den skickliga snickaren spred sig, och Esse församling hörde av sig i samma ärende och med samma önskemål — en restaurering av originalet och en kopia som kan stå utanför kyrkan.

MARTIN BESKRIVER DET som ett speciellt uppdrag och ett stort ansvar att ta sig an en fattiggubbe. Det är därför också utmanande. Ska den renoveras till nyskick, eller är det bättre att bara fixa den så att den håller, men fortfarande bär spår av tidens tand?

Essegubben har till exempel fått nya fötter någon gång på 1990-talet, och Hanna upptäckte att det finns två olika blåa nyanser på baksidan. Här och där syns också spår av en svart fogmassa. Även de andra gubbarna de jobbat med bär spår av olika reparationer.

Nu är parets tredje gubbe levererad.

Karl Vilhjálmsson

En målarens viktigaste redskap är en trasa, säger Hanna Sahla. Mycket av hennes arbete handlar om att putsa ytan, men på vissa ställen behövs också lite ny färg.

”Det är stor skillnad på att konservera och restaurera. Om man konserverar, åtgärdar man ju inget, utan bara förbättrar det nuvarande skicket exempelvis genom att limma fast lösa delar, vilket Museiverket ofta anser vara det rätta.”

”Egentligen handlar det om att bevara det nuvarande skicket så att det inte blir sämre — vilket kan tyckas vara nästan omöjligt för ett träföremål som står utomhus i väder och vind. Jag lutar mer åt att förlänga livslängden genom att restaurera, samtidigt som jag tycker att det ska få synas att föremålet är gammalt och har varit med om olika saker under årens lopp”, säger Hanna.

Martin fortsätter: ”Museiverket rekommenderar att de gamla restaurerade gubbarna inte ska flyttas inomhus, eftersom de då riskerar att spricka, men där håller jag inte riktigt med. De har ju redan spruckit en gång, och trä spricker inte fler gånger inomhus. Därför gillar jag den nya traditionen att tillverka en kopia och flytta originalet in i kyrkan.”

Han förklarar att det handlar om träets naturliga egenskaper. När man flyttar ett träföremål från ett fuktigt utrymme till ett torrare sådant, så torkar det och därmed krymper och spricker det. När föremålet väl torkat — alltså nått en fukthalt som är anpassad till utrymmet — så torkar det inte mer.

Hemligheten är att lyfta in föremålet, låta det stå i ett år eller två och sedan reparera

eventuella sprickor. Efter det håller det för evigt.

”Om ett träföremål står utomhus i alla väder, krävs återkommande underhåll och reparationer, och i något skede finns inget av originalet längre kvar. Allt har blivit utbytt. Så om målet är att bevara originalet, är det bäst att flytta det inomhus, anser jag.”

”Huruvida det är vettigt att bevara originalet är en annan fråga”, säger Martin.

PARET SAHLA OCH JOHANSSON bor sedan ett år i Heinoo, en liten gårdsgrupp i utkanten av Sastamala, cirka 50 kilometer väster om Tammerfors.

Hitt flyttade de när vardagen i Purmo började kännas för krånglig. Hannas vuxna barn och släktingar finns nära Tammerfors och i huvudstadsregionen, och Hanna ville bo närmare dem.

Paret började leta bostad och kom över ett gammalt hus, som de flesta inte ens skulle bemöda sig om att åka och titta på. Huset är byggt 1924, men har stått tomt i många år. Vinden var full av gamla tidningar och avlagda kläder som mössen bosatt sig i, och hela huset var fullt av bråte.

”Damen som bodde här före oss var tydligen en riktig samlare”, säger Hanna.

Det mesta har de kört bort, men när de rensade vinden hittade de också husets ursprungliga fönster, som de tog tillvara och nu har restaurerat med samma varsamma behandling som fattiggubbarna får.

”Så någon nytta fanns det också av tantens samlande!”

Huset håller sakta men säkert på att förvandlas till ett nytt hem. Köket har fått en diskbänk och i det blivande sovrummet testar Hanna som bäst att ytbehandla stockvägarna med lerputs.

Något rinnande vatten finns inte på tomt, så toalettbestyren görs på utedasset och huset värms upp med en stor nymurad spis — också den Hannas verk — och en vedspis mitt i huset, samt kakelugnar i sovrummen. Spartanskt, men precis som Hanna och Martin vill ha det.

HANNA OCH MARTIN försöker leva så ekologiskt och hållbart som möjligt. De är företagare, men har aldrig strävat efter att göra stora pengar. Det som driver dem är möjligheten att få ta hand om gamla hus och saker, och ge dem nytt liv.

Slit och släng-mentaliteten och den köphysteri som i många fall råder i dagens samhälle ger de inte mycket för.

”Egentligen skulle vi vilja vara helt självförsörjande, men det är svårt. Men vi kan åtminstone göra det vi kan”, säger Martin och tittar ut över det böljande åkerlandskapet.

Deras hus ligger på en kulle i en historisk kulturmiljö. Också på deras tomt har det funnits gammal bosättning, och nere vid den lilla bäcken en bit bort finns rester av en gammal kvarn med anor från 1700-talet.

Närmaste grannhus har också det stått

”Endast de bästa verktygen duger. Det är att visa respekt mot tidigare yrkesmän.”

övergivet i flera år, men lite närmare byn Karkku finns några grannar och ett par sommarstugor. På vintern syns också ljusen från slalombacken Ellivuori.

”Det är något med den här platsen som tilltalar oss. Ingen av oss har någon koppling hit och på grund av tidigare renoveringar är huset i ärlighetens namn riktigt fult, men vi visste genast att det här är vårt nya hem. Huset har potential och vårt mål är att återställa det till dess forna prakt”, säger Hanna.

Att skogen intill är hem för en massa olika fåglar gör stället ännu mer kärt för henne. Häromdagen vegeterade ett lodjur alldeles utanför köksfönstret.

I den övervuxna trädgården finns bland annat plommonträd och tre äppelträd som sannolikt har flera hundra år på nacken. Hanna drömmer om hönor, och kanske några får, men samtidigt har de ett arbete som gör det svårt att ha djur.

”Den här sommaren tillbringade vi mest i Raumo, där vi restaurerade en affärsfastighet i det gamla trästadsområdet.

TILLBAKA TILL GUBBARN. Den nya Essegubben, som ligger på rygg på Martins snickarbänk, är tillverkad av en utländsk douglasgran, känd för sin hållbarhet. Granen i fråga växte i närheten av deras hus. Inhemsk gran och tall fungerar också, men inte till exempel björk.

”Det bästa vore förstås att kunna använda en granstock från vårt eget skogsskifte här bakom huset, men det finns ingen som är tillräckligt stor. För en fattiggubbe behövs en stam med en omkrets på minst 70–80 centimeter.

Materialvalet handlar också om vad som ska hända med gubben. De ursprungliga fattiggubbarna, som Hanna och Martin hittills tagit hand om, finns numera placerade inne i kyrkan, medan kopian står utomhus.

”Det betyder att de behöver vara så hållbara som möjligt. Många av de ursprungliga gubbarna har förstörts av vatten som blivit liggande i armhålor eller på fundamentet de står på. Också Essegubben har drabbats av fukt, här ser man hur någon borrar ett hål i hans armveck för att vattnet ska kunna rinna undan”, säger Martin.

Även kopian ska få ett borrhål, för att efterlikna originalet så långt som möjligt. Men en sak har hantverkarna, i samråd med beställaren, faktiskt prutat på — de nya gubbarna har inga myntinkast.

Fattiggubbarna har genom åren lockat till sig tjuvar på jakt efter de eventuella slantar gubben har i sin sparbössa. Tyvärr innebär girigheten också att gubbarna vandaliseras i olika grad. Sommaren 2021 råkade ett tiotal gubbar på området mellan Kaustby och Lappfjärd illa ut.

”Att avstå från myntinkastet handlar om att skona dem från övergrepp. I Esse verkar det som om man i något skede försökt förhindra stölden genom att bygga en ränna från gubbens inre ner i en behållare innanför väggen, men de flesta slantarna har ändå trillat ner i gubbens mage. Det är alltid lika spännande att se vad man hittar inuti dem”, säger Martin, som utöver mynt plockat ut både chokladbitar och en slockepinne ur gubbarnas inandöme.

”Vi funderade i något skede om gubbarna i stället för myntinkast kunde ha en liten skylt

på magen med en QR-kod eller ett MobilePay-nummer, men det är upp till församlingarna”, säger Hanna.

ATT RESTAURERA EN fattiggubbe kräver ungefär 180 timmar arbete, ett lämpligt uppdrag för hantverkarna att ta sig an under vintermånaderna, när mycket annan byggverksamhet ligger nere.

När paret jobbade med Purmogubben ledade Hanna Sahla efter lämplig referenslitteratur, och nu ligger två böcker framme i köket, fulla med anteckningar och lappar — Kaija Santaholmas *Vaivasukot —Tumma-tukka ja kirkonäijät* och Otso Kantokorpis *Vaivaisukkojen paluu*.

Själv har hon också dokumenterat sitt och Martins arbete, främst för att kunna förse kunden — församlingen — med nödvändig information för att ta hand om gubben, men också för att komplettera dokumentationen hos Museiverket. Sådant som färgkoder och typ av lim finns antecknat som instruktion för kommande reparationer.

Kunden får också med sig linoljefärgburkar i rätt nyans, och en påminnelse om att ytorna inte alltid behöver målas om, utan att det ibland räcker med att olja in gubben för att ge färgen ny lyster.

”Det finns hur mycket som helst att fundera på och fantisera kring när det gäller fattiggubbarna. Vad har de varit med om? Och vad har de sett?”

”Vi har också funderat mycket på hantverkarna som tillverkat dem, hur de kan ha resonerat i valet av ansiktsuttryck och detaljer. Vissa av de riktigt gamla gubbarna ser rent av farliga och hemska ut”, säger Hanna och bläddrar fram en bild av den gamla gubben i Karleby.

Inte heller den äldsta gubben i Pedersöre är någon skönhet.

Andra liknar en ung pojke, eller har nästan feminina drag. Många av dem är också svartvita i färgsättningen. De flesta föreställer tiggande krigsinvalid, men det finns också de som liknar spelmän.

HANNA STÅR FÖR kunskapen när det gäller målningsarbetet, medan Martin är snickaren. Ju mer de jobbar tillsammans, desto mer kunskap och insikter i varandras hantverk får de.

I snickarboden finns som sagt varken moderna cirkelsågar eller slipmaskiner. På verktygstavlan hänger i stället prydliga rader av traditionella handverktyg. De flesta av dem har Martin själv tillverkat, enkom för de arbeten han utför.

”Endast de bästa verktygen duger. Det handlar om att visa respekt och uppskatt-

ning mot tidigare yrkesmän och deras alster. Att gå loss med ett modernt verktyg på en hundra år gammal fattiggubbe skulle inte kännas rätt, och slutresultatet skulle dessutom bli mycket sämre”, säger han.

Martin förklarar att man med traditionella metoder och redskap kan tillverka betydligt mer hållbara möbler — här alltså förklaringen till att gamla saker ofta håller längre än nya. Nya tekniker och metoder fokuserar mer på effektivitet och produktivitet, alltså massproduktion.

”En handhyvlad yta är dessutom slätare än en maskinellt hyvlad eller slipad”, konstaterar han och drar fingrarna över bordsskivan på ett av de bord han själv tillverkat.

”Med en maskinell cirkel eller en elektrisk hyvel förlitar du dig på maskinen för att få ett rakt snitt, men med ett gammalt handverktyg hänger det på dig själv. För mig känns det tryggare. Med ett handverktyg är eventuella misstag inte heller så stora.”

Verktygen smider han i sin egen smedja, även den skräddarsydd med ässja och allt. Han använder enbart återvunnet stål, som till exempel gamla plogspetsar.

Några av verktygen är tillverkade av bakfjädrarna från en av parets gamla bilar. De flesta av verktygen använder han själv, men några säljer han också vidare till andra hantverkare runt om i Finland, men också till Sverige och Tyskland.

Vem?

Martin Johansson är född i Sverige, men familjen flyttade tidigt till Bäckby i Esse. Som vuxen bodde han länge i Purmo. Han är utbildad datamekaniker, men har mest jobbat inom metallindustrin. Kärleken till trähantverket har vuxit fram under åren, och när han träffade Hanna valde han att tillsammans med henne satsa på sin dröm om att få jobba heltid med traditionellt trähantverk.

Hanna Sahla är hemma från Helsingfors och utbildad målare vid Helsingin Maa-lariammattikoulu. Hon har tidigare bland annat målat utställningsutrymmen i Ateneum i Helsingfors och behärskar tekniker som marmorering, ådring och olika effektmålningar.

Till gården hör också hunden Lyyti, som fick flytta hit efter att de förra ägarna valde bort henne.

Paret driver det gemensamma företaget MH Lastu, som utför ytbehandlingstjänster, snickerier och smidesarbeten med förkärlek för traditionella verktyg och arbetssätt. Hanna och Martin står till tjänst med byggnadsvård, målnings- och ytrenoveringstjänster och möbelrestaurering. Och numera också restaurering av fattiggubbar.

Hantverkarparet Hanna Sahla och Martin Johansson, här med hunden Lyyti, har flyttat både sig själva och sitt företag till Heinoo i Sastamala.

PÅ SNICKARBÄNKEN LÅG vid vårt besök i Heinoo kopian av Essegubben alltså fortfarande och väntade på sitt ansikte. Varje drag i det kräver noggrann avvägning. Panna, kindben och läppar ska försiktigt mejslas fram. Avslutningsvis ger Hanna gubben lite färg i ansiktet.

Vad skulle vara ett drömuuppdrag för Martin och Hanna?

”Att få tillverka en helt ny fattiggubbe — eller kanske till och med en gumma — i en helt annan stil till en modern betongkyrka.”

SONJA FINHOLM

Britt-Marie Villstrand
vid Purmo fattiggubbe,
nyttillverkad av Martin
Johansson och Hanna
Sahla.

Fattiggubbarnas förlovade land

Fattiggubben är långt mer än en träfigur. Gjorde man ett hyss, eller hoppades på tur i travet, kunde det löna sig att skänka honom en slant. Men ve den som inte höll sitt löfte! Här för oss historikern Britt-Marie Villstrand in i fattiggubbarnas speciella värld.

Seden med fattiggubbar går tillbaka till de offerstockar som fanns redan på 1300-talet, då man samlade medel för att finansiera religionskrigen i Europa. Efter reformationen fick offerstockarna en större social betydelse. Deras uppgift blev då att samla allmosor som sedan skulle delas ut bland de allra fattigaste och krigsinvalider.

Från 1700-talet blev församlingarna skyldiga att ta hand om sina egna fattiga. Tiggeriet förbjöds i lag, och den som kom fast för tiggeri förpassades till

sin hemförsamling. Därmed fick fattiggubbarna en större uppgift i församlingen.

Efter kriget 1808–1809 ökade antalet fattiggubbar, speciellt i Österbotten. Oftast har detta förklarats med den etablerade timmermanskunskap som fanns i landskapet. Genom att fattiggubbarna fick en antropomorf, det vill säga mänsklig gestalt, hoppades man på större givmildhet. Många av fattiggubbarna är avbildade som invalider, de flesta med träben, men också andra fysiska skador förekommer.

Vanligen finns skadorna på gubbens vänstra sida. Fattiggubben är iklädd sina helgdagskläder, som en påminnelse om att han inte samlar medel till sig själv utan till dem som har det ännu sämre ekonomiskt. Det är också vanligt att det i anslutning till fattiggubben finns en text, till exempel på en tavla, som uppmanar var och en att skänka en slant. Ofta står också gubben med den högra handen framsträckt. Alla fattiggubbar har ett "pengahål" dit givaren kan sätta sitt bidrag.

FATTIGGUBBARNÄR inte bara ett österbottniskt fenomen. Det är bara i norra och östra Finland de inte är vanliga. Den nordligaste finns i Haukipudas och är gjord av Juho Vahtola och skänkt till församlingen 1850. Den gubbe som nu står utanför kyrkan är en kopia av den gamla och är gjord 1984.

Längst i öster hittar vi en fattiggubbe i Lieksa kyrka, men den är gjort först 1960 av konstnären Eeva Ryynänen.

Den äldsta kända fattiggubben i Finland är den blinde Bartimeus som finns i Hauho kyrka. Han är troligen gjord i slutet av 1600-talet och omnämns redan 1713, då kosackerna stormade kyrkan och högg honom i huvudet. Ärret syns fortfarande. Det är oklart om han gjordes som fattiggubbe från början, eftersom han inte har det traditionella pengahålet, utan en skild bössa att sätta pengar i.

I dag finns totalt 146 kända fattiggubbar och en gumma. Det kan ha funnits flera som ingen längre känner till. De har sannolikt blivit i så dåligt skick att de "pensionerats". Jag har hittills sett 66 av dem (om jag räknat rätt).

FATTIGGUBBARNÄR LYFTES fram i en utställning i Kerimäki kyrka sommaren 2012. Drygt 40 fattiggubbar hade samlats i världens största träkyrka, för att berätta sin historia och föra fram sitt budskap.

I anslutning till utställningen gavs också en bok ut. Förutom korta uppsatser kring temat finns också fotografier av i dag kända fattiggubbar samlade. Boken är inte den första som presenterar fattiggubbar. Kaija Santaholma gav 2001 ut en bok, Vaivaisukot. Tummatukka ja kirkonäijät, som kort presenterar fenomenet fattiggubbar och varför de finns.

Jan-Erik Rudnäs bok på temat, Fattiggubbarna i Finland och Sverige, kom ut 2006. Han har inte med alla fattiggubbar, men presenterar däremot de få som finns i Sverige. Fattiggubbarna verkar vara ett utpräglat finländskt fenomen.

Det finns inte mycket forskning utförd kring fattiggubbarna. Det kan kanske bero på att de inte riktigt passar in i någon given akademisk fålla, även om det kunde finnas intressanta

frågeställningar inom såväl konsthistoria som kultur- och socialhistoria.

DEM HAR TILLVERKAT fattiggubbarna?

Det finns inte alltid uppgifter om vem som gjort fattiggubbarna. För en del finns inga uppgifter alls och för en del vet man ungefär när de är gjorda. Sedan finns det andra gubbar som man har betydligt noggrannare uppgifter om.

Den enda fattiggumman, som finns i Soini, är gjord av Matti Taipale år 1854 och kostade fem silverrubel. Till skillnad från gubbarna har hon inga synliga fysiska skador.

Den kanske flitigaste fattiggubbssnickaren var Heikki Mikkilä (1801–1850) från Kuortane. Han gjorde totalt tretton fattiggubbar och av dessa finns tolv kvar. En brann upp då kyrkan i Kauhava brann.

Mikkiläs gubbar är gjorda på 1830- och 1840-talen. Och man kan egentligen inte ens tala om gubbar, eftersom de mest ser ut som unga pojkar. De är alla 127–134 centimeter långa. De är mycket välklädda i rock, byxor och skjorta och vanligen har de också en sidenhalsduk eller rosett. Alla gubbar har samma fysiska skada. Vänster ben har amputerats under knäet och ersatts med ett träben och alla har käpp.

Mikkiläs gubbar är lätta att känna igen, då de alla har vackra skruvlockar vid öronen. Mikkiläs gubbar finns i Peräseinäjoki, Virdois, Jalasjärvi, Lappo, Töysä, Kuortane, Ylihärmä, Orivesi och Ähtäri. Också vid klockstapeln i Lillkyro finns en fattiggubbe enligt modell av Mikkilä. Detta är dock en kopia av originalet, eftersom detta utsatts för skadegörelse upprepade gånger.

En annan skicklig träskulptör var Erkki Lahti (1816–1858, i folkmun känd som Pitti-poika) från Evijärvi och han har gjort fem olika fattiggubbar. De finns i Pedersöre, Esse, Lappajärvi, Ilmajoki och Evijärvi.

Erkki Lahti ska ha sagt att fattiggubben i Evijärvi liknar honom själv mest, vilket kanske kan förklaras med att han var

Alavieska

Evijärvi

Jeppo

Kannus

Karleby

Kaustby

Kelviä

Kortesejärvi

Kronoby

Larsmo

Munsala

Nedervetil

Pedersöre

Terjärv

Vetil

Vörå

Exempel på fattiggubbar som gör tjänst i Österbotten i dag.

Fattiggumman i Soini, tillverkad 1854, den enda av sitt slag i Finland. Enligt en uppgift är modellen en romsk kvinna.

Fattiggumman har restaurerats och målats om flera gånger, senast 2021, och har med åren blivit en berömdhet. Skådespel har skrivits om henne, hon har fått ett eget frimärke och till och med gjort en resa till Italien, där hon deltog i en utställning.

född i Evijärvi. Vid hembygdsmu-seet Väinöntalo i Evijärvi har ett minnesmärke över Erkki Lahti rests, en byst som har fattiggub-ben som förebild. I Österbottens museum i Vasa finns en träskulp-tur som kallas ”fattiggubbens brud” och den tillskrivs Erkki Lahti. Hon har dock aldrig sam-lat in pengar.

GJORDE DÅ fattiggubbarna någon nytta?

Fattiggubbarna har kallats våra första socialarbetare, då de samlade pengar till dem som av olika orsaker, som sjukdom el-ler arbetsoförmåga, inte kunde klara sitt eget och familjens up-pehälle.

Den lokala församlingen tog genom sin fattigvårdsnämnd hand om de insamlade medlen och fördelade dem mellan för-samlingens nödställda beroende på behov. Det största behovet var livsmedel, men också behovet av kläder eller medicin kunde vara stort.

Det finns forskning kring fat-tigvårdsnämndernas redovis-ningar som visar att fattiggub-barnas insamlingar hade reell betydelse för församlingarnas möjligheter att hjälpa de verkligt fattiga.

Till exempel gällande fattig-gumman, hon i Soini, vet vi vad hon kostade att utföra och att hon under sina två första verk-samhetsår samlade så mycket

som inte höll sitt löfte! Glömde man löftet, kunde man räkna med fattiggubbens straff.

FATTIGGUBBENS MAKT ges det exempel på även i litteratu-ren.

Författaren Jarl Hemmer pu-blicerade 1926 romanen *Fattig-gubbens brud*. I boken berättas om den stilige Elias som tillsam-mans med vännen Ant förbe-reder kyrkorummet inför den kommande midsommarhelgen, då Elias ska gifta sig med Anna, en storbondes dotter.

Elias och Ant städar och pyn-tar kyrkan inför midsommar-helgen, men Elias ser för djupt i den medhavda flaskan. Han meddelar Ant att han från sin bröllopsdag ska sluta använda alkohol. När Ant inte vill dansa i kyrkan, vänder sig Elias till fat-tiggubben för sällskap.

Dansen med fattiggubben slutar så illa att Elias faller ihop framför altaret och blir liggande, för att aldrig mera stiga upp. Den blivande hustrun Anna blir efter dödsfallet sinnesförvirrad och tror att det är fattiggubben hon ska gifta sig med. Med boken som förlaga gjordes 1943 en film med Ansa Ikonen i huvudrollen.

Inför filmatiseringen gjorde Karl Fager en fattiggubbe vid Keuru kyrka, där filmen spelades in. Den ersatte en tidigare gubbe, som försvunnit i okända öden. Efter filminspelningen tjänst-gjorde fattiggubben i flera år, men sedan försvann också han i okända öden. Eino Räsänen gjor-de 1955 en ny fattiggubbe (eller gosse) som ersatte den tidigare.

HUR ÄR DET med fattig-gub-barna i dag?

Många av dem har flyttats in-omhus till kyrkan, församlings-hemmet, kyrkans museum eller någon motsvarande plats. Orsa-kerna är flera. En del gubbar har på grund av tidens tand, väder och vind blivit i så dåligt skick att det bedömts att de inte längre kan stå ute.

Andra har på grund av skade-görelse och rån flyttats inom-hus. Till exempel under våren 2021 utsattes tio fattiggubbar i Österbotten för rånförsök och skadegörelse. Bland andra fat-

tiggubben i Lappfjärd utsattes och hittades senare slängd på en åker. Nu är han restaurerad och tillbaka i tjänst. Det finns inga uppgifter om vem som gjort gubben. Det enda vi vet är att han donerades till församlingen 1853 av bondhustrun Kajsa Hoxell.

I en del fall har församling-arna låtit göra kopior som står på den tidigare gubbens plats, men dessa kopior har inget pengahål och samlar alltså inte in peng-ar, det vill säga de arbetar inte längre. Som färskt exempel på detta kan nämnas fattiggubbarna i Pedersöre och Purmo.

En del fattiggubbar har också utsatts för andra typer av ska-dor. Fattiggubben i Vörå stod ursprungligen utanför kyrko-muren, men flyttades 1992 inn-anför den, efter att ha utsatts för vägsalt, snöplogning och annat, sedan vägen breddats.

Denna gubbe ska också ha bli-vit utsatt för ett anfall av prosten Estlanders tjur. Fattiggubben är ovanlig eftersom han är så lång, närmare två meter. Han är till-verkad av bonden och härads-domaren Mårten Lassus.

Fattiggubben i Jeppo har ut-satts för en del skadegörelse, bland annat som offer för en trafikolycka. Fattiggubben är speciell för att det är den minsta i Österbotten, knappt en meter hög. Gubben är gjord av Anders Johan Rönqvist 1861.

FATTIGGUBBARNAS STÅR i dag ännu kvar, antingen inomhus eller utomhus, och sträcker fram sin vädjande hand för att få ett mindre eller större bidrag. De medel som de ännu arbetande fattiggubbarna samlar in går till respektive församlings diakoni-arbete, ett ändamål som knap-past blivit mindre angeläget under nuvarande ekonomiska förhållanden.

BRITT-MARIE VILLSTRAND

KÄLLOR
Utöver de i texten nämnda böck-erna bl.a. Kristina Ahmas (red.): *Borgarliv i Österbotten : bildning-ens nätverk*, Otso Kantokorpi (red.): *Vaivaisukkojen paluu*, Väinö Tuomaala: *Erkki Lahti, pohjalainen kuvanveistäjä 1816–1858* och Ville Vauhkonen: *Vaivaisukot. Perustur-van pioneerit*.

Lochteågubbens märkliga äventyr

År 1847 skrev Zacharias Topelius, då 29 år gammal, berättelsen ”Fattig-gub-ben”, om det besynnerliga äventyr denne råkade ut för en mörk vinternatt. Här är dramatiken i sammandrag. Den blå texten är Zacharias egna formuleringar.

Har någon sett Lochteå fattiggub-be? Jag förmodar att han står där ännu i dag, som han stod för femtio år sedan, klädd i blå frack, röd väst och gula byxor — hvilket är alldeles för grant för en fattiggubbe — och sträcker ut handen åt alla resande på landsvägen, liksom åt kyrkfolket på söndagarna. Där har han stått så långt man minnes tillbaka, och ingen kan räkna alla de slantar, som under tidernas lopp trillat in genom det lilla hålet midt i den röda västen ofvanför gubbens mage.

Man skulle tycka, att fattiggubben redan borde vara åtminstone så rik som ett kommerseråd. Men man är ej fattiggubbe för ro skull. Det kostar på att natt och dag stå och tigga vid landsvägen, det må blåsa och regna eller snöa och frysa aldrig så; och mest går det en till sinnes, att se kyrk-väktaren komma en gång i månaden och öppna luckan i ens rygg och taga ut alla de skatter man samlat.

Men Lochteå fattiggubbe är med om ett besynnerligt äventyr, berät-tar Zacharias Topelius. I socknen bor en gammal inhysing som kallas Puu-Pietari eller Trä-Petter, eftersom han är skicklig i träslöjd. I sitt hjärta är Petter emellertid en sniken och arglistig man, som inte tänker på annat än att samla pengar.

Så får Petter i uppdrag att tillverka en ny fattiggubbe till församlingen. Han bygger in en liten lönnlucka, så skickligt inpassad att ingen kan upptäcka den.

Fortsättningen går att föreställa sig: Petter länsar i smyg gubben på hans pengar. För syns skull låter han allttid några slantar finnas kvar. Misstankar uppstår till sist, och kyrkoherden frågar kyrkoväktaren: **Har jag icke själf med egna ögon**

sett, huru folket hoptals stått om söndagarna kring fattiggubben och ordentligen trängts, hvem som förr skulle hinna lägga dit sin slant, och likväl, när ni redovisar för hvad som influtit, påstår ni er ha fått under hela månaden blott några skillingar. Hvad skall jag tänka därom?

Väktaren blir förstås illa till mods. Han föreslår att fattiggubben ska tas ned för undersökning.

Trä-Petter råkar sedan av en slump höra vad som är på gång. Nu är det han som blir illa till mods:

Om de nu noga undersöka fattig-gubben, så hitta de till slut min lönn-lucka, och då begriperivar människa, att det är jag, som stulit pengarna ur gubbens mage. Nej, här är intet annat råd, än att genast i natt gå till kyrkan, bryta lös fattiggubben och göra en brasa på honom. Då tänker jag, att det skall vara slut med alla besiktningar, och hvem kan bevisa, att det är jag, som mördat fattiggubben?

På natten ger sig alltså Trä-Petter i väg i vinterkölden och sliter loss gub-ben. Då hör han till sin förskräckelse steg av människor knarra i snön.

Hvad skulle nu Puu-Pietari före-taga sig? Skulle han springa sin väg? Ingalunda; han skulle då genast bli upptäckt. Pietari visste i hastighe-ten ej bättre, än att ställa sig själf på fattiggubbens vanliga plats på trappan och sträcka ut handen mot landsvägen, alldeles som vore han själf fattiggubben.

Junkrarna på vägen är två rymmare från Korsholms häkte.

När de nu passerade förbi kyrkan i månskenet, varseblef den ena af dem Puu-Pietari på kyrktrappan och tog honom ganska riktigt för en fattig-gubbe, som meningen var. — Passa på! — sade han åt sin kamrat — där står en fattiggubbe, och efter det nu är så godt tillfälle, tycker jag vi kunde gå och knipa hans pengar.

Puu-Pietari tog för afgjordt, att man upptäckt hans knep och kom för att gripa honom, men så stor var hans förskräckelse, att när han ville springa sin väg, nekade fötterna sin tjänst, och så hände, att han blef kvarstående kapprack och orörlig.

— Här står han, den snåla kanaljen, och skäms inte att är ut och är in stjåla

hederligt folks penningar —sade den ena. Och därmed syftade han på fat-tiggubbens tiggeri, men Puu-Pietari tog det åt sig och darrade i alla leder af rädsla och köld.

— Ja, nu skall det också vara slut med honom —sade den andra rym-maren. — Månntro vi börja med att hugga hufvudet af honom?

— Jag tänker — svarade kamraten — att vi först hugga benen af honom och sedan hacka honom i små bitar.

När rymmaren lyfter yxan för att slå till, börjar Petter gallskrika, så att det ekar i hela nejden.

Detta åter var för rymmarna högst oförmodadt. Förr hade de väntat att kyrktruppen skulle gala, än att fattig-gubben skulle sparka omkring sig och skrika. De kunde ej annat tro, än att här var å färde ett grufveligt spökeri och att den onde själf hade farit i fattiggubben.

De upphäfde nu i sin tur ömkeliga nödrop och sökte att komma sin kos det fortaste de kunde, men det lycka-des ej bättre, än att hela sällskapet i största villervalla tumlade utför kyrktrappan, och där lågo nu alla tre skälmarna öfver hvarandra i snö-drifvan, skrikande och spjärnande.

Nu fogade lyckan det så förun-derligt, berättar Zacharias Topelius, att länsmannen i socknen fått tips om rymlingarna. Han misstänkte att de skulle vara i rörelse nattetid och råkade nu också han passera, med ett par handfasta karlar i sällskap.

Han kunde ej annat tro, än att banditerna öfverfallit någon fredlig innevånare i byn. Men hans förundran blef icke liten, då han i stället fann de tre skälmarna på det ursinnigaste lufvas och brottas, där de tumlade öfver hvarandra vid kyrktrappan, och han var ej heller sen att göra ett hastigt slut på deras inbördes krig.

Den uppskrämda Petter bekänner sina synder, och lovar, för att slippa fästning och spö, hela sin samlade skatt till ersättning åt de fattiga.

Sammanställare:
SVENOLOF KARLSSON

Gun-Marie Wiis

Fattiggubben i Lochteå som han ser ut i dag. Den gubbe som Zacharias Topelius beskrev finns sedan länge inte mer.

Storjetari och fla skstji:taren

Öknamn är inget österbottningar brukar spara på. Peter Slotte ger några exempel.

ORDBOKEN ÖVER Finlands svenska folkmål talar om *socken-boöknamn*. Jag föredrar *ortsbonamn*, som är en mer allmänglig term och som innefattar inte bara nedsättande, utan även neutrala, positiva eller skämtsamma benämningar som används om folket på olika orter, vanligen en grannsocken eller grannby.

Ett klassiskt exempel är **norr-baggar**, som i södra Österbotten kan brukas om invånare i längre norrut belägna socknar eller byar.

I svenskt standardspråk betecknar ordet som känt norrmän. Det har använts sedan början av 1600-talet. Våra egna ortsbonamn kan däremot sällan tidfästas. En del kan vara urgamla, andra är tillkomna i sen tid.

Allmänt bekant är **storätarna** som benämning på folket i Malax, alltså *storjetari*. Ursprunget är lite oklart. En förklaring är att namnet har sin bakgrund i en händelse som ska ha ägt rum redan på 1700-talet: en bonde skulle ge sig i väg till sitt arbete i ett utskogsskifte och försågs med matsäck för en hel vecka, men åt upp alltsammans som väggkost innan han ens hade hunnit fram till sin arbetsplats.

BARA UNDANTAGSVIS är bakgrunden till benämningarna så här klar. Varför används till exempel **krank** 'mygga' så ofta som ortsbonamn? Ibland handlar det om ljudlighet: *Rankas krankan* (Rank i Munsala), *Hankmo krankan* (Korsholm).

Men för "krankarna" i Pedersöre, i Pensala, Karvsor och Pörtom saknas fonetisk anknytning. Benämningarna är kanske nedsättande i största allmänhet.

Det synonyma **mygg** (*myddje* eller *myddjen*) är ett öknamn på invånare på orter som Lepplax, Källby, Jussila, Rökiö och Petalax.

Varianten **mygga** (*myggona*) kan användas om folk i Oravais. Rökiöborna kan alternativt kallas *eitägaddar*, otrevliga ettermysor.

Av benämningarna på mindre uppskattade fiskar har **mört, nors** och **simpa** tagits i bruk som ortsbonamn: mörten i Petsmo och i Vallgrund, norsen i Bäckby. Bäckbyborna kan också kallas **rudor** (*ru:dona*).

Benämningen **sejp** på karpfiskens stäm ingår i sockenbonamnet *Kve:vlaks seipan*. I Sydösterbotten påträffas det nedsättande Sidebys**simporna** (*Si:by simpår*). Bakgrunden till benämningarna är oklar. Någon av dem kan ha samband med lokalt fiske.

ORD UR FÅGELFAUNAN har likaså utnyttjats för att bilda namn på invånarna i olika byar. **Gyttjespovar** (*jytispåovan*) finns i Kantlax och Hirvlax i Munsala och i Jungsund i Korsholm. Det dialektala **kackur** 'lom' kan i bestämd form pluralis användas om folket i Palvis, Karperö (*Karpar kakkoran*) eller i inlandsbyarna i Oravais.

Kråkan är ingen populär fågel, så *kråka* utgör efterled i flera nedsättande personbeteckningar, t.ex. *duven-, envis-, högfärds- och latakråka*. Det osammansatta *kråkorna* (*krå:kona*) kan syfta på invånarna i Koskeby eller Lotlax i Vörå och i Taklax i Korsnäs. I södra Finland bebos många byar av "kråkor".

Också våra husdjur har bidragit till terminologin. **Bässen** har avkomlingar i Österbotten med *Terjärv-, Munsmo- och Övermarkbässarna* (Övärmark *bessan*). För det första fallet har jag fått en förklaring: Terjärvbornas öppna ä-ljud; de anses bräka som bässar.

Andra husdjur påträffas också, till exempel *Karperöfrassarna* (*Karppare frassan*) *Pedersöre- eller Nykarlebykissorna*, *Karvatkalvarna* och *Sundområngaltarna* (*rångalt* 'fargalt').

INTRESSANT NOG liknar många ortsbonamn den typ av öknamn som förekom redan under svensk medeltid (belagda i rättegångsprotokoll rörande ärekränkning) och som tidigast syftade på en bestämd individ.

Som ortsboöknamn används de i bestämd form pluralis: **flaskskitare, flaskstji:taren** (Kronoby), **gröthyvel, gröthövlan** (Grötas i Jeppo), **grötkagg, grötkaggan** (Hirvlax, Munsala), **korvbult, -bält** eller **-bältare, korvbolttar** (Vörå), **grötätare** (Kronoby), **kutluskuttare** (Larsmo; *kutul* 'siklöja'), **lertupp, leitoppa** (Rejpelt, Vörå), **löpeskusk, Monssal löypiskoskan** (Munsala), **lubbsock** (Bergby, Vörå), **rumpklippare, rompklippar** (Nykarleby), **räsbytare, re:sbytarn** (Öja; *räs* 'fiskråk'), **räsgluff, re:sgloffan** (Korsholm), **bunkslekare, bonksleikaren** (Solf; 'snyltgäst', eller kanske 'snål' person som slickar det sista ur bunken').

Öknamnet *flaskskitare* syftar på lodning av en vägg när ett hus timras upp och sägs ha uppstått när Kronoby kyrkas klockstapel byggdes. Det är i sitt ursprung alltså fråga om ett slags byggnadsteknisk term. En flaska

ställdes på marken, varefter en av timmermännen släppte ett naturligt lod ner mot flaskan. En fullträff gav då besked om att bygget verkligen stod lodrätt.

Palt är ett klassiskt öknamn på tjocka eller tölpiiga människor. Hos oss har vi det i *Vö:ropaltan*. Öknamn kan alltså vara baserade på en persons yttre, t.ex. **bredskägg, rankkbo:a breidstjegg** (Stor- eller Lillrank i Terjärv). *Väm* ingår i öknamn som **grötväm** (*gröitvamb*, Karleby), **räsväm, re:svamb** (Monäs, Munsala) och **päronväm, päronva:mb** (Malax). Orden har väl tidigast använts om personer med stor mage.

Också psykiska egenskaper har noterats. Kronobyborna tycks ha betraktats som högfärdiga och förnäma, vilket återspeglas i benämningar som **högsådare** (*Kro:mbi hö:gskådare*) och **språta**. "Sprättor" finns det också i Esse.

SLUTLIGEN NÅGRA snällare benämningar som syftar på flickorna i några nordösterbottniska socknar och innehåller substantiven **blöta** och **söta**. För en av dem ges en trovärdig förklaring: *Jepoblö:tona* lär ha

sin bakgrund i Jeppodialektens avsaknad av tjockt l-ljud; L-ljudet är alltid "blött", alltså mjukt, i dialekten.

Sockennamnet i benämningarna varierar ändå. I mitt material finns sålunda både *Essi-, Pormo- och Jepoblö:tona*. De sistnämnda har också kallats **Jepposmättor** (*smätta* väl i betydelsen 'flicka som är bred över baken'). Allra sist vill jag nämna **Såkagrannflickorna** i Karleby. Dem har jag själv fått träffa.

PETER SLOTTÉ

Redaktionell kommentar: Hur dialekterna bäst återges med vårt vanliga fattiga alfabet är inte alltid lätt att avgöra – ibland går det inte alls. Vad som är en "äkta" dialekt är heller inte självklart – det finns nyanser inom dialekter. Dessa svårigheter återspeglas i hur vi återger dialektorden på dessa sidor.

Peter Slotte, tidigare huvudredaktör för den finlandssvenska dialektordboken.

Retog, rukog, saka, sakran

ORDBOK ÖVER Finlands svenska folkmål avancerar långsamt men säkert på sin långa väg från A till Ö, vilket närmare beskrevs i den förra Katternötidningen. I dagsläget har redaktörerna klarat av alla R-ord och nu nått en bit in på S.

Nedan några dialektord som nu fått sin beskrivning.

Retog

räto el. **reto**, varierande uttal, används från Nedervetil ner till Munsala.

trasig, söndrig, slarvig, dålig, skral

Ja ha:r reto sko:a (Kronoby)

E gambelan retoan perttkorg (Nedervetil)

Hati gambel räto pe:dn (Terjärv)

snuskig, slamsig, ostädad, förfallen

Tä va so rätot i stygo hans so he va intt li:k mä na: (Terjärv)

Rukog

roko, rokot, många olika uttal, används över hela det svenska språkområdet.

dålig, ickeduglig, oskicklig

A va so roko ti tala (Esse)

Int e he na:n ve:g hije:, he bara i roko-i koddtröd (Pedersöre, Purmo)

He va roko-in ä:tgang på smöri i nyka:bi i lö:dast (Munsala)

sjuk, krasslig, illa dären, kraftlös

Ja ha leng rei viri li:ti o:frisk o roko (Pedersöre, Purmo)

Saka

Saka, sa:k, sakar med flera uttal, förekommer över en stor del av det svenska området, men inte överallt.

söla, dröja, komma på efterkälken

Byri do saka ett to rei? (Munsala)

blanda (korten) i kortlek, blanda bort

To most saka koortren bra: (Jeppo)

Sko int han di hå:l stårmin a kåmi a vi hitta (sälarna), men he va he sām saka ämm e dä:r. (Larsmo)

Sakran

sa:kran, sa:krans, sa:kori med flera uttal, förekommer över en stor del av det svenska området.

den onde, fan, djävul, lymmel, rackare

svordom, förstärkande bestämning

In sa:krans ka:r (Kvevlax)

Sji:drin mi:n vart så sa:krans bakha:l (Munsala)

Ovanstående är en redigerad kortvariant av dialektbeskrivningarna i ordboken och återger bara en del av nyanserna i ordbeskrivningarna.

Jaana Gäddnäs är född och uppvuxen i Jakobstad, men bor sedan länge på Hästgrundet i Larsmo. Till familjen hör man och tre vuxna barn och tre barnbarn. Hon motionerar gärna – simmar och promenerar – och tillbringar tid på sommarstugan i skärgården.

Konsten att lyssna är bästa egenskapen

Efter 27 år i huset har försäljningschef Jaana Gäddnäs bra koll på vad kunderna vill ha. Och på vad de behöver.

DET ÄR TORSDAG och Jaana Gäddnäs är på plats på kontoret. Hon passar på att bolla idéer med kollegorna och snappa upp vad som händer i korridorerna. Två, tre dagar i veckan jobbar hon nämligen på

distans, men det är inget kunderna märker.

”Mitt viktigaste verktyg är telefonen. Mer och mer av försäljningen flyttar över till e-posten eller våra digitala kanaler, men inget slår ett telefonsamtal.”

Jaana är försäljningschef för små kunder, vilket innebär i huvudsak privatkunder, men även mindre företag. Hon svarar på frågor, erbjuder olika lösningar och berättar om nyheter. Och säljer förstås.

Många av dem som tar kontakt är

lektrisingä

lokala och har ett långt kundförhållande med Herrfors, men varje vecka pratar hon också med nya kunder på olika håll runt om i landet.

”Överlag är dagens kunder mer medvetna än när jag började. Men även om vi i dag har tillgång till hur mycket information som helst, så är alla inte pålästa eller ens intresserade.

SONJA FINHOLM

Sandra Sund

Herrfors medarbetare Kari Sipilä, Kari Vaara och Joonas Häkkilä beredda inför mottagningen.

Då behöver jag som försäljare kunna förklara vad de olika produkterna betyder, både tekniskt och prismässigt.”

Som försäljare behöver man med andra ord har koll på vad som händer i branschen, och just utvecklingen är en av de saker som driver Jaana Gäddnäs: ”Även om jag jobbat här så pass länge lär jag mig fortfarande nya saker. Den snabba tekniska utvecklingen gör att jobbet aldrig blir tråkigt eller enformigt.”

JAANA GÄDDNÄS inledde sin arbetskarriär i bankvärlden innan hon sökte och fick en ledig försäljartjänst på elbolaget.

”Jag brukar säga att det ska vara roligt att komma till jobbet varje dag, annars är man på fel ställe.”

Just nu ser hon fram emot att få börja sälja de nya produkter som ska lanseras i höst. När vi går mot vintern är frågor kring spotpriser och förbrukning överst på mångas agenda.

Hurudan är en bra försäljare?

”Med åren har jag lärt mig hur viktigt det är att lyssna. Många kanske har den uppfattningen att försäljare bara pratar, men det viktigaste av allt är att lyssna på kunden. Att ta reda på vad han eller hon är ute efter och behöver.”

Och telefonkontakt i all ära, men allra bäst trivs Jaana när hon får vara ute bland kunderna. När Herrfors planerar olika kundtillställningar, arrangerar öppet hus eller deltar i olika evenemang är Jaana först i kön bland frivilliga.

”Jag tycker om att få träffa mina kunder ansikte mot ansikte, speciellt dem som jag haft kontakt med i årtal.”

Tommy Sassilas Tesla Model 3 är just nu lackad i matt svart, med diskreta sponsorlogon i blank tejp. Tidigare skiftade den i en blållila nyans.

Tommys bil har bästa ljudet

Tvåa i FM och sedan Europamästare. Tommys Tesla är en njutning för öronen.

NÄR TOMMY SASSILA köpte en Tesla tyckte han att ljudanläggningen inte riktigt höll måttet, inte ens fast han beställt en premiummodell. Elmontör som han är bestämde han sig för att bygga in en bättre. Bit för bit tog han ut den ursprungliga utrustningen och ersatte den med nya högtalare, en digital signalprocessor och tre rejäla förstärkare i bakluckan. Allt skräddarsytt för just hans bil.

Tommy öppnar förardörren och visar de runda högtalarna. Han slår på mediaspelaren och ut strömmar ett mjukt ljud. Även ovana öron hör att det låter bra.

”När jag börjar med ett nytt projekt, har det ofta en tendens att gå överstyr, och precis så gick det också med ljudanläggningen. Ju mer jag byggde, desto bättre blev ljudet, och så kom jag på att delta i en tävling för att se hur bra mitt system är.”

I sin första tävling i Uleåborg blev han trea, och tävlingsinstinkten tog över. Nu skulle systemet finslipas.

Att tävla i billjud handlar om att hitta exakt rätt nivå på ljudet. Dommarna bedömer ljudsystemets pre-

standa och ljudkvaliteten inne i bilen. Man mäter basåtergivningen, hur rent ljudet är, ljudtrycksnivån och hur bra systemet kan återge olika musikstilar. Dessutom ska olika delar av musiken höras på exakt rätt ställe i bilen, och helst i ögonhöjd när man sitter i förarsätet.

”Under tävlingar används alltid specialkomponerade musikstycken. Alla spelar samma låt för att man ska kunna ringa in nyansskillnaderna i ljudåtergivningen.”

När Tommy Sassila själv får välja musik blir det ofta pop, gärna med Katie Melua eller någon annan kvinnlig artist.

”Jag tycker att kvinnliga sångare överlag har ett skönare och renare ljud.”

ATT VARA INTRESSERAD av ljudteknik och jobba på Esse Elektro-Kraft har visat sig vara en bra kombination. Arbetsgivaren är en av hans sponsorer, vilket gör att Tommy får ha bilen i energibolagets bilhall. Här bygger han, testar och lyssnar in ljudet. Det handlar om små nyanser och balansen mellan de olika högtalarna:

”Ljudet påverkas också av miljön runtomkring – temperatur, underlag och omgivningen. Ljudet inne i en hall är till exempel helt annorlunda än utomhus. När vi tävlar täcker vi in

instrumentpaneler och skärmar med specialhuvor för att ljudet inte ska reflekteras.”

Att bygga ljudsystemet och förbereda inställningarna inför en tävling tar tid. Inför ett mästerskap blir det otaliga timmar och långa dagar i bilhallen i Esse. Det visuella är också viktigt. Alla kablar ska ligga exakt rätt och alla ledlampor, skyddsdelar och paneler är måttanpassade, 3D-printade eller specialtillverkade.

I sin första FM-tävling knep han silver och kvalificerade sig därmed till EM, som även det blev en succé – Tommy och hans Tesla vann sin klass.

Tommy Sassila säger att han trivs i ljudvärlden. De europeiska mästerskapen hölls i Salzburg i Österrike, och även nästa år ordnas mästerskapen på samma ställe. Tommy åker ner med ett gäng andra finländska bilägare, och under tävlingsdagarna har han möjlighet att umgås och byta erfarenheter, inte bara med de bästa i Europa, utan också med leverantörer och tillverkare.

Han har också blivit god vän med en av sina medtävlare som han träffade redan på den första deltävlingen i Uleåborg. I dag är Tommy och Sami Viirimäki inte bara vänner, utan de delar också ett brinnande intresse för sin hobby och sporrar varandra att bli allt bättre.

Att tävla i billjud handlar om otaliga timmar av installationer och inställningar för att få till exakt rätt nyans i ljudåtergivningen.

Hur vanligt är det med elbilar i ljudvärlden?

”Det är ännu ganska ovanligt. Ifjol var jag den enda som tävlade med en Tesla. Men det blir säkert allt vanligare. Jag tycker att det är enklare och mer intressant att jobba med en elbil, här har du ju redan tillgång till mer ström. Anläggningen drar inte ens speciellt mycket, jag kan spela musik i två dygn utan att ladda.”

SONJA FINHOLM

Tommy Sassila

Vem: Montör på Esse Elektro-Kraft.

Bakgrund: Har alltid gillat el och att experimentera. Har jobbat som elmontör sedan 2014 och har i dag hand om vattenkraftverken.

Aktuell med: Nybliven Europamästare i billjudstävlingen EMMA (European Mobile Media Association) i klassen Entry 3000€. Är även kvalificerad för EM i mars 2026, då i den högre tävlingsklassen Skilled Unlimited.

Dold talang: Vid sidan om jobbet och ljudet är han också expert på att sko hästar.

Livet växer fram genom att levas

Naturbarnet Marjaana Hinkka med tre av sina vänner.

Mindre kan räcka, anser får-bonden, bildkonstnären och sociologen **Marjaana Hinkka** i Evijärvi.

I byn Ena i Evijärvi, bland ett fyrtiotal finska lantrasfår, bor en kvinna som aldrig har strävat efter framgång på det vanliga sättet. Marjaana Hinkka arbetar fyradagarsveckor för Evijärvi kommun, men utanför arbetsrummet är hennes liv vävt av helt andra trådar — ull, naturkontakt och samhällsreflektion.

"Jag är ingen karriärmänniska. Jag tror starkt på kraften i det lokala samhället och vardagens betydelse. Min man säger att jag är en evig hippie. Självs skulle jag beskriva mig som ett naturbarn."

Marjaana, som är född i Jakobstad, valde sin egen väg redan i unga år. Hon tillbringade ett år på folkhögskolan i Kuusamo och studerade bildkonst, därefter gick hon vidare till närvårdarutbildning i Rovaniemi. Slutligen hamnade hon på Lapplands universitet, där hon studerade sociologi.

"Sociologin öppnade dörren till ett helhetsperspektiv där ingenting är neutralt. Jag lärde mig att se världen både på individnivå

och på strukturell nivå", säger hon.

Hennes pro gradu-avhandling i sociologi, med titeln *Hoitajan sukupuoli* ("Vårdarens kön"), undersökte könsroller inom omsorgsarbetet. Hon ville förstå varför det oftast är kvinnor som gör det fysiska vårdarbetet, medan män ofta tycker att de städar redan genom sin blotta närvaro.

"Det var en ögonöppnare att se hur djupt ojämställdheten sitter inbyggd i arbetslivets strukturer. Kön är inte bara en personlig egenskap, utan en samhällelig konstruktion som påverkar det vi gör till vardags."

EFTER EXAMEN arbetade Marjaana Hinkka i Jakobstad inom det så kallade SOS-projektet, vars syfte var att motverka utanförskap och främja delaktighet.

"Det blev väldigt tydligt hur viktigt det är att bli sedd. Att känna att man har betydelse — även om man inte anses 'produktiv' enligt andras måttstockar."

År 2012 flyttade Marjaana med familjen till Evijärvi. Till en början kändes tystnaden i byn Ena isolerande, men så småningom slog hennes rötter rot: först via en familjeklubb i Kaustby, sedan genom en familjeklubb som hon själv grundade i Evijärvi.

Tillsammans driver familjen Hinkka, med mannen Pekka och dottrarna Hilma och Lilja,

en liten gård med finska lantrasfår. Gården är inte ekonomiskt lönsam.

"Men det är inte heller syftet. Fårskötseln är en livsform. Fåren lär oss naturens rytm, närvaro, omvårdnad och att kunna släppa taget. Året rymmer födelse, död, klippning, tovning, höskörd och gödselarbete. Vi får arbeta med kroppen. Där finns allt man behöver för att förstå livets djup."

Familjens vardag präglas av strävan efter självförsörjning och ett kritiskt förhållningssätt till konsumtion. Barnen vet var maten kommer ifrån och hur den blir till. Nästan alla föremål, prylar och fordon används så långt det går.

"Vi har fortfarande en nästan 40 år gammal traktor som fungerar utmärkt. Vår familjebil är en liten Fiat med många kilometer bakom sig. Fullständig plastfrihet är omöjlig, men vi återvinner allt vi kan. Våra barn har inga surfplattor på resor — de tittar på landskapet, som förra sommaren i Norge. Vi går inte på nöjesfält, utan på museer. Det är ett värdeval, inte en brist", säger Marjaana.

ÅR 2022 BÖRJADE Marjaana studera bildkonst vid den svenskspråkiga konstskolan i Jakobstad, inom yrkeshögskolan Novia. Samtidigt läste hon museologi via öppna universitetet.

Några av Marjaanas alster.

Hennes konstnärliga examensarbete, *Utopiaa majasta ja omavaraisuudesta — vastarinta kulutuksen eetokselle* ("En utopi om koja och självhushåll — motstånd mot konsumtionens etos"), var inte bara ett verk, utan också ett sätt att manifestera en livshållning, en 2,5 meter hög koja med väggar klädda i tovade fårullsfällar och sjösäv, ett rum där man bara kunde vara. Det doftade lanolin och björk. Tystnaden där inne var som ett täcke.

"Jag ville skapa ett utrymme där man bara får vara — utan krav, utan brådska, utan pressen att synas. Att bara vara är i dag något radikalt", säger Marjaana.

Verket ställdes ut bland annat i Jakobstad och under Mänttäs bildkonstvecka. Publiken

Sjösäv är ett användbart material.

beskrev det som rörande, till och med tröste-fullt. Marjaana fick människor att fundera: kanske får man en starkare naturkontakt och mer ekologiskt hållbar livsstil genom att avstå — från yta, från saker, från tempo.

I den skriftliga delen av examensarbetet ställde hon hypotesen att människan inte kan förstå naturen på riktigt utan närhet till den. Kontakt med djur och landskap uppstår bara genom delad vardag — inte genom att titta på bilder.

Marjaana behandlade också det samhällseliga dilemma där nya behov ständigt produceras — trots att människan i grunden kanske inte har dem.

"Vi är inte födda för att konsumera — utan

Maken Pekka och tuppen Tankki.

för att höra till. Men det nuvarande systemet reducerar oss till konsumenterna."

MARJAANA SÄTTER INTE upp mål för sitt liv, och hon tror inte på ideologin om självförverkligande som en individuell prestation. "Om jag någon gång hade bestämt att jag skulle bli något särskilt, skulle jag inte vara här. Det här livet har vuxit fram genom att levas, inte genom att planeras. Även de misslyckanden jag gjort hör till livet."

I sitt konstnärskap arbetar Mariaana med naturmaterial — fårull, tuppfjädrar, växter och till och med snäckor från Ishavets strand. Hennes verk har ofta ett lekfullt uttryck, men utgår också från miljön och samhället omkring henne.

"Jag vet inte alltid ens vad jag håller på med — förrän materialen själva börjar berätta."

Marjaana ryggar inte för sin särart, men försöker heller inte göra den till ett manifest. Hon följer inte tv-nyheter, även om någon kanske ser det som obildning. Hon lever efter två motto: "Om du inte vet varifrån du kommer, vet du inte vart du är på väg" och "Livets mening är att jaga bort sorgen."

Konsten, fåren och samhällskritiken är inte separata entiteter — de är samma livssyn, uttryckt på olika språk.

Marjaana Hinkka vill leva så att hon inte försvinner från sig själv och så att livet inte blir en prestation, utan en fördjupning. Kanske kan den tystaste rösten bära längst? Kanske talar kojan i skogsbrynet ett starkare språk än världens alla megafoner?

SUSANNE STRÖMBERG

Marjaana Hinkkas swot-analys om Österbotten.

Christina lever där världarna möts

Skogen är **Christina Thodéns** hem.
Respekt för allt levande och nyfikenhet
på gammal folktro bär upp hennes tillvaro.
På gården hemma i Iso-Äiniö, vid
urskogens rand, möts hennes världar.

Christina Thodén vet var räven har sitt bo och älgarna har sitt stråk. Och kameran är alltid med. "Här njuter jag av allt det fina som finns alldeles gratis omkring mig. Det är inte i soffan framför tv:n som livet levs."

”Mamma, kan du ge den här daggmasken konstgjord andning?”

Eva-Stina Kjellman

Huset är cirka hundra år gammalt och renoverat med varsam hand. Christina Thodén har också låtit trädgården växa fram för att passa in i miljön.

Christina Thodéns drömvärld skulle vi människor leva i samklang med naturen, låta den vara närvarande i både sorg och i glädje. Men dagens verklighet ser inte ut så.

”Det finns ett främlingskap inför naturen och en ogrundad rädsla, som media gör sitt bästa för att göda. Vi odlar till exempel en rädsla för vargen, samtidigt som det ofta är vi själva som är orsaken till att inte bara vargar utan också björnar och andra vilda djur söker sig allt närmare bebyggelse. Vi har tagit över deras skogar, lärt dem var det finns mat. Vi ändrar naturens gång.”

Christinas element är alltså naturen. Där hon nu bor är det de djupa skogarna som lockar, men även i fjällvärlden och vid havet känner hon sig hemma. Hon har mött de flesta av våra vilda djur i deras eget habitat, och med kameran i hand har hon fångat ögonblick som många urbana människor inte ens kommer i närheten av.

Det enda av våra rovdjur som

Christina inte mött i naturen är lon.

”Men det är nära nu, så nära att jag ibland tror att han bara retas med mig. Här på området finns en lo som flera gånger fastnat på viltkameran, jag känner doften och har hört ljudet av den på nära håll. Men ännu har vi inte mötts. Lon har stora revir, men jag är säker på att den återvänder.”

VI BEFINNER OSS i Padasjoki kommun, mitt i Finland. Finlands näst största sjö Päijänne lockar turister till området, precis som nationalparken med samma namn. Men här på gården finns varken turister eller ens grannar på nära håll.

”Egentligen var det något av en slump att vi landade här. Min mamma har en sommarstuga inte allt för långt borta, och under pandemin ville hon ha ett ännu mer avlägset ställe att fly till, och jag ville gärna följa med.”

”För egen del var jag färdig med tillvaron i huvudstadsregionen. Plötsligt dök ett intres-

sant hus upp på en försäljnings-sajt. Redan när jag svängde in på gården visste jag att jag hade hittat hem.”

”Det är något speciellt med det här stället, energin känns helt enkelt rätt.”

Huset ligger i utkanten av byn Iso-Äiniö. Vi passerar den lokala bensinstationen och bakom en brant krök och en lång nedförsbacke ser vi plötsligt en smal skogsväg. Stället känns som världens ände.

För Christina och hennes familj är det emellertid en naturlig knutpunkt. Härifrån leder spåren åt alla håll. Christina är född och uppvuxen i Helsingfors. Familjen bodde länge i södra Finland och i flera representer i Tammerfors, där hennes mamma Raija Mattila är född. Självt har hon också bott några år i London.

Christinas svenskspråkiga pappa Stig Thodén (1934–2017) växte upp i Borgå och Helsingfors, farfadern Tor Thodén var född i Jakobstad. Stig hämtade dotterns namn ur sin egen släkt,

där Christina förekommer i många generationer bakåt.

Den Björn Thodén, som är huvudperson i den historiska artikel som följer på sidan 32, var Tors tvillingbror.

”Pappa pratade alltid svenska med oss barn, men jag i min envishet vägrade att lära mig tala svenska. Ett dumt beslut, inser jag nu som vuxen, men jag lärde mig åtminstone förstå språket.”

MEDAN CHRISTINA dukar fram smörgåsar, jordgubbstårter och kaffe försöker hon sätta ord på sina olika världar. Till vardags jobbar hon i produktionen på en lokal dörrfabrik i grannbyn Vääksy. Jobbet innebär varken ansvar eller någon stor tankeverksamhet, men det behövs för att finansiera vardagen.

Precis som Christina vill ha det. Hon är också naturfotograf, och för två år sedan höll hon sin första egna utställning. Även denna sommar har hennes bilder visats på kulturhuset Laikku i Tammerfors. Men att livnära sig på att fotografera och sälja bilder har åt-

minstone inte hittills varit ekonomiskt möjligt.

”För mig handlar bilderna och utställningen om mer än vackra naturbilder. Bilderna är också ett ställningstagande mot en utveckling som jag har svårt att omfatta. Vi blir allt mera urbaniserade. Jag vill visa att skogen och djuren är en del av oss, av den värld vi lever i. Jag vill visa att de är vackra och att det går att leva sida vid sida.”

Utställningen heter *Metsänväki* (”Skogsfolk”). Så här beskrivs den för besökarna:

”*Här kan du på nära håll bekanta dig med björnar och vargar och upptäcka naturens lekfullhet. Väcka minnet i hjärtat av hur vi egentligen ska leva med naturen i stället för att odla vår okunskap och rädsla för dessa underbara djur. Utställningen är en inbjudan till den finska skogen, till våra hjärtan.*”

Christina Thodén säger att det synd att våra vilda djur fått ett så dåligt rykte. Varghatet sitter djupt och nu håller björnen på att målas upp som en lika stor fiende.

”Jag vill visa att vi inte behöver hata dem, att dessa djur är en värdefull del av vår natur.”

VAR CHRISTINA ÄN rör sig är kameran med. Hennes kamouflagefärgade objektiv matchar stövlarna på trappan, och i stället för att hänga kameran runt halsen bär hon den i ena handen, redo att fotografera ifall lodjuret plötsligt visar sig.

”Med den här kan jag smälla av 20 bilder i sekunden, men jag har allt mera börjat tänka tvärtom — att ta så få bilder som möjligt. Jag brukar låtsas att jag har en gammaldags kamera med film och därmed begränsat antal bilder. För mig är det ett slags respekt, att inte fylla världen med onödiga bilder.”

Hon har också valt att inte redigera sina bilder mer än nödvändigt. Vissa kan till och med vara lite oskarpa — motivet är viktigare än utförandet.

CHRISTINA THODÉNS kärlek till naturen och alla levande varelser fanns där redan när hon var

liten flicka. Hennes mamma Raija, som finns med vid vårt möte, berättar att Christina redan som barn värnade om alla djur, allt från flugor till spindlar och maskar skulle behandlas varsamt.

”Vi hade en ramsa: *nätisti, herkästi, hellästi* (fint, försiktigt, varsamt). Hennes bror var likadan, en gång kom de in med en död daggmask och frågade om jag kunde ge den konstgjord andning.”

Kärleken till djuren har med åren vuxit sig ännu starkare och fått en djupare dimension. Christina beskriver sina möten med de vilda djuren som magiska, men samtidigt väldigt naturliga. Hon har också sett vargar, men tyvärr inte lyckats fånga dem på bild utanför gömslet.

Christina Thodén återkommer till vikten av att ha respekt för allt levande och hur svårt det kan vara att få detta att gå ihop med vår vilja att styra över det vilda. Hon tar sin egen hobby — fotograferingen — som exempel.

”Jag har suttit otaliga timmar i

gömslen för att fotografera björnar, vargar och många andra djur. Men jag blir allt mera skeptisk till hur vi människor försöker styra naturen. Det som tidigare var en hobby, och ett sätt för hängivna entusiaster att komma närmare de vilda djuren, har i dag blivit något av en industri och en turistattraktion.”

”När jag började, lockade man fram rovdjuren med hjälp av fiskrens, jaktavfall eller hjortdjur som omkommit i trafiken. Nu lägger man ofta ut döda grisar som lockbete. Jag tycker att det har gått för långt, det finns inte längre något naturligt i den här verksamheten. Jag har själv en bild där en järv springer i väg med en grisfot i munnen — väldigt.”

SAMTIDIGT ÄR DET ändå i dessa gömslen som Christina Thodén tagit många av de djurbilder som hon i dag ställer ut och säljer. Ibland har hon tillbringat en natt eller ett par dagar i gömslet, och som längst har hon bott i samma koja i en hel vecka. Nu är

Eva-Stina Kjellman

Tålmod är en viktig egenskap för en naturfotograf.

”De som sitter inne med de verkliga kunskap erna skyltar sällan med det”

Eva-Stina Kjellman

Alla trummor har ett eget ljud. Christinas viktigaste trumma är dekorerad med en bild av dödsriket Tuonela, gudinnan Louhi och en väktare. Trumman finns ofta med under hennes behandlingar.

CHRISTINA THODÉN säger att hon aldrig är rädd ute i naturen och inte heller var det som barn.

”Barn är inte rädda, det är vi vuxna som lär dem fruktan. Min mamma ifrågasätter ofta mina fotoäventyr, men jag brukar säga att om det är meningen att jag ska dö i famnen på ett rovdjur, så är det det bästa sättet att lämna den här världen.”

Visst finns ändå tillfällen när också Christina backat, av respekt eller sunt förnuft. Den första gången hon såg björnar i vilt tillstånd var en sådan gång. Hon var på fotoresa i trakterna kring Suomussalmi. Under kvälls promenaden längs en skogsväg, som vanligt med kameran i beredskap, såg hon något röra sig i ögonvrån — två björningar uppe i ett träd. Kameran var snabbt i arbete, men efter några ögonblick bröt kallsvetten ut.

”Jag sänkte försiktigt kameran och stod alldeles stilla en liten stund, innan jag sakta backade några meter, försiktigt vände mig om och stillsamt lämnade platsen. Jag såg inte honan någonstans, men inser vad som skulle ha kunnat hända ifall jag råkat komma emellan henne och ungarna.”

TILLBAKA TILL Iso-Äiniö. Huset där Christina och hennes partner Maria bor är byggt i början av 1900-talet. Huset är renoverat och här har de skapat sig ett hem, omringat av höga granar och med vildmarken alldeles bakom husknuten.

I en av de gamla granarna bakom huset bor fåglarna. Grön-siskor, gråsparvar och domherrar samsas om matstället och bor grannar i de många holkarna. Ljudet av deras kvitter är nästan örönbedövande.

Tomten är en halv hektar stor och inhägnad av ett högt stängsel. Här inne får parets tre hundar springa fritt.

Vi går uppför den branta trappan till övervåningen, med utsikt över vildängen intill huset. Tidigare odlades havre här, men nu har blålockorna och tistlarna tagit över och ramar in det röda

huset. Vi kliver upp på det sista trappsteget, oförberedda på vad som möter oss.

”Välkommen till min värld! Här finns dagen på ena sidan, och natten på andra”, säger Christina och pekar på en stor murad skorsten som delar utrymmet i två.

Vindsvåningen är en kombination av två olika arbetsrum. Det första ser ut som vilket hemmakontor som helst — ett skrivbord, en dator och en skärm stor nog att göra fotografen avundsjuk. Det är här som Christina editerar sina bilder. På en hylla finns ett inramat svartvitt fotografi, med ett vitt ljus framför.

”Det här är pappa. Han finns med i allt jag gör. Han jobbade som fotograf, och det är av honom jag ärvt intresset för fotograferingen”, säger Christina och tar fram ett stort svart fotoalbum.

Hon har sparat de flesta av hans bilder. I det här albumet finns några av hennes favoriter, landskap och porträtt som han fotograferat i Colombia under en av sina många resor i Sydamerika på 1950-talet. Hon har också kvar hans kameror.

En annan viktig läromästare är naturfotografen Paavo Hamunen, som är känd för sina bilder framför allt från nationalparken Noux i södra Finland, trakterna kring Kuusamo och Vitahavskarelen. Många av hans bilder är tagna i ödemarken kring Paanajärvi, på andra sidan den ryska gränsen.

”Han är en av de bästa naturfotograferna vi har. Jag gick i hans skola i ett år, och först efter det ville jag börja kalla mig själv fotograf.”

PÅ ANDRA SIDAN skorstenen finns den andra världen. Björnrummet, altaret, trummorna. Christina berättar och vi försöker förstå, ber henne förklara och ställer samma frågor som hon ofta får höra.

”Det finns många som kallar sig trollkarlar, schamaner eller häxor, men jag brukar säga att de som sitter inne med verkliga kunskaper sällan skyltar med det.”

Eva-Stina Kjellman

Ryktet sprider sig snabbt. Christina får björnfällar och andra djurskinn av jägare, samlare och folk som städar ur dödsbon. Hennes äldsta björnfäll, med huvud och allt, är över 40 år gammal.

Christina Thodén ser sig själv som en bevarare av den nordiska folktron och traditionen (*pohjoisen perinteen kantaja*). Hennes verksamhet är inget som marknadsförs offentligt, utan budskapet går vidare från mun till mun.

Här på vindsvåningen tar hon emot sina kunder. Golvet är täckt av djurfällar, här finns uppstoppade fåglar och diverse olika föremål. Längs ena väggen finns ett altare med två björnskallar och ett varghuvud. Altaret pryds också av en del föremål som Christina fått av sin pappa — en liten snidad träfigur, ett gulnat papper med en svenskspråkig handskriven bön.

Fram till nu har Christina Thodén inte varit speciellt intresserad av sin släkt på pappas sida,

men efter hans bortgång funderar hon allt mera på varifrån han kom. Utöver fotosamlingarna lämnade han också efter sig flera tjocka mappar med dokument och släktforskning som hon har sparat till den dag då hon är redo att ta sig an den delen av sitt ursprung.

Hon vet att hon har släktingar i både Borgå och Jakobstad, och nyligen blev hon kontaktad av en familj som bjöd in henne till Jakobstad och till släktens stuga på Mässkär. Hon har inte besökt staden i vuxen ålder.

Som barn tillbringade Christina många somrar på ön Villinge i Helsingfors, och hon föreställer sig att sommarlivet på Mässkär ser ungefär likadant ut.

PÅ VÄGGARNA hänger trummor i olika färger och storlekar. Hon plockar fram den största och slår några slag. Ett dovt, djupt rytmiskt ljud fyller rummet och Christina fortsätter att berätta: ”Några kommer för att få kon-

takt med något eller någon, andra för att slappna av och en del för att deras fruar övertalat dem att komma med. På samma sätt som alla sessioner är olika finns det heller inga typiska kunder. Alla är individer och vad som händer under en resa är var och ens egen personliga hemlighet.”

Hon beskriver det som en resa där man med trummans hjälp förflyttar sig till en annan andlig dimension. Trumresa är en vanlig beskrivning.

Allt fick sin början när hon beställde en rituell trumma av renskinn. Hon studerade den noggrant och så småningom väcktes tanken på att tillverka en egen. Hon var ute efter en speciell känsla och valde därför att använda älgskinn. En av hennes vänner ville ha en egen, och sedan spreds ryktet.

Hennes väninna har länge varit intresserad av finsk folktradition, och så småningom väcktes även Christinas intresse. Själv är hon inte förvånad, på hennes

mammas sida finns flera generationer av kvinnor som haft olika gåvor, sett syner, behärskat olika läkekonster och haft kontakt med den andra sidan.

DET FINNS MÅNGA berättelser i släkten som Christina gärna för vidare. En handlar om hennes morfars bror och en av hans systar som hade bestämt sig för att emigrera till Amerika. De hade köpt biljett till Titanic och var redo för avfärd följande morgon. Men under natten såg morbrodern i sina drömmar att skeppet aldrig skulle komma fram.

Han bestämde sig för att inte åka, men systern och hennes familj steg ombord.

”Det han såg blev hans räddning. Hela vår släkt är full av sådana berättelser. Jag tror att de flesta av oss någon gång upplevt något oförklarligt — dörrar som öppnas, dofter som inte ska finnas där eller fjärlar och fåglar som förmedlar en hälsning från en kär avliden anhörig.”

”Björnar väcker en spontan glädje i mig”

Christina Thodén

Vem: Helsingforsbon som flyttade till byn Iso-Äiniö i Padasjoki i Päijänne-Tavastland (Päijät-Häme). Här har hon och hennes partner Maria samt hundarna Tyrsky, Tuisku och Tuomas bott sedan 2019. ”Här har jag äntligen hittat hem.”

Gör: Naturfotograf och trummakare. Driver företaget Valkoisen sudenrummut. Har studerat fotografi vid Otavan Opisto och är även certifierad yogalärare (Kundalini Research Institute).

Bakgrund: Född och uppvuxen i södra Finland och har sedan dess bott på många olika platser. Hennes mamma Raija Mattila är född i Tammerfors, medan pappan Stig Thodén har rötter i Jakobstad.

Familj: Partnern Maria och den vuxna sonen Jesse. Christina har också tre halvbröder på mammas sida och en halvbror på pappas sida.

Aktuell med: Hennes fotoutställning Metsänväki visades i somras i Tammerfors, och kommer framöver även att dyka upp på fler ställen.

Christina med Tuisku, en av familjens två vita herdehundar.

”De som gått före oss finns fortfarande med, vissa kallar dem beskyddare eller änglar, eller ett slags skyddsandar — vi har helt enkelt olika namn för samma sak. Det finns inget ondskefullt eller farligt i det här.”

Själv har Christina alltid vetat att det finns ytterligare en dimension, och hon vill gärna använda sina gåvor för att hjälpa andra att ta del av den. Hon kallar det behandlingar, eller en form av avslappning.

När hennes kunder ligger där på björnfällarna omringade av ljudet och vibrationerna av trummorna, händer det något. Några är vakna, medan andra sjunker in i ett slags meditativt tillstånd och besöker exempelvis sina förfäder eller någon favoritplats. Med hjälp av trummorna kan man också frigöra olika känslor eller öppna upp saker som man länge hållit inom sig.

Det finns de som inte pratar om sina gåvor eller ens vill visa vad de gör. Christina Thodén har valt att vara öppen med sin åskådning.

”Här finns inget att dölja”, säger hon.

BJÖRNEN ÄR DEN gemensamma nämnaren som återkommer

överallt. Centralt finns ett par inramade bilder av de två björnungarna som Christina fångade på bild.

”När jag ser björnar börjar jag ofta skratta. De väcker en spontan glädje i mig, medan vargen ofta gör att tårarna börjar rinna. Tårarna kommer också fram till exempel om jag ser en flock hästar springa förbi.”

Ett annat fint minne är bilden av en springande björn som plötsligt spred sig som en löpeld över hela Internet.

Det var under en fotoresa sommaren 2023 i Kuhmo som Christina lyckades fånga en björn mitt i flykten. Hon var ute på promenad när hon plötsligt såg en björn en bit bort. Björnen såg också henne och hoppade snabbt i väg in i skogen, men Christina hann få fram kameran.

”Den är nog en av mina tio i topp-bilder.”

Historiskt sett har björnen ofta behandlats med aktning. Den har jagats, men på andra villkor än i dag. Förr var jakten en livsnödvändighet, och man tog tillvara allt av djuret. Jakten och dödan- det föregicks av ritualer och ceremonier — av respekt för djuret och naturen. Skallen togs tillvara och placerades i toppen av

en gammal fura, för att hjälpa björnens ande att vandra vidare.

”Kontrasten till dagens jakt är enorm. Många jägare bryr sig till exempel inte om skinnet, utan det mals ner och används som bete inom flugfiske.”

CHRISTINA THODÉN RÖR sig ute i naturen varje dag, ofta i sällskap av sina tre hundar. Ibland promenerar de runt hemma i närheten av gården och ibland lite längre bort. På sommaren beger hon sig ofta ut redan vid tre-fy-ratiden på morgonen då älgarna ofta rör på sig.

Speciellt förtjust är hon i dimmiga sommarmorgnar. Hon letar sällan efter något speciellt, förutom lon då.

”Det finns ännu några riktigt fina urskogar kvar här i närheten av nationalparken. Här på området finns också hundratals kilometer sandiga skogsvägar som är som gjorda för fyrhjulingar.

Hon har stor förståelse för det ekonomiska skogsbruket, men är också kritisk till hur man ofta av- verkar även gamla skogar.

”Det vi nu sågar ner får vi aldrig tillbaka.”

SONJA FINHOLM

Ett urval av Christinas bilder. Fler finns på christinathodenphotography.com.

En dagboksskri vare och hans äventyr

En bomb från zeppelinaren detonerar strax intill. Men plötsligt får också luftskeppet en träff och natten lyser eldröd. Hurrarop hörs från luftskeppets inre medan det störtar mot marken.

Här är andra delen av Björn Thodéns unika dagbok.

”Jag rusade ner i maskinrummet... Vattnet stö rtade in med ett väldigt dånande”

Björn ”Nalle” Thodén

I det förra numret av den här tidningen berättade Björn Thodén (”Nalle”) om hur han som sjuttonåring tillsammans med sina jämnåriga vänner Ludvig Björkman (”Ludde”) och Gösta Granqvist (”Gösse”) lämnade Jakobstad och tog värvning på en åländsk ”likkista”, det vill säga ett gammalt segelfartyg.

Vi kunde läsa hur de tre vännerna fick lära sig sjömanslivet den hårda vägen, hur de rymde i Kiel, haffades av polisen, och hur Nalle senare tog värvning på ett fartyg som på väg mot Tyskland bordades av en torpedjagare och hur fartyget med dess besättning togs i förvar i Warnemünde hamn. Det första världskriget hade börjat, utan deras vetskap, och plötsligt var Finland i egen-skap av ryskt storfurstendöme i krig med Tyskland.

Slutligen lyckades Nalle ta sig hem till Jakobstad, där flickvän-
nen Maja väntat. Efter att ha fallit i onåd hos henne arbetade han med Ludde i ett halvår på Åbo Jernmanufaktur med tillverk-
ning av skrapnellgranater för den ryska krigsmakten. Efter att ha ledsnat på det blev hans beslutet att tillsammans med Gösse åter ge sig ut på sjön, med påmönstring i någon svensk hamn.

SÅ BÖRJAR DET nya äventyret, med en tågresa från Jakobstad till Bennäs. Efter fem timmars vän-
tan där kan de äntra tåget norrut med destination Torneå. Här vet de att det är kinkigt med passen. Precis när de med sina sjösäckar

Gösta ”Gösse” Granqvist

[sitt bagage] försöker smita ut från järnvägsstationen kommer två ryska gendarmer emot dem.

Under barska rop och knuffar fördes vi in till stationen igen. Vi måste fram med passen i en jäkla hast. Fick höra både ett och annat, vartenda penni vi hade måste vi visa upp, och varje pappersbit som det stod något skrivet på ögnades igenom innan vi fick gå. Till sist kunde vi lämna stationen, ta en häst och åka över gränsen, där nu den siste ryssen granskade våra pass. På svenska sidan klämde vi i med ett fyrfaldigt leve för Finland.

Från Haparanda tar de tåget till Stockholm, där de under några dagar går på Berns och Blanc och har det trevligt. Så börjar peng-
arna tryta utan att de fått hyra på någon båt. Nalle lyckas genom vänner ordna jobb för dem båda på en fabrik för lantbruksmaski-
ner i Morgongåva, ett hundratal kilometer från Stockholm.

I Morgongåva finns redan Ludde och en ung man vid namn Ingolf Friman. De hittar husrum hos bekanta, jobbar på i fabriken och fester flitigt. Till nyåret 1916 skriver Nalle till sin Maja i Jakob-
stad och försonas med henne.

NÅGRA MÅNADER GÅR, var-
efter Nalle och Gösse drar vidare från Morgongåva. I Stockholm får de sommaranställning på två svenska segelbåtar.

På hösten bär det i väg på ångfartyget Baltzar von Platen från Norrköpings hamn med destinationen Hull i England. Allting börjar på bästa sätt. Men det ska ändra sig. Vid Doggers

Ludvig ”Ludde” Björkman

bankar — det vill säga långt ute på Nordsjön — möter hård vind och hög sjö. Fartyget får svår babords slagsida. Besättningen är tvungen att flytta däckslast över till styrbordssidan, ett hårt arbete.

Det började regna och stormen friskade i. Snart hade vi en storm som inte ens kapten upplevt trots att han seglat i tjugosju år i alla farvatten. Nordsjön rök, det var som en enda dimma över havet av vågskummet som yrde högt mot skyn.

Nu ett väldigt knakande och brakande och fartyget låg åter hårt över babord. En eldare kom upp-springande och ropade: ’Vi är läck!’ Vattnet strömmade in i maskin-
rummet och pumparna strejkade. Jag störtade ner i maskinrummet och vilken syn mötte mig inte här! Vattnet forsade in med ett väldigt dånande. Två eldare stod jäms med fotknölnarna i vattnet och fytrade. Vattnet strömmade in i kolboxarna.

Nalle springer upp på däck igen. Där är alla i full fart med att lämna däckslasten på babords-sida överbord.

Sjön slog över däck för varje våg och man fick klamra sig fast för att ej följa med i djupet. Vi arbe-
tade så att svetten rann i ström-mar. Det blev en fruktansvärd kamp för livet. Här vid Doggers bankar kunde man varje ögonblick stöta mot en mina. Gösse och jag arbetade tillsammans på fördäck vid tvåans lucka, då en väldig våg kastade båten våldsamt över till styrbord. En våg till och båten lade sig åter hårt över och vi fick ännu

Maria ”Maja” Svensson

hårdare babords slagsida. Jag fick tag i kommandobryggans stötta och klarade mig på så sätt från att ryckas med lasten överbord.

Plötsligt uppfattar Nalle ett rop om hjälp och känner igen Gösse

s röst. Jag släppte taget, hoppade ned på däcklasten och sprang fram till Gösse. Vilken syn! Han låg med bägge benen under däcklastens stora råa plankor. ’Du ska ej ensam bli havets byte’, ropade jag och lyckades med bägge armarna få grepp om plankorna längs hans högra ben. Varifrån jag fick kraften vet jag inte, men jag fick upp plan-korna så att Gösse

ben blev fria. ’Spring till bryggan’, ropade jag. Samtidigt som Nalle släpper taget om plankorna kommer åter en störsjö, som får stöttorna runt lasten på babordssida att brista som tändstickor. Lasten från styrbordssida rasar, surr-
ningarna brister. De tjocka vaj-rarna går av som vore de trådar. Nalle finner sig ligga med halva kroppen över relingen, hållande sig fast i en avbruten stötta.

Ännu en bråkdelen av en sekund och jag hade gått förlorad. Jag klängde mig upp och sprang till kommandobryggan, men då var mina krafter så förbi att jag dig-
nade på däck. Gösse omfamnade mig med tårar i ögonen, han kunde ej få fram ett ord, så rörd som han var. Jag hörde endast kaptenen säga till styrman, där de stod vid mig och Gösse. ’Ett jävla folk dessa finnar.’

PROBLEMEN HAR emeller-
tid bara börjat. Båten sjunker

långsamt tum för tum och lig-
ger ibland mer under än ovan vattnet. Allt som inte varit starkt surrat går överbord. I kabyssen kastas grytor, kol, pannor, bleck-
boxar, diskbunkar och annat om-
kring. En jätteväg slår styrbords livbåt i spillror.

Under fyra dagar och fyra nät-
ter kämpar besättningen för livet. I maskinrummet står el-
darna med vattnet upp till mid-
jan. Nalle och Gösse får på sin lott att gå ner i kolboxarna, som är översvämmade, och försöka samla upp kol för att eldningen ska kunna hållas i gång.

Där stod Gösse och jag nu till bröstet i vattnet, svarta till färgen. Endast var sitt talgljus hade vi att lysa oss med i den svarta boxen. Från utsidan hörde vi hur varje våg rasande slog med ett väldigt dån mot skeppets sida. Vi hade väl varit tre till fyra timmar i boxen när vi hörde förfärade rop från maskinrummet. Vi störtade dit. Det var alldeles fullt av ånga så vi såg ingenting, men vi förstod att vattnet nått de bägge övre fyrarna, som nu fräsande spolade ut de brinnande kolen. Denna strid mel-lan eld och vatten pågick väl en kvarts timme. Till slut segrade det rasande vattnet och fyrarna såg ut som gapande svarta hål i den stora ångpannan.

Hela besättningen tror vid det laget att Nalle och Gösse har bli-vit kvävda eller drunknat i kol-boxarna.

Kaptenen kom upp och bjöd oss på lite whiskey samt förklarade att vi nu drev för full fart vår under-gång till mötes. Bad oss än en gång att försöka få i gång fartyget. Nu började ett arbete som väl knappt haft sin like på Doggers bankar. I den rasande brottsjön stod vi och lämpade den återstående däckslasten överbord, för att om möjligt lätta fartyget så att vi finge läckan på babordssidan över vattnet.

På femte dygnet lyckas besätt-
ningen verkligen åter få i gång maskinerna genom att elda enbart med plank.

SLUTLIGEN KAN fartyget, till hälften ett vrak, ta i land i

Middlesbrough Museums Service

Hartlepool på den engelska öst-kusten. Allt ombord är givetvis i en enda röra och fartyget blir liggande här i två veckor för att få de värsta skadorna åtgärdade. Besättningen får bara gå i land för registrering hos polisen, men i övrigt inte lämna fartyget. Ett litet glädjeämne yppar sig.

Jag klev fram bland våra förstöra rikedomar och öppnade dörren till matskåpet där jag på översta hyllan hade satt ett paket med ett halvt kilo snus, när vi gick från Norrköping. Där låg det torrt och oskadat. Hållande med höger hand snuspaketet högt över huvu-det gick jag upp på kommando-bryggan. Grabbarna gav till ett vrå-lande när de fick syn på paketet, och snart hade vi oss en duktig mullbänk per man. Nu gick det bättre att knoga.

Besättningen får höra att kri-
get fortsatt rasar med förbittring mellan tyskar och engelsmän. Natten mot den 28 november får de bevis för detta.

Det var en mulen kväll, himlen var mörk och endast de skarpa

strålkastarna upplyste himlen, så att man såg hur molnen jagade över valvet. Då vid tolvtiden hör-des ett surrande och strålkastar-nas irrande strålar sökte fienden. En stor zeppelinare svävade sakta bland molnen. Man formligen öste ut bomber från luftskeppet. Det exploderade och brakade överallt och snart stämde kanonerna in från alla bestyckade ställen och sten ombord.

Det var en hemsk men ståtlig syn att se hur granater och brand-bomber lyste blodröda på sin väg att förstöra fienden. En granat slog ner endast femton meter från oss och exploderade med ett väldigt brak, så att det stänkte sand och sten ombord.

Vi stod och stirrade på luftskep-pet då en granat träffade det så att det började brinna. Nu lyste hela hamnen eldröd. Vilka hjältar måste det ej vara där uppe på skeppet, som inte ens nu miste sin sin-esnärvaro, när de gick en säker död till mötes, utan kastade ner bomber så att det började brinna på flera ställen i staden. Luftskep-

Autentiskt foto av zeppelinaren L 34 strax efter att det träffats över den engelska hamnstaden Hartlepool. Luftskeppet blev under bombningen lokaliserat av sökarljus och beskjutet av artilleri. Avgörande var beskjutningen från det flygplan som syns uppe till höger om luftskeppet, ett tvåsitsigt spa-nings- och observationsflyg-plan som här också var försett med en kulspruta.

Flygplanet attackerade två gånger, den första gången utan effekt, men vid andra försöket lyckades skytten Ian Pyott antända vätgasen i luftskeppet, som förvandlades till en enorm eldkvast och föll i havet en bit utanför strandlinjen. Samtliga ombord omkom. Brinnande vrakdelar rapporteras ha setts på 140 kilometers avstånd. Minst fyra civilpersoner döda-des och hundratals bostäder och butiker skadades av bom-
berna.

”Ett ögonblick var det dödstyst, sen steg glädjerop från tusenden bröst mot himlen”

pet sjönk med en rasande fart och lågorna slog omkring det så att det såg ut som ett eldhav.

Då hördes från det dödsvidga luftskeppets inre korta hurrarop som överröstade lågornas fräsande och kanonernas dån. Det var tyska hjältars avsked av livet, eller var det deras sista hälsning till fienden vars fångar de ej skulle bli i livet? Nu ett dån som om jorden rämnat. Lågor slog högt mot himlen och gnistor yrde runt hela staden. Ett ögonblick var det dödstyst, men sen brakade det löst, hurrarop och glädjerop ur tusenden bröst steg mot den mörka himlen, som stum bevittnat denna hemska scen. Engelska folket jublade över den slagne germanen som föll för Kaisern und Vaterland.

DET GÅR ATT bekräfta denna händelse, men hamnen är en annan än den som Nalle anger i sin dagbok. Det hör dock till saken att den ursprungliga dagboken gick förlorad innan han återvänt hem, varför han på nytt skrev ned alltsammans ut minnet. Den rimliga förklaringen är att Baltzar von Platen efter sina äventyr inte tog i land i Hull, utan i Hartlepool, ungefär hundra kilometer norrut.

Förutsatt att så är fallet stämmer Nalles beskrivning anmärkningsvärt väl överens med dokumenterade fakta. Till exempel visar en genomgång av de platser där bomberna från zeppelinaren föll att en av dem slog ner precis i Hartlepoons hamnområde, sådant det såg ut 1916. Det finns till och med autentiska foton från störtningen, och vi vet att zeppelinaren, med beteckningen L 34, hade en besättning på niton man utöver sin befälhavare Max Dietrich, farbror till Marlene Dietrich.

Efter ett par veckor av reparationer är Baltzar von Platen tillräckligt sjöduelig för fortsatt färd. Då förmodligen via Hull för att ta ny last.

Vi hade en trevlig resa, vädret var vackert och vi nådde lyckligt Köpenhamn, där vi lossade och for vidare till Härnösand. Där var

det strejk, så vi fick arbeta själva med lasten och hade dubbel lön, vi tog in plank och bräder. Med 16 fots däckslast ångade vi sedan igenom svenska skärgården ner till Kalmarsund. Av fruktan för tyska ubåtar vågade vi ej gå utom skärgården.

Efter en ny Englandsresa återvänder Nalle och Gösse till Göteborg, där de mönstrar av nyåret 1917.

NALLE OCH GÖSSE har vid det här laget, tjugo år gamla, hunnit med åtskilliga äventyrligheter. Mer väntar, efter ett festande som inom fjorton dagar åter gör dem pank. Problemet är att flera hundra sjömän i Göteborg redan vaktar på varje chans att få hyra på något fartyg. Till sist är läget sådant att Nalle och Gösse går med sina nyanskaffade kläder till pantbanken, för att få råd med tågbiljetter till Fredrikstad på den norska sidan, där det ska vara lättare att få jobb.

Gösse får nu hyra på ett skepp från Fredrikstad och Nalle följande dag på ett skepp från Kristiania, dagens Oslo.

Jag skiljes från Gösse med tungt hjärta. Jag följde honom till hamnen, där han steg ombord på en färja som förde honom till ångaren och vinkade ett sista farväl.

Den nya hemvisten för Nalle blir nu ett norskt fartyg, som under några månader går på England och Frankrike utan missöden. Nalle kommer för första gången bland normmän, ”präktiga karlar allesammans”. Också en finländare finns ombord, John Nieminen från Åbo, som blir en god kamrat. Här en typisk episod berättad av Nalle:

John och jag var mitt i kadusen och strövade omkring gator och krogar i London. Klockan elva på natten närmare vi oss dockan för att försöka komma osedda ombord. Dockan omgavs av höga stenmurar och det fanns endast ett par portar, där passofficeren var färdig att knipa en, om man kom efter den bestämda tiden.

Nu dyker helt plötsligt en byling upp ur dimman, en av dessa dockpoliser, stora kraftiga karlar

Kapten Max Dietrich, kommandör för zeppelinaren L 34, dog på sin 46-årsdag. Han var farbror till Marlene Dietrich, världskänd tysk-amerikansk skådespelare och sångerska.

som kommer en att mitt i de värsta slingringarna bli spiknykter. Han grinade brett och visade på klockan och sade att nu var vi nog fast, men godmodigt log han och frågade om vi hade beer. Vi drog fram två buteljer och jag gav honom fem shillings och pekade på en krog. Så blev han med och vi gick in och fick oss några supar. Så kom han med till dockmuren och bad oss kliva upp på hans breda rygg. Vi svingade oss på så sätt upp på murkanten och släppte ner oss på motsatt sida.

NÄSTA ANSTÄLLNING tar Nalle på ett fartyg Amalia, då som ”blockadbrytare”, vilket syftar på att tyskarna i februari 1917 förklarat ett ”oinskränkt ubåtskrig” mot alla fartyg till och från Storbritannien. Det innebär att Nalle medvetet tar en större risk, förmodligen mot bättre betalt.

Vilken omfattning det var på den här typen av krigsföring visas av att omkring 3 000 fartyg beräknas ha sänkts av tyska ubåtar och minor på Nordsjön och Atlanten enbart under 1917, alltså nästan tio om dagen, varvid uppskattningsvis 10 000 sjömän dog. Ofta, men långtifrån alltid, gavs besättningen möjlighet att lämna fartygen i livbåtar innan fartygen sänktes.

Nalle berättar kortfattat så här:

Första resan till Blyth gick bra, men när vi var på hemväg smällde det, och Amelia var dödligt träffad av en torped och sjönk på tre minuter norr om Shetland. Vi hade besvärlig sjögång och de små livbåtarna kastades som spån på de höga vågorna. Mörkt var det, så att man knappt såg handen framför ögonen. Vinden friskade i och det yrde snö. Två man fick arbeta hårt för att hålla båten läns från den iskalla snösörjan, som kom lemmarna att stelna.

DET ÄR SVÅRT att verifiera detaljerna. Ett brittiskt fraktfartyg Queen Amalia sänktes av den tyska ubåten UB-62 den 17 september 1917 35 kilometer norr om Muckle Flugga, Shetlands nordligaste utpost, och besättningen ska ha överlevt. Ett belgiskt fartyg Amelie sänktes av en tysk ubåt i Engelska kanalen den 13 november. Den svenskbyggda S/S Amelia, som gick mellan svensk hamn och brittiska östkusthamnar, ska också det ha sänkts av en tysk ubåt 1917, men datum och position framgår inte ur digitala källor.

Troligen är det det sistnämnda fartyget som Nalle talar om, och tidpunkten måste ha varit våren 1917. Klimatologiskt är området kring Shetlandsöarna och vidare norrut känt för sitt omväxlande

och svala väder långt in på våren. Vid arktiska inflöden kan snöyra uppträda ännu i maj.

Om det som följde är Nalle mer utförlig:

Tvenne dagar hade vi hållit ut i öppna livbåtar, men mat fanns det inte och vattnet var slut. Förtyvlande märkte jag hur en eldare började gripas av vansinne, så att man stundtals var tvungen att hålla i honom för att han ej skulle hoppa överbord. Då dök en ubåt upp till vattenytan. Vi vinkade och ropade. Den hade hört oss, den kom närmare. Vi såg dem alla där de stod på däck, dessa havets röda jävlar betraktande sitt byte, men den passerade utan att hjälpa oss.

Ingen väntade annat än döden. Den vansinniges kraft var bruten. Han var sanslös och rörde sig ej mera och innan natten bröt in blev mässpojken det andra offret. Våra krafter var slut, båten var full med issörja. Vi flöt ännu tack vare flyttankarna kring båtens reling, därför kunde båten ej sjunka.

Den ene efter den andre förlorade medvetandet och sjönk tyst ner mot relingen, hållande krampaktigt fast i åran. Jag mindes allt från mitt hem och min barndom, jag tog ett tyst farväl av livet. Det susade så underbart i luften, det slog vitt för mina ögon. Det lät som om någon talat till mig, men varifrån? Jag föll, jag trodde jag sjönk allt djupare och djupare, men det gjorde så gott att få sjunka mot det oändliga.

PLÖTSLIGT VAKNAR Nalle till. Jag försökte sätta mig upp, men sjönk tungt ner igen. I det samma tog någon i mig och bar bort mig till en hytt där en läkare undersökte mig. Några engelska officerare stod i närheten och såg undrande på mig. ”Ni är räddad och nu på väg till Kirkwall [huvudort på Orkneyöarna, under kriget kontrollstation för fartyg från icke-krigförande länder]”, var läkarens svar på min fråga var jag var.

I sista minuten hade vi blivit upptagna av en engelsk torpedjagare. Endast kaptenen och en av matroserna var vid full sans, när torpedjagaren nalkades oss, men även de var så utmattade att de

ej kunde varsko om vår nödställda belägenhet. Om inte utkiken på jagaren hade sett de små mörka punkterna som höjdes och sänktes på vågkammarna, så hade vi alla gått förlorade.

Kaptenen var i samspråk med officerarna på kommandobryggan. De ville inte tro honom, när han sade att vi i tre dygn legat i öppna livbåtar. Det är omöjligt att hålla ut i tre dygn i öppna livbåtar utan mat, men när vi alla försäkrade att kaptenens uppgifter var sanna trodde de oss och bemötte oss väl. Slutligen nådde vi fram till Kirkwall och blev förda till ett ordentligt boningshus och befälåt till ett hotell. I åtta dagar låg vi där och blev sedan med en norsk ångbåt överförda till Bergen. Vi fick 400 kronor i torpederingspengar för förlorade kläder och för gott uppförande, som redaren leende uttryckte sig.

SOMMAREN 1917 är Nalle åter i Fredrikstad och tar hyra på S/S Noreg, som går till Marseille och därifrån till Sevilla, St Tomas (en viktig handelsplats i Västindien), tillbaka till Cartagena i Spanien och därifrån till Hull, där fartyget lastar kol till Bergen. För första gången korsar Nalle vederligen alltså Atlanten. Han berättar livfullt om hur den svarta lotsen i St Thomas hoppar i vattnet och med en lång bredbladig kniv dödar en haj.

Småningom är Nalle tillbaka i Norge, varefter nästa destination blir Stockholm. Han har ingen lust att återvända till Jakobstad utan åker till Morgongåva, där pengarna småningom åter tar slut. Därefter blir det Gävle och arbete i den svenska bränslekommissionens skogar.

Så skiftade livet för mig, från sjöman till skogsarbetare eller vedhuggare.

Han bosätter sig i en enkel skogsstuga och jobbar på.

Jag hade ensam möblerat rummet, förstklassig möblering som bestod av en säng med fyra breda bräder som stod på två bockar, halm som madrass. En filt hade jag med mig som var en riktig lyxartikel i urskogen. En huggstubbe

till stol och en bänk för gäster. Ett gammalt lådlock fastspikat under östra fönstret med två stöttor i yttre hörnen inåt rummet föreställde bord. En gammal packlåda med en avbalkning ställd på ända föreställde grytbänk, klädskap och tvättställ. Min sjösäck uppspikad på väggen med finska och norska flaggor på sidorna om ett ankare samt mitt namn målat i granna färger på framsidan av säcken.

När vintern kommer och snön yr in börjar han tänka på hemmet i Jakobstad.

Där rustade de sig troligen nu för julen och hade det gott och väl. Men inte hade jag någonting att jämföra mig över. Som man bäddar så ligger man. Var gör Maja nu, kom då för min tanke. Jag hade ej på länge skrivit till henne och ej hört av henne. Jag längtade till henne där jag satt ensam och stirrade in i glöden som då och då flammade till. Jag började ångra att jag inte skrivit, kanske hon nu var en annans och hade glömt mig.

NÄR INBÖRDESKRIGET i Finland börjar lite senare, reser Nalle till Stockholm och anmäler sig till kommittén för frivillig hjälp till Finland.

Här finns inte plats att berätta

närmare om det. Nalle kommer att delta i striderna om Tammerfors, där han såras av ett skott i överarmen. Han är med när hans bästa kamrat Gösse, Gösta Granqvist, strax innan blir dödligt sårad. Hemma igen blir han och Maja på nytt ett par. I oktober 1919 ger sig Nalle åter en gång ut på sjön, denna gång som konstapel på Jakobstadsskonaren Ostrobotnia. Hans dagbok vittnar om att han saknar Maja varje dag.

Den 20 maj 1920 kvitterar han sin slutlön från rederiet och anställs sedan som maskinmontör på Strengbergs tobaksfabrik, där han stannar som en omtyckt kamrat arbetslivet ut, i över 40 år. Nalle och Maja (Maria Svensson) gifter sig och får barnen Anita, Ejvind, Guy, Hans, Maj-Britt och Bo. Som änkring gifter Nalle om sig med Signe Östergård 1947 och blir pappa till Nils.

Nils Thodén och hans hustru Britta, numera bosatta i Brunflo i Jämtland, är de som i dag har hand om Björn Thodéns dagböcker. Tack vare dem har den här artikeln kommit till.

SVENOLOF KARLSSON

Stadsmuseet i Jakobstad

Björn Thodén på äldre dagar i jobb på Strengbergs tobaksfabrik.

Blir Kronoby säte för största elanvändaren?

Är Kronoby-Karleby på väg att få Finlands mest elkrävande industri? Saken lär i hög grad bero på det framtida elpriset.

Aluminium var ännu mot slutet av 1800-talet dyrare än guld. Napoleon III lät göra bestick av aluminium för att imponera på celebra gäster. När Andrée och hans kolleger for i väg med luftballong mot Nordpolen, gick en stor del av budgeten åt till deras kärl och bestick av aluminium, för att hålla ned vikten.

Problemet var inte brist på råvara, den malm som kallas bauxit, utan hur aluminiumet i bauxiten skulle utvinna. Svårigheten handlade framför allt om den höga smältpunkt som krävdes, 2 050 °C.

Saken löstes oberoende av varandra av amerikanen Charles Martin Hall och fransman-

nen Paul Héroult 1886. Om man tillförde smält kryolit, kunde man genom elektrolys frigöra metalliskt aluminium vid cirka 950–980 °C.

Också det är ju en respektabel värme, men en hanterbar sådan, och Hall-Héroult-metoden är fortfarande i dag den som hela världen använder,

UTMANINGEN ÄR att elektrolys av denna typ kräver enorma mängder el. Ett aluminiumsmältverk kan bli lönsamt bara där tillgång på billig el långsiktigt kan säkras i stor skala.

En sådan plats hoppas det nybildade företaget Arctial ha hittat vid kommungränsen mellan Kronoby och Karleby, vilket presenterades närmare vid en presskonferens i juni i år.

I förhandsstudierna nämns ett effektbehov på 1 050 megawatt, mer än vid de två kärnreaktorerna i Lovisa tillsammans. Tänker man sig ett års oavbruten elproduktion med den effekten, landar man på 9 TWh (terawattimmar) el per år.

Det skulle innebära en 10-procents ökning av Finlands hela elanvändning, som i fjol var 83 TWh. Finlands största enskilda elanvändare är för närvarande Outokumpus stålverk i Torneå och SSAB:s stålverk i Brahestad med 2-3 TWh vardera per år.

VARFÖR JUST Kronoby-Karleby?

Huvudsavret stasas logistik — trots att aluminiumoxid inför elektrolysen behöver transporteras hit från andra kontinenter.

Det handlar om djuphamnen i Karleby, järnvägsspåret som stryker förbi på industritomtens ena sida och riksåttan på dess andra sida, Fingrids stamnät som också det ligger bara några stenkast bort, med ställverk i Hirvisuo, närheten till Kronoby flygplats, kylvattentillgången från Larsmo-sjön, en välvillig inställning hos Karleby stad och den industriella infrastruktur som finns etablerad i landskapet.

Och så alltså den goda tillgång till el som numera finns i regionen. Utan att denna i dagsläget

dock på långa vägar skulle räcka till.

Hur ska projektet bedömas? Ägarna är inte nybörjare. Huvudägarna Rio Tinto och Mitsubishi är enorma i storlek och världsledande tekniskt. Som rådgivare i energifrågor har Fortum engagerat sig, också med ett litet ägande. Övriga medverkande är ABB och Siemens Financial Services, båda välkända, den finska statens investeringsbolag Tesi och så Vargas, med bland annat Northvolt och Stegra på meritlistan.

Här handlar det dock inte om vätgas, det ifrågasatta tema som Europas förnybarhetsindustri för närvarande är så upptagen av.

DE STORA FRÅGORNA lär vara bland annat de här:

– **Processen får inte avstanna** när elektrolysen är i gång, till exempel på grund av elavbrott eller mer eller mindre tillfällig elbrist. Sker det oplanerat, kan det i värsta all föranleda ett produktionsstopp på upp till ett halvt år.

Här är platsen för det tilltänkta smältverket, precis där gränsen går mellan Karleby och Kronoby, betraktat mot söder. Riksåttan till höger, järnvägen till vänster, dold av skogen.

En viss flexibilitet — kanske upp till nivån 20 procent i processen — ska kunna hanteras genom den tekniska designen av smältverket. Det här är något som Rio Tinto för närvarande undersöker, berättar Arctials vd Torbjörn Sternsjö

– **Elen måste vara väldigt billig.** I praktiken är det avgörande. Sternsjö vill inte ge en siffra, utan talar om att elpriset måste vara konkurrenskraftigt.

I Sverige har Tom Erixon, talesman för den energiintensiva industrins samarbete, nämnt ca 3,2 cent/kWh (35 öre/kWh) som en smärigräns och ställt det emot att de nya vindkraftsproducenterna erbjudit avtal för 6–7 cent/kWh.

”Det här är ingen rocket science”, säger Torbjörn Sternsjö, ”Vi kan inte ligga långt ifrån de elpriser man har hos andra aluminiumproducenter. Om elpriset landar på nivån 6-7 cent/kWh, har vi inget projekt.”

– **Elen måste vara billig under lång tid framåt.**

Här är läget att Norrland (de svenska elområdena SE1 och SE2) och Nordnorge under senare år haft ett extremt lågt elpris i börshandeln, under de senaste sexton månaderna 0,5–2,5 cent/kWh som månadsmedeltal. Dels som effekt av överproduktion, dels på grund av flaskhalsar i elnätet som gör ett elen inte går att skicka söderut.

I Finland har månadspriset på elbörsen under motsvarande tid varit 1,3–5,6 cent/kWh.

Elpriserna i Norrland kommunicerar direkt med det finländska elpriset, och kommer att göra så

i ännu högre grad när den nya förbindelsen mellan länderna, Aurora, tas i bruk.

Frågan är hur utvecklingen blir, om eller när några av de energikrävande gröna industriprojekten i Norrland kommer i gång. Med större efterfrågan ska elpriset i princip pressas upp.

”Jag är ingen expert på det här, men logiken är ganska enkel. Blir det för stor efterfrågan och elpriserna går upp, då faller många av de tilltänkta industriprojekten”, säger Torbjörn Sternsjö.

Samtidigt skulle en sådan utveckling göra det intressantare att bygga ut ny el.

”Från Arctials sida kommer vi att verka för en utbyggd energiförsörjning i Finland, just av det enkla skälet att vi inte kan ta energi till hundra procent från befintliga energikällor”, säger Sternsjö.

FORTUMS ROLL är att hitta lösningar för Arctial gällande energianskaffning, energistrategi och energioptimering, även i tanke att senare kunna bli leverantör — en av flera — av el, balanstjänster och annat, förklarar marknadschefen Simon-Erik Ollus.

Kärnfrågan är just hur elpriset framöver utvecklas.

”De farhågor man hör om att elen håller på att ta slut stämmer inte i Norrland. Blir elektrifieringsprojekten verkligen av, förändras föstås läget. Då måste nyproduktion tillkomma, och kostnaden för det måste täckas av de framtida elpriserna.”

Någon siffra för det vill inte heller Ollus ge.

”Viktigare i den stora diskussionen är att elpriset kommer att vara slutsumman av vad det kostar att bygga upp produktion, upprätthålla transmissionsnät, upprätthålla lokalnät, balansera systemet — vad hela kakan kostar.”

Inte minst i Österbotten har det sitt intresse att Fortum nyligen köpte det tyska ABO Energys finländska vindkraftsportfolio av både aktiva vindkraftsparker och sådana som finns på olika nivåer av planering.

Totalt går portföljen på 4 400 megawatt installerad effekt, bland dem vindkraftsparkerna i Purmo och Urakkaneva i Ylivieska.

KOMMER ALLT det här att bygga ut nu?

”Varje vindkraftsprojekt hanteras för sig. Projekten går vidare när vi hittar kunder som behöver den nya elen. Fortum är med och tittar på industriella projekt på många håll i landet”, säger Simon-Erik Ollus diplomatiskt.

Att produktion och konsumtion ligger nära varandra är i vart fall en fördel sett till behovet av ett robust och väl balanserat elsystem, något som Fingrid ansvarar för.

Ett eventuellt investeringsbeslut är att vänta under första kvartalet 2027, som läget ser ut nu. Projektfinansieringen fram till dess är säkerställd, säger Torbjörn Sternsjö.

SVENOLOF KARLSSON

Torbjörn Sternsjö, vd för Arctial.

Simon-Erik Ollus, marknadschef för Fortum.

Hur kunde elsystemet bara bryta ihop?

Ett av Spaniens väldigt många solkraftverk. Solúcar i Andalusien.

Vad hände egentligen när elsystemet i Spanien och Portugal kollapsade i våras?

Klart är att den ansvariga för driften inte bemästrade en situation när soleden dominerade.

Måndagen den 28 april klockan 12.33 gick strömmen i Spanien och Portugal. Det hela tog bara några sekunder, medan återställningen av elproduktionen i en stor del av länderna drog ut till nästa dag.

Som följd av kollapsen stannade nästan all samhällsaktivitet upp. Att detta skedde i två länder samtidigt beror på att Spanien och Portugal utgör ett eget så kallat synkronområde. Elnäten är synkroniserade med varandra, så att de arbetar i samma frekvens och rytm, medan de bara är begränsat kopplade till grannländerna.

Med elen borta stannade tågen och metron, trafikljusen slocknade, butikernas betalsystem slutade fungera, inom några minuter tystnade också mobiltelefonen, nödnumren gick inte att ringa till, Internet slutade givetvis att fungera och efter någon timme hade de flesta inte längre vatten i kranen. Ett tiotal personer dog i relaterade olyckor. De ekonomiska skadorna räknas i miljarder.

Vad berodde elkollapsen på? Kanske inte oväntat hänvisade aktörerna inom elsystemet snabbt till brister hos andra aktörer. Kanske inte heller oväntat uppstod en polariserad debatt utgående från att elproduktionen vid tiden för sammanbrottet till så stor del — nästan 60 procent — kom från solkraft.

Många har varnat för att just en stor andel soled och vindel gör det svårt att hålla elsystemet

stabil. Ett skäl är att vindel och soled inte bidrar alls med den rotationsenergi som behövs för att frekvensen inom synkronområdet ska kunna manövreras tätt intill 50 Herz.

Som vi berättat tidigare i den här tidningen är el ett ytterst komplicerat fysiskt fenomen. Om el ska överföras i ett nät inte bara inom ett helt land, utan även till andra länder, är det beroende av att en hel rad fysika-

liska egenskaper finns på plats — rotationsenergin är bara en sak.

Rotationsenergi skapas när tunga hjul snurrar runt, till exempel genom att vatten eller ånga sätter fart på en turbin eller rotor som är kopplad till en generator. Ju tyngre massa och ju snabbare rotation, desto mer rotationsenergi alstras.

SÅ HUR VAR proportionerna i elsystemet i Spanien den 28 april i år?

Illustrationen nere till vänster ger besked om det. Minuterna före kollapsen stod solen för 58 procent av den totala produktionen (solceller + solvärme), vindkraften för 11 procent, kärnkraften för 10 procent och vattenkraften för 9 procent. Kraftvärme, olika typer av kombikraftverk och en aning kolkraft stod tillsammans för ungefär 10 procent.

Med andra ord stod solen och vinden för mer än två tredjedelar av elproduktionen, medan den övriga elproduktionen alltså fick stå för rotationsenergin.

Sammanlagt låg nivån av lagrad rotationsenergi i det spansk-portugisiska systemet strax innan kollapsen på 70–75 GWs (gigawattsekunder). Det ligger precis runt det minimivärde som de europeiska systemoperatörernas samarbetsorganisation ENTSO-E angett för den iberiska halvön, nämligen 65–75 GWs vid en last på 32 GW.

Inom det nordiska synkronsystemet brukar 120 GWs räknas som det lägsta acceptabla gränsvärdet. Det lägsta värdet hittills hos oss, 109 GWs, uppmättes i juni 2021.

(Det ska påpekas att siffrorna inte automatiskt är jämförbara, eftersom de två synkronområdena ser olika ut.)

I vart fall klarade den spanska systemoperatören Red Eléctrica (motsvarar Fingrid) inte att upprätthålla frekvensen. För att räknas som "normaldrift" måste frekvensen hållas inom 49,9–50,1 Hz. Går frekvensen under 49,5 Hz är det fara å färde, och under 49,0 Hz handlar allt för systemoperatören om att försöka undvika en storincident.

Vid kollapsen nu föll frekven-

sen från 49,8 Hz till 47,5 Hz på fem sekunder. Vid ett så snabbt förlopp finns i praktiken inget motmedel.

DET ÄR FÖRSTÅS högprioriterat att försöka förstå händelseförloppet inför kollapsen. En omfattande utredning inom ENTSO-E:s ram är på gång och en expertpanel väntas lämna sin slutrapport den 3 oktober.

Preliminära analyser berättar en del. Vid ett par tillfällen under förmiddagen den 28 april sköt spänningen i transmissionsnäten i väg till 430 kilovolt i 400-kilovoltsnätet och till 240 kilovolt i 220-kilovoltsnätet.

Under några minuter strax efter kl. 12 vansinnespendlade frekvensen upp och ner, men än så länge inom de tillåtna gränserna. Detta upprepades en kvart senare. En preliminär analys talar om "forcerad oscillation" orsakad av ett eller flera kraftverk. Det nämns inte vilka kraftslag det handlade om.

I tre steg efter klockan 12 drogs elexporten till Frankrike och Portugal kraftigt ner. Strax därefter steg spänningen på nytt till överhöga nivåer. Kl. 12.30 var den uppe i 460 kV på 400 kV-nätet, och två minuter senare drog en ödesdiger sekvens i gång. På tjugo sekunder kopplades en rad transformatorer i sydvästra Spanien automatiskt bort vid sol- och vindkraftsparker. 2 200 megawatt tappades.

Vid det laget återstod fem sekunder till kollapsen.

12.33.21 bröts förbindelserna mellan Spanien och Frankrike automatiskt.

12.33.24 var blackout i Spanien och Portugal ett faktum.

En analys av de spanska elföretagens branschorganisation Aelec visar att produktionsbortfallet strax före kollapsen skedde i just de regioner som hade den lägsta andelen synkron elproduktion, nämligen Andalusien, Kastilien-La Mancha och Extremadura, där bara 3, 4 respektive 12 procent av elen producerades i synkronanläggningar.

I EN INTERVJU i tidningen Ny Teknik uttalar sig en av medlemmarna i den expertpanel som

Alla bidrar olika mycket

Alla kraftslag är inte likvärdiga.

- Några producerar el bara när vädret så vill – som vind och sol.
- Några producerar jämnt och oberoende av väder, men är inte så lämpliga för snabb reglering upp eller ner – som kärnkraften.
- Några kan styra sin produktion flexibelt på sekundbasis – som vattenkraft och gasturbiner.
- Utöver detta behöver ett antal systemtjänster produceras för att elsystemet överhuvudtaget ska fungera, som rotationsenergi, kortslutningseffekt och spänningsstöd (reaktiv effekt). Utan dessa fungerar elsystemet alltså inte.
- Här kommer vindkraften och solkraften till korta. Båda behöver kopplas till elnätet med en omriktare. Vindkraften för att dess så kallade asynkrongeneratorer inte går i takt med elnätets frekvens, solkraften för att den producerar likström i stället för växelström.
- Vinden och solen kan därför inte alls, eller bara mycket begränsat, tillhandahålla de fysikaliska egenskaper som elsystemet kräver.
- Till viss del kan detta kompenseras med kraftelektronik och så kallad syntetisk svängmassa, men denna är inte jämförbar med den mekaniskt roterande svängmassan i synkrongeneratorer.
- Sol och vind kräver därför att systemtjänster köps in separat eller kompletteras med synkrona maskiner, batterier och annan teknik för nätstabilitet.

NASA

Den iberiska halvön en natt med lätta moln men utan elavbrott. Foto taget på rymdstationen ISS på 382 kilometers höjd.

undersöker förloppet, Anna Carlén, som till vardags arbetar på den svenska Energimarknadsinspektionen.

Hon påpekar att det finns ett omfattande regelverk som elnätsföretag är ålagda att följa för att säkerställa driften. Stamnätsoperatörer som Red Eléctrica är skyldiga att göra driftsäkerhetsanalyser och vidta förberedelser inför alla tänkbara felfall. Om driftsäkerheten inte

kan garanteras, ska elproducenterna nekas tillträde till elnätet.

"Det jag tycker är uppseendeväckande är att man inte lyckades stoppa spridningen av störningen och att flera säkerhetsåtgärder inte verkar ha fungerat som förväntat", säger hon.

Klarhet ges förhoppningsvis den 3 oktober.

SVENOLOF KARLSSON

71 nya gaskraftverk behövs för tyska omställningen

Tyskland behöver 71 nya gaskraftverk på tio år, säger den ansvariga myndigheten. Nu är politikerna på kollisionskurs om detta.

Gaskraftverket Trianel Hamm i Nordrhein-Westfalen.

Tyskland ligger stadigt där det ligger, centralt i Europa, och påverkar redan genom det i hög grad grannländerna — och även Finland — i olika energifrågor. Dels för att det tyska elsystemet rent fysiskt ständigt kommunicerar med grannarnas elsystem. Dels för att Tyskland i sin energipolitik agerar med föga hänsyn till hur andra länder påverkas.

Ett exempel är att Tyskland konsekvent blockerat alla försök hos EU att stöda ny kärnkraft i unionen, alltså också i alla andra länder. Ett annat att Tyskland konsekvent har motarbetat alla strävanden att dela landet i elområden — vilket innebär att också vi norröver ibland får smaka på de höga tyska elpriserna.

Inte heller den tyska självbildens verkar så gärna ta in fakta — som att Tyskland efter nedläggningen av all kärnkraft blivit en nettoimportör av el och trots den enorma utbyggnaden av vindkraft och solkraft tvärt emot alla politiska löften fortsätter att ha Europas dyraste el.

Tysklands förra energimi-

nister, de grönas Robert Habeck höll fram till regeringsskiftet i maj i år otröttligt fast vid att all energi som används i landet redan under 2030-talet ska vara förnybar. Lösningen, när vind och sol inte fungerar, ska vara ”grön” vätgas, sådan som framställs av förnybar energi.

Det sista stora beslut han drev igenom var att ett ledningsnät på närmare 10 000 kilometer rör för (i huvudsak grön) vätgas ska stå klart till 2032. Detta till en kostnad för skattebetalarna på omkring 20 miljarder euro.

När den federala tillsynsmyndigheten Bundesnetzagentur i en rapport varnade för att den allt mer krävande balanseringen av elnätet omgående krävde ny planerbar kraftproduktion, adderade Habeck till sin agenda att — som en övergångslösning — tjugofem nya gaskraftverk skulle byggas till 2030. I väntan på grön vätgas skulle kraftverken kunna drivas av fossil naturgas.

DEN NYA TYSKA regeringen — vars bas är borgerliga CDU/CSU och socialdemokraterna — står nu inför samma fråga, bara i ett mycket större format.

Problemet i fråga om grön vätgas är att knappast någon visat sig villig att betala för den. Den är för dyr. För tillfället är den nya regeringen i gång med en kartläggning hos den tunga industrin om hur den förhåller sig i saken.

Det är mot den här bakgrunden man ska läsa den nya rapport som Bundesnetzagentur

lade fram i början av september. Denna mäktiga myndighet, som leds av den tidigare gröna politikern Klaus Müller, gör med stor tydlighet klart att reglerbara kraftverk — vilket alltså inte handlar om vind och sol — ”fortsatt är en nödvändig del av ett försörjningsstryggt system”. Och ”de investeringar som kraftverksoperatörerna hittills gjort räcker i praktiken inte till”.

Bundesnetzagenturs nya analys visar ett behov av att till år 2035 bygga ut planerbar kapacitet, ”till exempel gaskraftverk”,

Wikipedia

Katherina Reiche, Tysklands näringsminister.

Wikipedia

Katherina Dröge, gruppleddare för De Gröna.

på upp till 22,4 GW, detta förutsatt att de energipolitiska målen verkligen uppnås inom utsatt tid. Vilket allt fler betvivlar. Vid en ”försenad energiomställning” är utbyggnadsbehovet fram till år 2035 upp till 35,5 GW.

Politiskt är det här dynamit. 35,5 GW gaskraft motsvarar 71 nya gaskraftverk — räknat på 500 MW per anläggning, samma effekt som Lovisas kärnreaktorer. Kraftverken bör byggas på bara tio år. Varje anläggning beräknas kosta 600–800 miljoner euro.

Detta för användning av i huvudsak fossil gas. Just det som den tyska energiomställningen skulle eliminera.

Teoretiskt finns alternativ till alla dessa gaskraftverk, framför allt en ”flexibilisering” av elanvändningen. Detta skulle i så fall förutsätta att ett effektivt samspel, med tillhörande infrastruktur, snabbt fås till stånd mellan laddboxar, elbilsbatterier, solcellsbatterier, elektrolysanläggningar, industriella produktionsanpassningar och annat.

Det här alternativet får emellertid inget stöd i Bundesnetzagenturs rapport.

HÄR KOMMER NU två nya kombattanter in.

Redan Robert Habeck arbetade hårt i Bryssel för att få tillstånd av EU att subventionera de tjugofem nya gaskraftverken, utan någon framgång. Nu står den nya näringsministern Katherina Reiche (CDU) i samma läge, men nu med 71 kraftverk på spel.

Trots att hon alltså enbart för vidare sin gröna företrädares ansträngningar, har hon genast mött skarp kritik från gröna grupper.

”En politik som satsar på gigantiska mängder fossila gaskraftverk utan att gå vägen mot vätgas bränner upp vår framtid och skadar Tysklands ekonomi”, förklarar De grönas gruppleddare i förbundsdagen, Katherina Dröge, och aviserar ”en höst av klimatsmotstånd” mot ”fru Reiches vansinnesfärd”.

Tyskland verkar ha lång väg kvar i sin gröna framtidsvision. **SVENOLOF KARLSSON**

Svenska vindkraften i kris

Vägen mot byn Koler i Markbygden, Norrbotten. Här finns Europas största vindkraftspark på land.

Vindkraften i norra Sverige visar katastrofsiffror, och än värre riskerar det bli. Det kan ha konsekvenser även för Finland.

EXEMPLET NORTHVOLT — batterifabriken i Skellefteå som skulle bli ledande i Europa — har fått mycket publicitet efter konkursen i mars i år. Med en skuld motsvarande 75 miljarder euro är det Sveriges största konkurs på närmare hundra år.

Mindre uppmärksammat är att också vindkraften i — framfört allt — norra Sverige är i djup kris. Även här har konkurserna och rekonstruktionerna börjat rada upp sig, som för landets största vindkraftspark Markbygden Ett och Aldersmyrberget, med skulder motsvarande en halv miljard respektive 130 miljoner euro.

Gemensamt för dessa två var att de hade ingått långtidsavtal om elleveranser med två stora processindustrier, nämligen aluminiumkonglomeratet Norsk Hydro och gruv- och metallbolaget Boliden.

Mer häpnadsväckande är kanske ändå de katastrofsiffror som den svenska vindkraftsbran-

schen som helhet visar. Christian Sandström, ingenjör och ekonomidocent, har i en serie artiklar i tidningen Affärsvärlden djupdykt i bolagens årsredovisningar.

Han summerar förlusten för vindkraften åren 2017–2022 till 1,2 miljarder euro. Förlustmarginalen uppgick till i genomsnitt —39,4 procent. 58 procent av vindkraftsföretagen i Sverige gick med förlust under perioden. Hälften av företagen hade fått ställa upp med aktieägartillskott för att rädda verksamheten.

Även det statsägda Vattenfall har fem år i rad förlorat pengar på sin landbaserade vindkraft i Sverige, till exempel med 30 miljoner euro 2023 och 80 miljoner euro 2024.

OCKSÅ DEN SVENSKA vindkraftsbranschen egen intresseorganisation har slagit larm, bland annat i form av en rapport där stora utländska vindkraftsinvesterare som pensionsfonder och kapitalförvaltare fått bedöma läget.

En av dem beskriver situationen i norra Sverige som ”absurd” och nämner att vissa vindkraftsparker nu är till salu för mindre än 10 euro per installerad megawatt. För inte länge sedan var siffran 1,5 miljoner euro.

Analytikern Elin Akinci: ”Jag tror att det här året blir avgörande för uthålligheten bland vindkraftsproducenterna i de norra delarna av landet. Vi kan nog förvänta oss konkurser eller tillgångar som helt tappat sitt värde framöver.”

En förklaring är att elanvändningen i Sverige trots alla prognoser om motsatsen ännu inte visar något tecken på att öka. Ett annat att de svenska obalanspriserna — de som vindkraften bidrar till — ”är som i inget annat land”, som det uttrycks i rapporten.

Till detta då att de stora energi-krävande industrisatsningarna i norra Sverige inte tagit fart. Frågan är i vilken mån de kommer att göra det. Många följer med spänning utvecklingen för Stegra, det bolag som nu i Boden bygger febrilt med mål att nästa år börja producera gröna stålprodukter.

I ett finländskt perspektiv är utvecklingen i Norrland av största betydelse. Snart invigs Aurora, den nya transmissionslinjen norr om Bottenviken för överföring av elen mellan våra länder. Det lär återspeglas direkt i elpriset.

SVENOLOF KARLSSON

Jan Rönnback och den kraftfullaste elledning som finns i Finland, spänning 400 kilovolt.

Här behövs flera tankar i huvudet samtidigt

Den som vill agera på elmarknaden behöver kunna ha många tankar i huvudet samtidigt. Risker är annars stor för ett brutalt uppvaknande.

För Jan Rönnback är elmarknadens komplikationer inte bara hans vardag, utan också hans levebröd. Logiskt nog har han denne diplomingenjör, upp- vuxen i Jakobstad, nu hamnat på Power-Deriva, specialiserat på energi- och marknadsrådgivning, efter anställningar bland annat på elbörsen Nordpool och Fortum.

Hans beskrivning av elmarknaden låter smått poetisk:

”Det är väldigt komplext och vackert hur det fungerar. Allt måste hela tiden vara i balans.

När någon säljer någonting på elmarknaden, så köper någon annan lika mycket. Systemet reagerar automatiskt i realtid som om det styrdes av en osynlig hand.”

Slår du på din elbastu, till exempel, så måste någon producera mer el i samma ögonblick. Slår du av den, måste någon annan producera mindre. Flexibla resurser upphandlade på stamnätsägarnas reservmarknader tar hand om sådana saker rent momentant. I längre tids- perspektiv upprätthålls balansen av olika marknader.

JAN RÖNNBACK SER elmarknaden som tredelad: korttidsmarknaden (*short term*), den mellanlånga marknaden (*midterm*) och långtidsmarknaden (*long term*).

Korttidsmarknaden är den som ser till att driften löper på och inkluderar spotmarknaden (elbörsen), intradagsmarknaden och stamnätsägarnas reservbalanseringsmarknader.

På spotmarknaden sätts bör- selpriset nästa dygn, medan intradagsmarknaden sätter priset timme för timme inom dygnet på den el som behövs för att hantera avvikelserna i den faktiska elanvändningen — spotpriset är ju baserat på en gissning om nästa dags elanvändning.

Den *mellanlånga elmarknaden* omfattar derivatmarknaderna. På en sådan handlar man med avtal vars värde beror på (”deriveras från”) något annat, till exempel en råvara. Man handlar alltså inte själva produkten, utan ett kontrakt om framtiden.

Derivatmarknaden har en avgörande roll när till exempel företagen inom Herrforsgruppen räknar fram hur de ska prissätta elavtal med fast pris. Lika lite som en enskild elkund vill riskera att plötsligt få ett elpris på 100 euro/kWh vill elsäljaren riskera det. Elsäljaren ingår därför ett kontrakt inte bara med sin kund, utan normalt också med den som de i sin tur köper elen av.

Elen köps alltså i förväg för leverans senare.

De facto står också elproducenterna inför samma fråga. Även de vill prissäkra sin produktion för att säkerställa sitt kassaflöde. Detta påverkar deras kreditrating, och den i sin tur påverkar deras kostnader för att låna pengar.

DEN HÄR MATCHNINGEN mellan parterna äger rum antingen på börser eller görs bilateralt, det vill säga direkt mellan marknadsaktörerna.

Utöver detta behöver man ha i huvudet också den riktigt *långsiktiga marknaden*, som sträcker sig över längre tid än de ungefär tre år som derivatmarknaden täcker in.

Den långsiktiga marknaden drivs framför allt av investeringsbehov. Vill du bygga ett smältverk, vill du sannolikt säkra ditt elpris för tio eller femton år framåt. I dagens läge hanteras det vanligen genom långtidskontrakt

som PPA:er (Power Purchase Agreement).

”Med andra ord drivs de här olika marknaderna av olika behov”, säger Jan Rönnback.

DET MAN KAN säga om elmarknaden är att det var enklare förr. De största förändringarna har sin grund i framför allt två saker: avregleringen av marknaden och omställningen till utsläppsfri el. Båda dessa förändringar drivs på av EU. Samtidigt krånglar just EU:s roll i det hela också till det. EU-länderna vill ha avreglering och marknadsmässighet i olika grad och helst anpassat så att det passar dem själva bäst. Några av EU-länderna vill dessutom ha bara vissa sorter av utsläppsfri el — i klartext vind och sol och inte kärnkraft.

Bland de saker som har stor påverkan på det nordiska elsystemet finns:

— Indelningen i *elområden* (där Finland valt att hålla sitt land som ett enda elområde), vilket syftar till att elmarknaden ska spegla de fysiska begränsningarna i nätet. Sverige är delat i fyra, Norge i fem och Danmark i två elområden. Varje elområde har egen prissättning på elen.

— Den *flödesbaserade metoden*, en gemensam nordisk algoritm som beräknar och fördelar överföringskapaciteten i elnätet mellan olika elområden. Metoden infördes i oktober 2024, före det beräknades överföringsgränserna av systemoperatörerna.

— Balansmarknaden, vars mest använda produkt är *automatiserad mFRR-marknad* (manual Frequency Restoration Reserve) — vilket innebär att balansmarknaden för denna (som aktiverar resurser inom 15 minuter i ett elområde) styrs via en nordisk plattform där bud matchas automatiskt.

Den här mFRR-marknaden infördes i mars i år med målet att den som orsakar obalanser även ska betala kostnaderna för dem. Något som medfört väldigt varierande och ibland extrema priser och många upprörda kommentarer, inte minst bland vindkraftsoperatörer som ju har att hantera svårförutsägbara vindförhållanden.

”ALLA DE HÄR faktorerna hänger ihop”, säger Jan Rönnback, ”och tyvärr har kombinationen av den flödesbaserade metoden och den automatiserade mFRR-marknaden inte varit problemfri.”

”Den flödesbaserade metoden ger en väldigt begränsad överföringskapacitet till intradags- och balansmarknaderna, vilket gör att aktörerna ganska ofta måste balansera sig inom sitt eget prisområde med de begränsade resurser som finns där. Vilket ger volatila priser.”

”Det här är någonting som branschen, inklusive jag själv, varnade för. Det gick som vi trodde. Dessutom har den algoritm man tog i bruk inte heller varit felfri. Detta har i praktiken setts då balansmarknadspriserna i vissa fall justerats mera än en vecka efter leverans, som nyligen i Sverige.”

Förklaringen handlar inte bara om EU-reglerna, utan också om Nordens designval för att implementera dem.

”Norden ser annorlunda ut rent fysiskt än övriga EU. Stamnätsägarna menade att fungerar det på kontinenten, så fungerar det hos oss också.”

EN KONSEKvens av den här utvecklingen, konstaterar Jan Rönnback, är också att börshandeln tappat i volym, medan de bilaterala avtalen ökat sin andel.

Efter att börshandeln i Norden etablerat sig på 1990-talet var den under hela 00-talet väldigt likvid — en likvid marknad är en sådan där många deltar och man snabbt kan köpa eller sälja stora volymer utan att priset påverkas nämnvärt.

”Man hade en systemprisprodukt — den finns ännu kvar — som representerade hela Norden. Då prisområdena på den tiden ofta hade samma pris under en stor del av året så korrelerade systemprisprodukten väl med det egna fysiska elpriset, och handeln blev därför likvid”, säger Jan Rönnback.

Med delningen av Sverige i fyra elområden (2011) och Norge i fem områden blev överföringskapaciteten mellan områdena sedan långt mindre förutsägbar, med

väldigt skiftande priser som följd. Systemprodukten stämde allt sämre med den fysiska produkten och började fungera allt sämre som prissäkring.

Parallellt har regleringen kring marknaden skärpts.

”Elsäljarna tillåts till exempel inte längre ha bankgarantier mot börsen. Under energikrisen med dessa extrema priser såg vi hur elhandlarna kunde hamna i rent groteska situationer. Vid handel på börsen måste de täcka upp hela sin position och tillhandahålla enorma summor som säkerhet”, säger Jan Rönnback.

”Stora aktörer behövde hosta upp miljarder euro eller mera i cash, och det varierade med stora summor från dag till dag. Mindre bolag hade samma problem relativt sin storlek. Att handla på en börs blev en existentiell risk. I praktiken kunde du gå i konkurs om du inte betalade inom samma dag.”

DET HÄR DREV allt fler att i stället börja handla bilateralt. Det upplevdes som mindre riskfyllt att handla med kända företag utan risk för överstora säkerhetskrav som på derivatbörsen. I dagsläget är handeln på derivatbörsen Nasdaq nere på en fjärdedel av vad den en gång var, 400—500 TWh per år jämfört med 2 000 TWh som mest.

Då blir frågan hur relevanta priserna på börsmarknaden kommer att vara i framtiden.

”Det här är ett stort problem för aktörerna, eftersom processerna är utformade utifrån att elpriset är transparent”, säger Jan Rönnback, som menar att den bästa lösningen skulle vara att göra som man gjorde under energikrisen.

”Då gick svenska och finska staten in och gav lån till aktörerna. Den ordningen borde systematiseras. Kommer en ny kris, vet man då att någon räcker fram en hjälpende hand. Det är också i samhällets intresse att det finns en fungerande marknad.”

SOM DEN HÄR artikeln kanske antyder behöver elmarknadsfrågorna hanteras på en god kunskapsnivå. Det gäller förutom aktörerna själva även politiker

och debatterande experter. Här är Jan Rönnback bekymrad:

”Generellt finns det väldigt få insatta akademiker i de här frågorna i Norden. Både i Finland och Sverige ser man de mest konstiga påståenden från akademiker om hur elmarknaden ska fungera. I centrala Europa är det en annan nivå på argumenten. Kanske industrin borde gå ihop och sponsora ny forskning på ämnet i Norden.”

SVENOLOF KARLSSON

Jan Rönnback

Vem: Diplomingenjör från Tekniska högskolan, utvecklingschef på Power-Deriva.

Tidigare jobb: Chef för projekt och marknadsintegration Nordpool, affärsutvecklingschef Fortum trading, chef för marknadsreglering Fortum, ägare och konsult på Sorbus Consulting m.m.

Familj: Sambo, fyra barn (tre flickor och en pojke, som är minst och familjens maskot).

Gör gärna på ledig tid: Seglar!

Gott råd till österbottniska energibolag: Hjälp elektrifierad industri att etablera sig i nejden och skapa partnerskapsmodeller som långsiktigt är win-win.

Kari Sipilä och Johanna Övergaard har jobbat med Herrfors nya erbjudande, som lanseras i oktober. "Som kund får du fler alternativ och större möjlighet att själv påverka elpriset."

Snart enklare påverka elpriset

I höst lanserar Herrfors tre nya typer av elavtal. Privatkunderna får bättre möjlighet att själva påverka priset.

Hur mycket är du beredd att betala för elen? Den frågan har blivit allt mer aktuell i takt med att världsläget och situationen på elmarknaden förändras.

"Många av våra kunder är intresserade av att själva välja prissättningsmodell, baserat på den egna situationen", säger projektledaren och elförsäljningschefen Kari Sipilä.

Den centrala frågan handlar om riskhantering och hur riskbenägen man är som kund. Vad

händer med elpriset när det blir kallt? Klarar min privatbudget en större prishöjning?

Kunder väljer ofta olika, konstaterar Kari Sipilä. Det finns en tydlig efterfrågan både på prissäkrade produkter och på motsatsen — det vill säga man är redo att ta risk för att kunna få ett lägre pris, i vetskap om att det kanske i stället blir högre.

FRÅGAN OM ELPRISET väcker uppenbart olika typer av känslor. Några går in i alla detaljer och följer entusiastiskt elpriserförändringarna timme för timme och planerar aktiviteter utgående från det, som när tvättmaskinen eller elbastun ska sättas i gång.

Andra är mest irriterade över att ställas inför ännu ett val, i en fråga som inte intresserar eller som kan uppfattas vara jobbig att sätta sig in i.

Till råga på allt är elmarknaden sådan att ingen kan bli fullärd eller helt uppdaterad. Många olika faktorer styr elpriset, och några

av dem är svåra eller omöjliga att förutse. Även om man gör ett maximalt smart val, kanske förutsättningarna redan nästa timme ser lite annorlunda ut.

Vinden blåser inte alltid enligt prognos. Elanvändarna ändrar sina vanor. Tekniska fel uppstår. Elnätens flaskhalsar kanske hindrar elen att flöda.

Ibland kan elen på elmarknaden kosta flera tiotals cent per kilowattimme, ibland har elen till och med ett negativt pris. Samtidigt ska man komma ihåg att elskatten och eldistributionsavgiften är den samma oberoende av priset på själva elen.

DET ÄR BLAND ANNAT mot den här bakgrunden som Herrfors lanserar de nya avtalen. Syftet är att göra det lite lättare att välja rätt utgående från den egna situationen, säger försäljningsdirektören Johanna Övergaard.

Namnen på nya produkterna blir **Stabil**, **Stabil+** och **Spot+**.

— Stabil är egentligen bara ett

namnbyte från det avtal som i dag kallas "allmän el till ett fast pris" och som är i kraft tills vidare.

— Stabil+ baserar sig på en princip liknande den om dag- och nattel eller årstidsel — alltså att elen är billigare under tidpunkter när elanvändningen historiskt sett är lägre. Skillnaden med Stabil+ är att det herefter blir det faktiska spotpriset i stället för klockan som avgör.

— Spot+ liknar det nuvarande spotavtalet, men kan nu fås med en inbyggd mekanism för riskhantering. Den som är villig att ta större risk har chans att göra en bättre affär.

Herrfors är först i landet med att erbjuda ett avtal av typen Spot+. Inspirationen kommer delvis från industriförsäljningen, men också från den svenska samarbetspartnern Fyrfasen Energi, som framgångsrikt testat en motsvarande modell.

Stabil och Stabil+ säljs enbart på Herrfors eget nätområde, medan Spot+ kan tecknas i hela landet.

VAD BEHÖVER JAG som kund tänka på?

"Uppdateringen av avtalen sker automatiskt, så i nuläget behöver du inte göra något. Du är dock välkommen att bekanta dig med alternativen och se om du vill byta avtal eller teckna ett nytt", säger Johanna Övergaard.

Nere till vänster i artikeln syns hur produkterna kommer att etiketteras på Herrfors webbsida.

Häriifrån är det bara att klicka sig fram för närmare beskrivning av alternativen.

Kari Sipilä har sedan årsskiftet arbetat med att utforma de nya elavtalstyperna, i tätt samarbete med Johanna Övergaard och andra kollegor.

Även för Herrfors som elsäljande företag är det här en betydande förändring.

"Precis som kunderna behöver visom elsäljare anpassa oss till de förändrade förutsättningarna. Det blir väldigt spännande att se hur den här nyordningen tas emot", säger de.

SONJA FINHOLM, SVENOLOF KARLSSON

Tungt paket. 53 200 kg, läser Carl-Johan Nylund, driftchef för regionnätet och projektledare för bygget av den nya elstationen. Med oljor och annat på plats i transformatorn stiger vikten till över 58 ton.

Ny tideräkning i Jakobstad

ÅRETS TYNGSTA PROJEKT är till hälften genomfört för Herrfors del. Den 8 september anlände den första av de två efterträdarna till den så kallade HAVA-stationens transformatorer lyckligt till sin tjänstgöringsplats i Jakobstad.

För projektledaren Carl-Johan Nylund var det om inte en högtidsstund, så åtminstone ett tillfälle då han kunde dra en suck av lättnad.

"Det här var ett tungt paket, över 53 ton, som man inte förflyttar hursomhelst. Men transporten från tillverkaren Hitachi i Vasa gick helt enligt plan."

Kapaciteten på efterträdaren är den samma

som på de nu pensionerade transformatorerna, nämligen 31,5 MVA, vilket med små justeringar kan höjas till 40 MVA.

Den andra transformatorn av samma storlek väntas i oktober.

Rivningen av den gamla elstationen och arbetet med den nya har i stort gått som tänkt. Preliminärt tas stationen i drift den första veckan i november.

"Det blir då en ny tideräkning för oss. Den gamla transformatorn stod här i 82 år, så med samma hållbarhet blir nästa i ordningen aktuell runt år 2107", säger Carl-Johan Nylund.

Norge inför ”Norgepris” på el

NORGE HAR VID olika tillfällen agerat – och hotat agera – mot EU-principerna i fråga om elmarknaden, nämligen genom att begränsa elöverföring till grannländerna utan att ge sakliga skäl för det.

Nu går Norge sin egen väg igen, genom det ”Norgepris” som introduceras för de norska elkonsumenterna den 1 oktober i år, ett fast elpris på 40 öre per kilowattimme, vilket motsvarar 3,4 cent.

För elkunden är det inte krångligare än att meddela elhandelsbolaget att Norgepris önskas.

”Norgepris är en viktig åtgärd för

att göra det möjligt för människor att välja mer förutsägbara el- och fjärrvärmekostnader hemma och i stugan”, förklarar den socialdemokratiska energiministern Terje Aasland i ett pressmeddelande.

Till elpriset adderas sedvanliga nätavgifter, skatter och moms, vilket ger ett totalpris på ungefär 1,40 norska kronor (cirka 12 cent) per kilowattimme.

Beloppet gäller för en elförbrukning upp till 4 000 kWh i månaden för permanenta bostäder och 1 000 kWh för fritidshus.

För att elhandlarna inte ska drab-

bas, kompenseras de av norska staten, vilket enligt den norska regeringens beräkningar belastar statsbudgeten med drygt 100 miljoner euro under 2025 och 600 miljoner euro under 2026.

Nivån på Norgepriset ska justeras årligen från och med 1 januari 2027.

Bland annat i Sverige har Norgepriset fått hård kritik. Med samma elpris hela tiden finns inget incitamentet för norrmännen att spara eller förskjuta sin elkonsument till timmar då elpriset är lägre.

De norska hushållen kan alltså slösa med el även i ansträngt läge

inom elproduktionen. Vilket driver upp elpriset generellt, även i Norges grannländer och kanske framför allt i Sveriges sydliga elområden. Andra länders elkonsumenter får betala för norskt slöseri.

En annan konsekvens, som Nordpool påtalar, är att leveranssäkerheten undergrävs och att Norgepriset riskerar att utlösa liknande motrektioner från grannländer

SVENOLOF KARLSSON

Foto: Lise Åserud / NTB

Norges energiminister Terje Aasland föreslog i början av året ett subventionerat fast elpris i Norge. Nu finns beslut om det.

Foto: Johan Nilsson / TT

Sveriges energiminister Ebba Busch möter Sydsvenska handelskammarens Per Tryding och Stephan Mühler, som agerar för ett ”Sverigepris”.

Tuff debatt om ”Sverigepris” i Sverige

ATT SVERIGE DELADES i fyra elområden 2011, med olika prissättning av elen i varje område, fick stora konsekvenser när två av Ringhals fyra kärnreaktorer stängdes 2019 och 2020.

Elpriserna i de två sydliga elområdena SE3 och SE4 steg därefter våldsamt, som följd av att elsystemets prestanda i dessa elområden minskade kraftigt. Inte bara den egna elproduktionen minskade, utan också elsystemets förmåga att överföra el till och från södra Sverige minskade.

För de nordliga elområdena blev effekten motsatt. Elproduktionen här är mycket större än det egna behovet, så Norrland är i princip alltid ellexportör, men nu kunde man i söder inte ta emot lika mycket el från norr som förr.

Detta, tillsammans med en väldig

utbyggnad av vindkraften i Norrland, har pressat ner elpriset i Norrland till extremt låga nivåer. Hittills under 2025 har börselpriset i Norrland varit i genomsnitt 1,4 cent/kWh, medan det i de södra elområdena varit 4,3 respektive 5,9 cent/kWh.

Det är bakgrunden till en konflikt som nu delar i Sverige. I söder hänvisar man till den orättvisa som uppstått. Varför ska elen vara så mycket dyrare där? En stor opinion kräver ett ”Sverigepris” på el. Lika i hela landet.

Det finns också en rad exempel på hur företag i söder avstått från att investera på grund av den dyra elen.

I NORRA SVERIGE är man inte lika pigg på ett Sverigepris. Tvärtom skulle det riskera att drastiskt förändra för-

utsättningarna för den norrländska industrin, inte minst för de nya energiintensiva projekt som är på gång.

Nyligen har den svenska branschorganisation SKGS, som samlar industrin inom skogen, kemin, gruvorna och stålet, sagt detta rakt ut. Det låga elpriset i norr har varit den avgörande faktorn bakom många av de aktuella stora satsningarna.

Med ett Sverigepris skulle, enligt SKGS:s analyser ”elpriset troligen öka mer i norr än vad det sjunker i söder. Ur det perspektivet skulle det drabba norr mer än vad det skulle gynna de i söder”, säger organisationens representant Johan Bruce.

Hur detta utvecklas framöver är en öppen fråga.

En europeisk analys nyligen me-

nade att den nuvarande elområdesindelningen i Sverige är den samhälls-ekonomiskt mest förmånliga.

Överföringskapaciteten mellan norr och söder är under utbyggnad, från dagens 7 300 MW till 9 600 MW beräknat till 2035.

Flera stora energislukande industriprojekt är som känt på gång i norr. Kanske åter de upp Norrlands hela elöverskott?

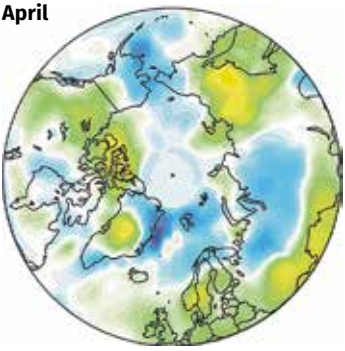
En sak är klar. För Norrlands granne Finland har den här utvecklingen stor betydelse, eftersom elpriserna i dessa områden ständigt påverkar varandra.

SVENOLOF KARLSSON

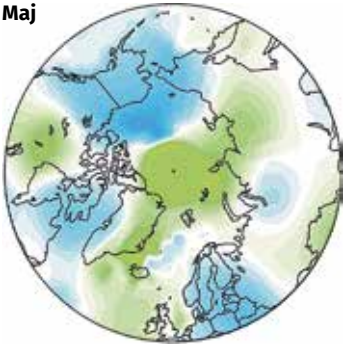
Som framgår är ”Norgepris” och ”Sverigepris” inte jämförbara begrepp. Norgepris = fast elpris. Sverigepris = samma rörliga elpris i hela landet.

Kyligt och varmt

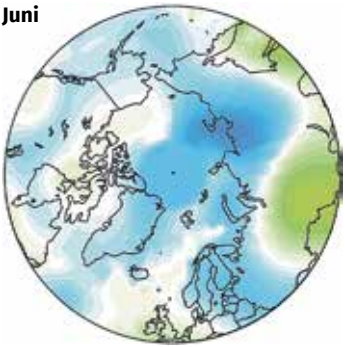
April

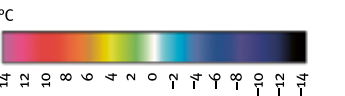
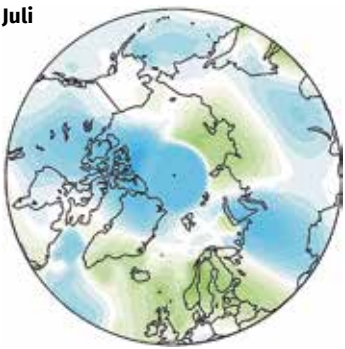
Maj

Juni

Juli

Klotillustrationerna har gjorts av professorn i fysisk geografi Ole Humlum på basis av dataleverantören GISS. Kloten visar månadens medelavvikelse från medeltalet 2015–2024. Meteorologiska institutet i Finland använder referensvärdet för 1991–2020.

♦ Efter en kylig inledning av sommaren följde av en ovanligt lång värmebölja, och på den ett blandat sensommarväder.

Alla minns säkert den värmebölja som gästade Finland och gav obruten högsommarvärme mer än tre veckor i sträck, vid mätstationerna vid Kronoby och Ylivieska flygfält från och med 12 juli till och med 4 augusti.

Alla dessa tjugofyra dagar toppade temperaturen över 25 grader med maximum den 31 juli: 32,0 grader i Kronoby och 31,6 grader i Ylivieska. Sommarens högsta temperatur, 32,6 grader, uppmättes vid Uleåborgs flygplats samma dag.

Sett över hela landet slogs en rad mätrekord, till exempel mättes 30 grader eller mer 22 dagar i sträck någonstans i Finland.

I september hann delar av landet ännu få några dagar med högsomartemperaturer, till exempel Kronoby den 6 september.

Till och med den 9 september var antalet dagar med högsommarvärme i Finland 37, en mer än genomsnittet. Siffran drogs ner av den kyliga sommarinledningen: ingen högsommar dag i maj och endast två dagar i juni.

Den 3–5 maj snöade det för tidpunkten ställvis exceptionellt mycket i ett område från Kajanaland till östra Lappland. Den sista maj låg 33 centimeter snö ännu kvar i Kilpisjärvi bycentrum.

De facto var både maj och juni månader kallare i Finland än långtidsmedelvärdet. Under juni månads två sista veckor översteg temperaturen i Kronoby inte 20 grader en enda gång.

Augusti blev statistiskt en genomsnittlig temperaturmånad, men tack vare juli blev medeltemperaturen för hela sommaren något högre än normalvärdet.

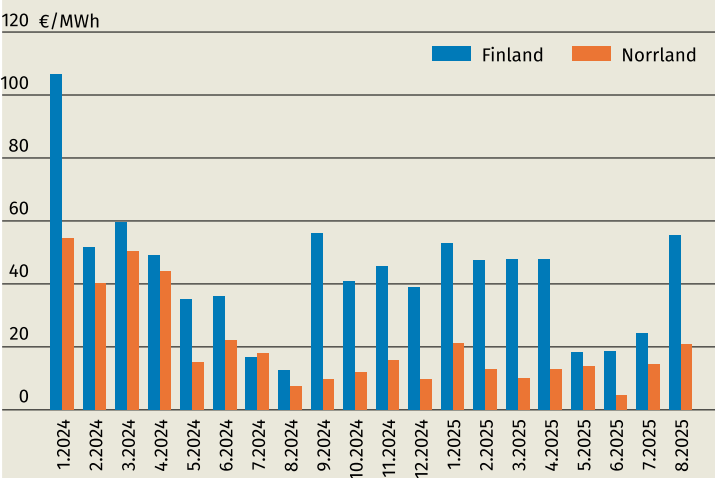
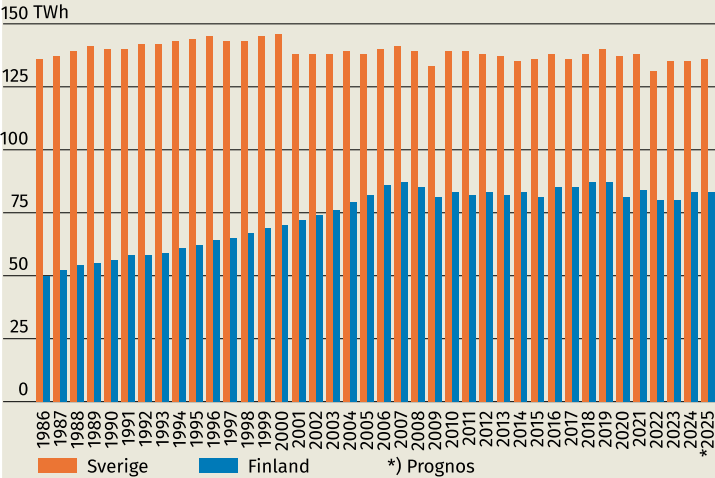
Inga extrema torrperioder noterades. I Karleby, Sandhagen, var månadsnederbörden under maj – augusti 24–92 millimeter, i Ylivieska 43–81 millimeter.

En ovanligt kraftig sommarstorm, döpt till Ulla, anlände den 3 juli och gav kraftiga vindar och regn. Stormen var långvarig: vindbyarna pågick i upp till 6–12 timmar i en stor del av landet.

Elanvändningen ökar inte

♦ Elanvändningen har hållit sig nästan oförändrad i Finland under de senaste tjugio åren. I Sverige har elanvändningen inte ökat på fyrtio år, snarast minskat en aning. En skillnad är att Sverige i kraft av sin storskaliga vattenkraft och kärnkraft kunnat elektrifiera många

verksamheter tidigare än Finland. Mot bakgrund av den snabbt ökande befolkningen och alla prognoser om ett kraftigt stigande elbehov är de jämna kurvorna ändå anmärkningsvärda. En viktig förklaring är den energieffektivisering som ständigt pågår.

Billig el i Norrland

♦ Elpriset månadsvis (medelpriset per månad) på elbörsen i Finland och Norrland (det svenska elområdet SE2, mitt emot Österbotten) från och med januari 2024 till och med augusti 2025. Som synes har Norrlandselen varje månad varit billigare än Finlandselen. Det förklaras med

ett stort elöverskott i Norrland – från vattenkraften och vindkraften – som det svenska elnätet inte har kapacitet att överföra söderut. Mycket av Norrlandselen landar hos finländska kunder och bidrar till att pressa de finländska elpriserna neråt.

Armas ”Mark” Markkula, med starka österbottniska rötter.

Mannen bakom Apple

Den enda som kunde hantera Steve Jobs var **Mark Markkula**. Utan honom skulle världsföretaget Apple knappast finnas.

När Steve Jobs tillsammans med kompisarna Steve Wozniak och Ronald Wayne började bygga sin första dator — Apple 1 — hemma i garaget i Los Altos, Kalifornien, hade de stora förhoppningar. Men snart var de illa ute. Allt kostade pengar, och de hade inga. Och affärer förstod de sig inte på.

Det gällde med andra ord att hitta investerare som trodde på deras idé. Pengar fanns i Silicon Valley och Steve sökte kontakt med investeringsprofiler som Don Valentine och Regis McKenna. Han mötte inte bara skepsis, hans utseende och beteende fick Valentine att kalla Jobs ”en avvikelse från människoarten”.

Valentine vidarebefordrade ändå kontakten till en annan investerare, Mike Markkula, som vid 33 års ålder redan hade pensionerat sig som en förmögen affärsman efter en karriär på Intel, då världens ledande mikroprocessortillverkare.

Med en ingenjörsexamen i elektronik från University of Southern California i bagaget hade Mark flyttat över till Intel när bolaget grundades 1970. Han befordrades till produktmarknadschef för minneskretsar och fick sin rikedom genom aktieoptioner som växte explosionsartat i värde efter Intels börsintroduktion året därefter. Som nybliven pensionär träffade Mark sedan Steve Jobs och Steve Wozniak och såg de problem som hörde ihop med deras nördattityd.

”De var unga och naiva, klädde sig konstigt, luktade illa. Men de hade designat en underbar dator med en teknologi som var väldigt avancerad. Problemet var att om du frågade hundra människor på gatan om de ville ha en PC, så fick du frågan: ”Vad är det?”

Mark hjälpte dem att skriva ihop en affärsplan. Med en investering på 142 000 dollar skulle man kunna ha ett positivt kassaflöde efter nio månader. Mark trodde att man skulle kunna bygga ett Fortune 500-bolag på fem år.

Mark lade personligen in 80 000 dollar i bolaget, ordnade en kredit på 170 000 dollar från Bank of America och skickade i väg Steve och Steve till frisören och skrädderiet för att ge dem en mer affärsmässig apparition.

MARK MARKKULA BLEV därmed inte bara Apples första investerare — han förde med sig både det kapital, den företagskultur och det nätverk som gjorde det möjligt att utveckla Apple till ett världsföretag.

Mark blev med sin investering ägare i bolaget med en tredjedel. Översatt till dagens förhållanden, då Apple har ett börsvärde på omkring 3 500 miljarder dollar, motsvarar en tredjedel ungefär 1 000 miljarder euro. Det är ungefär tolv gånger mer än Finlands statsbudget.

Om Mark Markkula hade stått kvar som en tredjedels ägare i Apple, skulle han alltså kunna betala inte bara årets alla finländska statsutgifter, utan även hela statsskulden och ändå ha kvar det mesta av sina tillgångar.

VEM ÄR DENNE Mark Markkula, född 1942?

Som namnet antyder har han finländska rötter. Hans dopnamn blev Armas Clifford Jr Markkula efter hans far Armas Markkula, född 1911. Farfar Matti Iisakinpoika Markkula var född i Sievi, farmor Jennie Impola i Oulais.

Denne farfar Matti hade med sina föräldrar Iisak Markkula och Lovisa, född Ketopaikka i Kelviå, emigrerat till Fort Bragg i Kalifornien. Här fanns ett sågverk som vid 1800-talets slut var ett av världens största.

Farfadern var en skicklig timmerman, som även fick fem patent på uppfinningar inom jord- och skogsbruket. Fadern Armas drev som handelsman den första diversehandeln i den kaliforniska San Fernando-dalen.

Mark har beskrivit sig själv i barnåren som en vildbasare, som det blev ordning på först när han i skolan fick hoppa över två klasser och fick läxuppgifter som krävde att han ansträngde sig.

På sin fars släkts sida är Mark Markkula så österbottnisk som någon kan bli. Såvitt går att klarlägga är alla förfäder och förmodrar på faderns sida fyra generationer bakåt i tiden födda inom en region från Pyhäjoki i norr till Kelviå i söder.

Ett snäpp längre bakåt i tiden utgår rötterna bland annat från Korplax och Hassis i Karleby, från hemmanen Tast och Skog i Nedervetil och från Pulkkinen i Vetil.

I Mark Markkulas barndomshem talades fortfarande finska mellan hans farföräldrar och mellan hans pappa Armas och dennes syskon Raymond och Reiner. Mark har berättat att han försökte få sin far att lära också honom språket.

HUR KOMMER DET sig att en 33-åring går i pension?

I intervjuer har Mark berättat att han hade arbetat konstant sedan skoltiden och nu ville göra sådant som han tidigare inte hunnit eller haft råd med, som att åka skidor, spela tennis, lära sig läsa noter, bygga stiliga hus och tillbringa tid med sin fru och parets två barn.

Måndagar vigde han dock till att försöka hjälpa unga hängivna entreprenörer att försöka förverkliga sina idéer. Det var så Steve Jobs och Steve Wozniak kom att korsa hans väg. De var då på gång med andra generationen av sin dator, Apple II.

Mark fattade sitt beslut på tio minuter,

Apple Wiki

Mark Markkula överränner den avgörande checken till Steve Jobs.

har han berättat. Han såg att deras dator var något helt annat än dåtidens klumpiga mackapärer och uttryckligen var designad för att vara användarvänlig.

Som tränad dataingenjör kunde Mark själv skriva en del av den programvara som ännu saknades i Apple II och testa den nya produkten innan den lanserades.

Resten är historia — en osannolik framgångssaga, även späckad med konflikter. De senare gällde framför allt Steve Jobs komplicerade person, hans ojämna humör, besatthet av detaljer och inre demoner. Den ende som aldrig hamnade i strid med Steve var tydligen Mark.

Det hindrade honom inte från att som Apples ordförande 1985 ge Steve sparken från Apple när denne till sist gjort sig helt omöjlig — och elva år senare återanställa honom,

efter att Steve i en ny karriär byggt upp Pixar till ett världsledande animationsbolag och visat sin förmåga också som företagsledare.

År 1997 utsåg Mark sin skyddsling till tillförordnad vd för Apple och avgick själv som Apples styrelseordförande, efter sammanlagt fjorton år i den positionen.

HAR MARK MARKKULA besökt Finland?

Ja, två gånger. I augusti 1986 landade han med sin privatjet på Kronoby flygplats för ett besök i släktens hemby Markkula i Sievi. Dåtidens medier beskrev saken så att han hade bråttom som en minister — Finlandsbesöket var avklarad på 5,5 timmar — men ändå hann bekanta sig med sin fars småkusin Hannes Markkula och andra släktingar, besöka en bondgård, titta in i hembygds museet och lägga ner en krans vid hjältegravarna.

Mark Markkula förevisar Apple II i april 1977. Bildskärmen syns i bakgrunden.

Tom Munnecke / Getty Images

Det andra besöket skedde i fjol, då han tillsammans med hustrun Linda och dottern Kristi anlände till Helsingfors för att motta Finlands Lejons kommendörstecken vid en ceremoni där bland annat utrikesminister Elina Valtonen deltog.

Av intresse är Mark Markkulas genuina intresse för etiska frågor, manifesterat i det institut han grundade i Santa Clara redan 1986, Center for Applied Ethics.

God etik måste ligga till grund även i affärslivet, förklarade han för Helsingin Sanomat i samband med den nämnda ceremonin. Hur ser den saken ut hos företag som Meta, Tesla och Google, var en fråga han fick. Hos dem alla ser man följderna av ett bristande etiskt tänkande, var Mark Markkulas svar.

SVENOLOF KARLSSON

Ulf-Peter Grano har bistått med släktuppgifterna i artikeln. Hans hobby är att utreda släktapsförändringen med hjälp av olika släktdatabaser. Han nås på ulf-peter.grano@live.se.

Exempel på Mark Markkulas släktingar

									
Heidi Hautala	Göran Forsgård	Judy Biggert	Anu Komi	Patrik Laine	Henna Virkkunen	Kuisma Taipale	Thomas Brunell	Linus Torvalds	Eva Österbacka

Heidi Hautala, politiker, tidigare partiledare och presidentvals-kandidat, född i Uleåborg, är fjärde kusin med Mark Markkula.

Göran Forsgård, båtintresserad pensionär, född i Karleby, är fjärde kusin med Mark Markkula.

Judy Biggert, tidigare kongressledamot, Illinois, född i Chicago, fadern var sjunde kusin med Mark Markkula.

Anu Komi, operasångerska, född i Karleby, mor är sjunde kusin med Mark Markkula.

Patrik Laine, ishockeyspelare i Montreal Canadiens, född i Tammerfors, morfar är sjunde kusin med Mark Markkula.

Henna Virkkunen, tidigare undervisningsminister, europaparlamentariker, född i Joutsa, morfar var sjunde kusin med Mark Markkula.

Kuisma Taipale, skidåkare, född i Vetil, vann åtta FM-medaljer, farfar var åttonde kusin med Mark Markkula.

Thomas Brunell, författare, född i Nykarleby, morfarsfar var åttonde kusin med Mark Markkula.

Linus Torvalds, it-entreprenör med gurustatus, född i Helsingfors, morfarsfar var åttonde kusin med Mark Markkula.

Eva Österbacka, professor i nationalekonomi, född i Pedersöre, morfarsmor var åttonde kusin med Mark Markkula.

Vildsvinen på stark frammarsch

I princip är det noll-tolerans gentemot vildsvin i Österbotten. Trots det fälldes i fjol hundra djur i landskapet.

Finlands och speciellt Österbot- tens förvildning fortsätter, och det senaste året har även vildsvinen börjat öka kraftigt i landskapet.

Vildsvinet är tyvärr den art som indirekt och även på kort sikt riskerar att få de mest märkbara konsekvenserna för varje österbottning. Orsaken är afrikansk svinpest (ASF), en virussjukdom som är dödlig för vildsvin och tamgrisar, men ofarlig för människan.

Vildsvinen utgör således en potentiell smittkälla. Vid ett utbrott av ASF i Finland och speciellt i Österbotten skulle det få mycket allvarliga kon-

sekvenser för hela den starka kedjan av livsmedelsproduktion som finns i landskapet. Förutom masslakt av tamgrisar i stora fähus skulle ett utbrott av ASF innebära exportförbud av griskött med ekonomiska förluster för branschen i mångmiljonklassen.

Men varje naturälskare skulle också beröras väldigt konkret av ett utbrott. När Sverige hösten 2023 hade ett utbrott av ASF, vidtogs nämligen oerhört radikala bekämpningsmetoder. Hela det smittade området ingärdades, alla vildsvin skulle avlivas och alla former av friluftsliv eller vistelse i skog och mark var förbjuden under flera månader på ett område större än 100 000 hektar.

Det är ett område större än Peder- söre, Jakobstad och Larsmo tillsammans.

De radikala åtgärderna gav i alla fall snabbt effekt och Sverige är återigen friskförklarad från ASF. Men smittan lurar fortsättningsvis alldeles runt hörnet. Både Estland

och Ryssland har för närvarande enorma bekymmer med den afrikanska svinpesten.

PÅ LANDSNIVÅ har man i Finland lyckats hålla vildsvinstammen under kontroll med hjälp av lättnader i jakt- lagen, och stammen har stabiliserats runt 2 500 individer. Vildsvinen får numera jagas året om, utan licens. Vid vaktjakt vid utfodringsplatser får man även använda fast belysning. Jaktmetoder som annars är förbjudna.

Dessa lagändringar har varit möjliga att genomföra i snabb takt i och med att vildsvin sedan gammalt funnits upptecknad som en viltart i jaktlagen. Om så inte vore fallet, skulle vildsvinen lyda under natur- skyddslagen och troligtvis ännu i dag vara helt fridlysta och vildsvins- situationen helt utanför all kontroll.

Både viltcentralen, jord- och skogsbruksministeriet, livsmedels- verket och det regionala viltrådet

har bestämt att det inte får finnas någon etablerad stam av vildsvin i Österbotten. Trots detta fälldes under 2024 totalt 100 vildsvin i land- skapet, en ökning med det dubbla från året innan.

En stark och etablerad vildsvins- stam finns numera i södra Österbot- ten kring kommunerna Bötom, Storå och Kristinestad. Detta är mycket problematiskt, då dessa kommu- ner är vidsträckta med en liten och minskande befolkning, vilket också betyder en ålderstigen och mins- kande jägarkår.

Vildsvinen förökar sig mycket effektivt med 3–6 kulningar per kull och uppemot tre kullar på två år. Vild- svinen sprider sig dessutom mycket effektivt och gynnas kraftigt av ett varmare klimat.

Lägg därtill att vildsvinen är anpassningsbara och svårjagade, vilket betyder att förvaltningen och den önskade minskningen av vilds- vinsstammen kräver mycket mera

Gulliga kulningar med sina mammor i bak- grunden.

Mattias Kanckos arbetar i sitt företag över ett brett spektrum. Naturguldningar kombineras med naturinventeringar, miljöplane- ring, konsultering och kursverk- samhet. Du kan föreslå ämnen för kommande artiklar av honom på naturforetagare@gmail.com.

Det svenska Jord- bruksverket varnar för svinpest.

MATTIAS KANCKOS

Niklas Hagman / TT

arbete av jägarna jämfört med till exempel älgstammen.

Vildsvinsjakt kräver fortsättnings- vis också jakträtt, och därför har jag svårt att se att ett fåtal aktiva och lokala jägare i Syd-Österbotten skulle lyckas bromsa vildsvinens framfart. Det mesta tyder på att det kommer att bli allt vanligare med kringstry- kande vildsvin även inom den här tidningens spridningsområde.

Kanske kommer vildsvinen ändå inte att under överskådlig tid kunna etablera sig fast norrut i landskapet, eftersom här finns en ung, aktiv och växande jägarkår som vid behov kan förmodas engagera sig i vildsvinsjakt.

EN DEL JÄGARE ser vildsvinen som en värdefull viltart och naturresurs, vilket i och för sig också är fallet om man ser till hur situationen är till exempel i Sverige.

Samtidigt är en av de viktigaste uppgifterna för en modern jägare att försöka hålla balans i viltstammarna, på de nivåer som samhället kommit överens om. För närvarande innebär det nolltolerans gentemot vildsvin i Österbotten.

Tyvärr misstänker jag att detta ändå inte räcker och att det bara är en tidsfråga innan det första fallet av afrikansk svinpest konstateras i Finland.

Elokapina i protest i Helsingfors i september i fjol.

Minska, minimera och helst sluta existera

Tänk om alla de som para- lyseras av klimatångest skulle spika fågelholkar i stället, säger Mattias Kanckos.

FÖR DET ANDRA utgår detta moderna synsätt från den felaktiga utgångspunk- ten att ett människoliv alltid och enbart är till skada för miljön och klimatet, mer eller mindre.

Men en människa kan ju också göra nytta för naturen och miljön. Vi som bor nära naturen och brukar den kan för- hoppningsvis ännu se detta ganska klart och konkret. Man kan till exempel sköta sin egen skog eller tomt så att den har större mångfald än motsvarande mark skulle ha i naturtillstånd.

Jag som är jägare kan fånga invasiva rovdjur, såsom mink och mårddhund, och på så vis rädda flera djur- och fågelin- divider än vad jag faller för att få mat till det egna hushållet. Man kan bygga fågelholkar och hålla tamdjur på bete.

Även om jag själv fortsättningsvis för- söker minimera min negativa påverkan, är mitt fokus nuförtiden att göra positiva saker för naturen och miljön.

Personligen har jag svårt att se hur den stora merparten människor ska kunna bygga ett långsiktigt hållbart och män- niskovärdigt liv enbart genom att minska, minimera och förminska sig själva.

Inte undra på att man får klimatångest om man känner skuld och skam redan av att finnas till. Tänk om man kunde få alla dessa ungdomar som sitter hemma paralyserade av klimatångest att spika fågelholkar i stället!

MATTIAS KANCKOS

VIA MEDIA och myndigheter får vi stän- digt höra att vi borde minska el- och energianvändningen, minska avfallet, minska vårt klimatavtryck och minimera vårt ekologiska fotavtryck.

Det finns dock allvarliga problem med det här synsättet.

För det första tycks man aldrig uppnå en tillräcklig minskning. Det finns alltid mera man kunde minska på.

Om vi tänker oss att det är bättre för klimatet och miljön att äta grönsaker än kött, blir konsekvensen att det bästa är att inte äta alls. Och om det är bättre att resa med tåg än med flyg, är det bästa förstås att stanna hemma helt och hållet.

Om man drar detta till sin spets, som många extrema ungdomar vill göra, så är det bästa man kan göra för klimatet och miljön att sluta existera. För då och endast då blir miljöpåverkan lika med noll.

Om man väljer bort att skaffa barn i tro att man på så vis räddar klimatet, får man nog fråga sig om man inte omed- vetet blivit anhängare av en ny osund religion, som lägger skuld och skam på sina medlemmar.

Eva-Stina Kjellman

Lena Jakobsson är ny på ekonomiavdelningen vid Kronoby Elverk.

Lena svarar när du ringer

◆ KRONOBY ELVERK

Från och med i höst finns ett nytt ansikte i kundbetjäningen vid Kronoby Elverk. Lena Jakobsson har anställts som ny ekonomiassistent, och kommer utöver kundbetjäningen också att jobba med fakturering och andra administrativa uppgifter, tillsammans med bolagets ekonomichef Åsa Hagnäs.

Lena, som är tradenom i grunden, säger att hon ser fram emot att få lära sig en ny bransch:

”Min pappa jobbade i tiderna i elbranschen, så många av begreppen är bekanta hemifrån köksbordet. Själv har jag också länge varit intresserad av min egen elförbrukning och följer regelbundet med elpriserna. Men utöver det är det mycket nytt att ta in.”

De första veckorna har gått till utbildning, Lena har bland annat gått en kurs i grunderna i energibranschen.

”Jag är imponerad över mottagandet och känner redan att jag kommer att trivas. Innan jag blev företagare jobbade jag bland annat med orderhantering och ekonomi, så den biten är jag bekant med.”

Lena Jakobsson är terjärvo och har de senaste åren varit företagare på heltid. Hennes företag Happy Monday säljer personliga tryck på allt från tygkassar till pepparkakor. Nu får företaget ta ett steg tillbaka. Med ett eget hus och en sextonårig son är det inte heller brist på fritidssysselsättningar. Den tid som blir över ägnar Lena åt motion och gärna också något kreativt.

Åskväder gav mycket jobb

◆ KRONOBY ELVERK

Rejåla åskväder, stormbyar och fallande träd – sommarens väder har ställt till det både för Kronoby Elverk och för kunderna.

”Vi hade några intensiva veckor när flera olika fenomen orsakade strömavbrott. Det var extra utmanande på grund av semestertider. Sådana gånger märks det hur sårbar en liten organisation kan vara”, säger vd Fredrik Näse.

Det här säger loggboken:

6 juli: En fågel flög in i en elledning, vilket orsakade en brand i en elstolpe. 100 kunder blev strömlösa.

26 juli: Ett rejält åskväder med 335 strömlösa kunder. Orsaken var en trasig isolator.

31 juli: Ett åskväder med starka vindar och blixar drog över Nedervetil. En luftledning föll ner på marken, vägbelysningsstolpar och träd knäcktes och föll över elledningarna, en blix slog sönder ett antal elmätare.

”Med hjälp av en generator fick vi tillbaka strömmen redan under natten”, säger nätchef Krister Wikström och tackar Nykarleby Kraftverk för hjälp med luftledningen.

4 augusti: Elavbrott i Krokfors-Merjärvi på grund av fallande kvistar i stormen. Felsökningen försvårades dessutom av täta blixtnedslag.

5 augusti: En transformator gick sönder, troligen i samband med åskvädret.

”Nu hoppas vi på en lugnare höst och vinter”, säger Fredrik Näse.

”De senaste åren har vi satsat på att röja under ledningsgatorna och utöka andelen markkabel, men vi kan ändå inte rå på blixtnedslag och den typen av extrema oväder som nu dragit över vårt nätområde.”

Kronoby Elverk

Elstolpar knäckta över vägen in mot Nedervetil.

Eva-Stina Kjellman

Simon Kanckos visar framtiden – batterilagring.

Batterier för bättre balans

◆ ESSE ELEKTRO-KRAFT

Vid solkraftsparken i Ytteresse växer en ny verksamhet fram – energilagring. Intill raderna av solceller finns nu också ett område med containrar fyllda med gamla bilbatterier. Och den gamla farmhallen intill har gjorts om till en elcentral med styrenheter, inverterar och transformatorer.

”För vår del är vi nu redo att koppla in batterierna till Fingrids reservsystem, och jag hoppas att allt blir klart inom kort”, säger utvecklingschefen Simon Kanckos.

”De här fyra är våra, resten är våra samarbetspartners”, säger han och öppnar en av containerdörrarna.

Just i den här finns batterier från sex gamla elbilar, redo att få nytt liv som reservkraft. Tanken med energilagring är att trygga balansen i elnätet. När mängden ostabil elproduktion ökar – till exempel vindkraft – blir svängningarna i elnätet större, och då fungerar olika former av energilager som balansering. När batteriparken kopplas upp till stamnätet blir den en del av Fingrids reservmarknadssystem, som köper in reservkraft för att snabbt kunna justera i elnätet.

”Ytteresse Energipark är något av ett experimentområde som vi nu bygger upp tillsammans med våra samarbetspartners. Jag tror att batterilagring kommer att vara en viktig del av framtidens reservlösningar. Batterier är bra speciellt vid snabba förändringar”, säger Simon Kanckos.

Många ville kika in i kraftverket

◆ NYKARLEBY KRAFTVERK

Det är inte ofta allmänheten har tillgång till kraftverkets utrymmen, men under Nykarlebyveckan öppnade vattenkraftverket dörrarna för alla intresserade. Mest folk flockades i den gamla tvätteribyggnaden som nu huserar två nyheter – en nyinstallerad elpanna som är kopplad till fjärrvärmenätet och en kläckningsanläggning för sikrom.

”Jag har varit här en gång tidigare tillsammans med skolan, och nu passar jag på att komma på nytt. Det är intressant att se hur allt fungerar”, säger 15-åriga Alvar Andersson.

Inne i pannrummet står energichef Janne Öhman och berättar om investeringen. Den nya pannan har en effekt på 1,6 megawatt och kommer i huvudsak att användas som komplement i fjärrvärmenätet när elpriset är lågt. Besökarna ställer frågor om allt från prissättningen till hur den nya pannan fungerar.

Under tiden står Jannes kollegor ute på gårdsplanen och utmanar besökarna. Här kan man bland annat testa en motionscykel kopplad till några lampor och utmana kompisen i precisionskastning med boll.

”Jag är glad att så många tar sig tid att besöka oss och lära sig lite mer om branschen”, säger vd Tony Eklund. Som Alvar Andersson. Han utesluter inte att i framtiden jobba med energifrågor i någon form:

”Det är också lite fascinerande att kraftverket finns här mitt i centrum.”

Foto: Eva-Stina Kjellman

Stella Nyman, Saga Boman och Alvar Andersson har klättrat ner för att kolla in den nya elpannan.

Herrfors

Herrfors sajts försätter att utvecklas, berättar Anniina Aho.

Ny webbplats, bättre service

◆ HERRFORS

Från och med i höst kommer det att se lite annorlunda ut när du surfar in på Herrfors webbplats. En helt ny plattform med både nya funktioner och nytt utseende byggs som bäst. Dessutom ska de två bolagen Herrfors och Herrfors Nät bli enklare att skilja åt.

”Vi har funderat mycket på kundupplevelsen – vad söker våra kunder efter och hur kan vi göra för att förenkla och förbättra både informationen och processerna. Samtidigt blir det ett visuellt ansiktslyft för båda bolagen.”

Det berättar Anniina Aho, marknadsföringschef och projektledare.

Tjänsten *MinHerrfors* och chattboten Elli finns kvar och webbplatsen kommer även att ha fler digitala tjänster – allt för att underlätta för kunderna.

”Målsättningen är att du som kund ska kunna uträtta dina ärenden dygnet runt, även när kundtjänsten är stängd. Vi har också jobbat mycket med att utveckla nya elektroniska blanketter som underlättar både för kunden och för våra egna interna processer. I höst lanseras till exempel helt nya elavtalsprodukter som nu blir integrerade på webben.”

Lögon finns kvar oförändrad, precis som marknadsföringsloggan *Liten men...*, men däremot kommer färgskalan och fonterna att förnyas, naturligtvis utgående från olika krav på läsbarhet och tillgänglighet. Herrfors får en behaglig bruten färgskala, medan Herrfors Näts signaturfärg blir blå.

Herrfors och Herrfors Näts webbplatser har varje dag ett fyrsiffrigt antal besökare som letar efter information, vill uträtta ärenden eller teckna nya elavtal. Är du en av dem? I så fall vill Herrfors gärna höra vad du tycker!

El och fiber i samma dike

◆HERRFORS NÄT

Samtidigt som Herrfors Nät förnyar och vädersäkrar elnätet i området Pylväsperä i Ylivieska, passar fiberbolaget Osuuskunta Siikaverkko på att lägga ner sina egna kablar.

”När vi insåg att både vi och fiberbolaget planerade åtgärder längs samma sträckor på ett stort område, började vi samordna arbetet”, säger Kari Vaara, utvecklingschef på Herrfors Nät.

Projektet är treårigt och handlar för Herrfors Näts del om att förnya både 20 kilovolts och 0,4 kilovolts kabelnäten. Totalt 65 kilometer jordkabel ska grävas ner, och samtidigt kommer cirka 45 kilometer gamla luftledningar att plockas bort.

Till projektet hör också 20 nya miljövänliga parktransformatorer. När allt är klart kommer 270 direkta kunder och över 200 indirekta kunder att ha bättre anslutningar.

Siikaverkkos andel av projektet handlar om att utvidga fibernätet. För närvarande saknar många hushåll i området tillgång till fiber. Planen är att under de kommande två åren anlägga 115 kilometer fiberkabel, främst i de norra och östra delarna av Ylivieska.

”Den största fördelen med gemensamt byggande är att vi kan minimera besväret för kunderna. Det är också kostnadseffektivt, eftersom vi inte behöver gräva upp samma område flera gånger. Det här är vårt största gemensamma byggprojekt på länge”, säger Kari Vaara.

Jouni Vaara

Kari Vaara (Herrfors Nät) och Jarmo Riikonen (Siikaverkko) samarbetar kring ett stort förnyelseprojekt i Ylivieska.

Esse Elektro-Kraft

Levererar el till delar av Pedersöre, Kauhava, Nykarleby (Markby) och Kronoby (Jeussen)

Kunder: 3 700

Årsleverans: 50 GWh

Telefon växel: 020 766 1900

Felanmälningar, utanför kontorstid: 766 2023

Kundtjänst: 020 766 1912, 020 766 1911

Fakturafrågor: 020 766 1912, Johanna Stubb
www.eekab.fi

VD Ingvar Kulla

VD Roger Holm

Herrfors

Levererar el till Alavieska, Jakobstad, Larsmo, Maxmo, Oravais, delar av Pedersöre, Terjärvi och Ylivieska

Kunder: 42 000

Årsleverans: 610 GWh el, 284 GWh värme

Telefon växel: Jakobstad (06) 781 5300,

Ylivieska (08) 411 0400

Felanmälan, utanför kontorstid: Jakobstad och Larsmo (06) 723 0079, Oravais, Pedersöre och Terjärvi (06) 723 4521, Ylivieska el (08) 426 350, Ylivieska fjärrvärme 044 781 5375

Fakturafrågor: Jakobstad (06) 781 5312, Ylivieska (08) 411 0401
www.herrfors.fi

VD Fredrik Näse

VD Tony Eklund

Kronoby Elverk

Levererar el till delar av Kronoby, Pedersöre och Karleby

Kunder: 3 220

Årsleverans: 45 GWh

Telefon växel: 824 2200

Felanmälan: 824 2200, 0400 126 005

Fakturafrågor: 824 2200

www.kronobyelverk.fi

Nykarleby Kraftverk

Levererar el inom staden Nykarleby

Kunder: 5 100

Årsleverans: 110 GWh

Telefon växel: 785 6252

Felanmälan: 722 0050

Felanmälan utanför kontorstid: 781 0632

Fakturafrågor: 785 6252, 785 6251
www.nkab.fi

Vetelin Energia

Levererar el till Vetil (utom Polso, Kivikangas och Nykänen)

Kunder: omkring 2 300

Årsleverans: 28 GWh

Telefon växel: (06) 866 3600

Felanmälan: 0400 262 261

Fakturafrågor: 040 661 7850

www.venergia.fi

VD Marko Niemonen

MIN ENERGI • röster om personliga energikällor

"VARDAGEN INOM räddningsväsendet kan vara väldigt intensiv. Det är ofta långa dagar, varvat med jourturer och ibland fysiskt och mentalt tunga uppdrag. Då det är som mest hektiskt tillbringar jag kvällen i skogen hemma i Kronoby. Promenerar eller sätter mig på en stubbe och lyssnar på vinden eller tittar på myrorna. Skogen ger mig energi, och att låta kroppen jobba med motorsågen är ett bra sätt att koppla bort andra tankar.

Brandkåren har på sätt och vis varit en del av min vardag nästan hela livet. Pappa var tidigare aktiv inom avtalsbrandkåren och jag lockades med redan som tonåring. Då drömde jag om att bli polis, men en idrottsskada satte punkt för de drömmarna. Jag jobbade tio år som handledare på skolhemmet Lagmansgården, men efter att jag fick ett vikariat som stationsmästare på brandstationen i Kronoby var jag fast.

Ibland får jag frågan vad det är som driver mig. Som kvinna är jag ganska ensam i mitt yrke, och ännu färre av oss är chefer. Att hjälpa andra är förstås det viktigaste, men jag trivs också med omväxlingen. Jag tycker om att utbilda yngre kollegor och tänker att den administrativa biten hjälper mig att orka med fältarbetet. Att utbilda mig till brandmästare är också ett sätt att förlänga karriären den dagen fysiken inte längre tillåter uttryckningar."

MALIN ÅMINNE är brandbefäl, fem före färdig brandmästare och stationsmästare i norra delen av Österbottens räddningsverk. Hon basar över tolv stationer med cirka 150 personer, både inom brandkåren och avtalskåren. Hon är gift och har en vuxen dotter.

Eva-Stina Kjellman